

CZYNNOŚCI PROCESOWE ZAWODOWEGO PEŁNOMOCNIKA W SPRAWACH CYWILNYCH

Henryk Pietrzkowski

METODYKI

WYDANIE **7**

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Stanowisko stron
Pogląd

Orzecznictwo

Literatura

Historia

Nowe przepisy

Wiadomości
dodatkowe

Informacje powiązane,
odesłanie

CZYNNOŚCI PROCESOWE ZAWODOWEGO PEŁNOMOCNIKA W SPRAWACH CYWILNYCH

Henryk Pietrzkowski

METODYKI

WYDANIE **7**

Stan prawny na 2 stycznia 2024 r.

Wydawca
Klaudia Szawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Cybulska

Opracowanie redakcyjne
Violet Design

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-188-0
7. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	19
Przedmowa	23
Rozdział I	
Reprezentacja stron w postępowaniu cywilnym	27
1. Zdolność postulacyjna. Przymus adwokacko-radcowski oraz rzeczników patentowych	27
2. Przedstawiciele ustawowi	30
3. Pełnomocnicy procesowi	32
3.1. Uwagi ogólne	32
3.2. Pełnomocnictwo adwokata	38
3.3. Pełnomocnictwo radcy prawnego	38
3.4. Pełnomocnictwo substytucyjne	40
3.5. Pełnomocnictwo rzecznika patentowego	42
3.6. Pełnomocnictwo prawnika zagranicznego	43
3.7. Pełnomocnictwo osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoby pozostającej ze stroną w stałym stosunku zlecenia	44
3.8. Pełnomocnik ustanowiony przez sąd	47
3.9. Odpowiedzialność odszkodowawcza zawodowego pełnomocnika z tytułu niezachowania należytej staranności zawodowej	54
4. Pełnomocnictwo procesowe	55
4.1. Rodzaje pełnomocnictwa	55
4.2. Zakres pełnomocnictwa	56
4.3. Forma pełnomocnictwa, podpis na pełnomocnictwie, uwierzytelnianie pełnomocnictwa i dokumentów	59
4.4. Prostowanie, odwoływanie oraz zatwierdzanie oświadczeń i czynności pełnomocnika	63
4.5. Wygaśnięcie i wypowiedzenie pełnomocnictwa	63
5. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa	66
5.1. Materialnoprawna i procesowa konstrukcja reprezentacji Skarbu Państwa	66
5.2. Oznaczenie Skarbu Państwa jako strony w postępowaniu sądowym	70

5.3. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną RP	73
5.3.1. Rodzaje zastępstwa	73
5.3.2. Współdziałanie podmiotów i organów reprezentujących Skarb Państwa z Prokuratorią Generalną	75
5.3.3. Koszty zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną	79
5.3.4. Wskazanie przez Prezesa Prokuratorii Generalnej organu właściwego do reprezentowania Skarbu Państwa	79

Rozdział II

Sprawność postępowania sądowego. Nadużycie prawa procesowego	83
1. Obowiązek sądu przeciwdziałania przewlekłości postępowania. Ciężar wspierania postępowania przez strony	83
2. Nadużycie prawa procesowego	85
2.1. Przeciwdziałanie nadużyciu prawa procesowego w orzecznictwie przed uchwaleniem art. 4 ¹ k.p.c.	85
2.2. Definicja oraz przejawy nadużycia prawa procesowego	86

Rozdział III

System gromadzenia materiału procesowego	93
1. System prekluzji oraz system dyskrejonalnej władzy sędziego	93
2. System koncentracji materiału procesowego	99
2.1. Uwagi wstępne	99
2.2. Organizacja postępowania po kolejnych zmianach wprowadzonych przez ustawę z 9.03.2023 r.	99
2.3. Postępowanie przygotowawcze	100
2.3.1. Uwagi wstępne	100
2.3.2. Czynności przewodniczącego oraz stron po wpłynięciu pozwu	100
2.3.3. Pouczenia udzielane stronom co do czynności procesowych	101
2.3.4. Pouczenie stron o prawdopodobnym wyniku sprawy	103
2.3.5. Uprzedzenie stron o możliwości podjęcia rozstrzygnięcia na innej podstawie	105
2.3.6. Skutki zaniedbań sądu w zakresie obowiązku udzielenia pouczeń ...	108
2.3.7. Pisma przygotowawcze	109
2.3.8. Posiedzenie przygotowawcze	110
2.3.9. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym	116
2.3.10. Plan rozprawy	117
2.3.11. Zmiana planu rozprawy. Nowy plan rozprawy	121
2.3.12. Skutki procesowe biernego zachowania pozwanego	123
2.3.13. Przytaczanie twierdzeń i dowodów	123
2.3.14. Pominięcie spóźnionych twierdzeń i dowodów	126
2.3.15. Utrata prawa do powoływania się na uchybienia procesowe sądu ...	127
2.3.16. Rozprawy zdalne	133

Rozdział IV

Dopuszczalność powództwa. Legitymacja procesowa	139
1. Uwagi ogólne	139
2. Niedopuszczalność drogi sądowej	141
3. Brak zdolności sądowej. Brak zdolności procesowej	146
3.1. Zdolność sądowa	146
3.1.1. Uwagi wstępne	146
3.1.2. Podmioty, którym przysługuje zdolność sądowa	147
3.1.2.1. Osoby fizyczne	148
3.1.2.2. Osoby prawne	148
3.1.2.3. Podmioty samodzielne niebędące osobami prawnymi, a mające zdolność prawną	149
3.1.2.4. Podmioty niesamodzielne, które mają samodzielną pozycję w postępowaniu sądowym, wynikającą ze szczególnej zdolności sądowej	151
3.1.3. Skutki procesowe braku zdolności sądowej	161
3.2. Zdolność procesowa	163
3.2.1. Uwagi wstępne	163
3.2.2. Zdolność procesowa osób fizycznych	165
3.2.3. Zdolność procesowa podmiotów niebędących osobami fizycznymi. Podmiot nieistniejący	167
3.2.4. Ustanowienie kuratora procesowego	168
4. Zawisłość sporu. Powaga rzeczy osądzonej	169
4.1. Zawisłość sporu	169
4.2. Powaga rzeczy osądzonej	170
5. Legitymacja procesowa	173

Rozdział V

Właściwość sądu. Właściwość trybu postępowania	177
1. Właściwość sądu	177
1.1. Uwagi ogólne	177
1.2. Właściwość rzeczowa	179
1.3. Wartość przedmiotu sporu (zaskarżenia)	183
1.3.1. Wartość przedmiotu sporu w razie żądania zasądzenia odsetek	185
1.3.2. Orzecznictwo dotyczące wartości przedmiotu sporu w wybranych sprawach	186
1.4. Właściwość miejscowa	190
1.4.1. Właściwość ogólna, przemienna i wyłączna	190
1.4.2. Szczególne regulacje	194
2. Rodzaje postępowań. Właściwość trybu postępowania	195
2.1. Uwagi ogólne	195
2.2. Rozpoznanie sprawy w trybie procesu z zastosowaniem przepisów o postępowaniu odrębnym	197

Rozdział VI

Skład sądu. Wyłączenie sędziego	203
1. Skład sądu	203
2. Wyłączenie sędziego	211
2.1. Uwagi wstępne	211
2.2. Czynności sędziego	217
2.3. Czynności sądu	217
2.4. Wyłączenie referendarza sądowego, ławnika, prokuratora oraz innych organów sądowych	220

Rozdział VII

Doręczenia	223
1. Zasada oficjalności doręczeń	223
2. Doręczenie właściwe	224
3. Doręczenie zastępcze	225
4. Doręczenie na adres skrytki pocztowej	227
5. Doręczenie awizowane	227
6. Domniemanie doręczenia	229
7. Warunki skuteczności doręczenia pism sądowych	230
8. Doręczenie elektroniczne	232
8.1. Doręczenia na adres do doręczeń elektronicznych	233
8.2. Doręczenie przez portal informacyjny	233
8.3. Warunki skuteczności doręczeń elektronicznych	235
9. Doręczenie dla osoby prawnej oraz organizacji niemającej osobowości prawnej	236
10. Doręczenie dla przedsiębiorcy wpisanego do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej	236
11. Doręczenie dla przedsiębiorcy wpisanego do rejestru sądowego	236
12. Doręczenie dla osób reprezentujących podmiot wpisany do Krajowego Rejestru Sądowego, likwidatorów, prokurentów, członków organów lub osób uprawnionych do powołania zarządu	237
13. Doręczenie osobie mającej pełnomocnika procesowego lub pełnomocnika do doręczeń	238
14. Doręczenie kuratorowi	239
15. Doręczenie pism sądowych osobom korzystającym z immunitetu oraz stronom, które mają miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedzibę za granicą	242
16. Doręczenie bezpośrednie między zawodowymi pełnomocnikami	243
17. Doręczenie w sekretariacie sądu	246
18. Doręczenie pierwszego pisma procesowego przez komornika	246
19. Doręczenie w razie odmowy przyjęcia korespondencji oraz w razie zaniedbania obowiązku zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania	248
20. Potwierdzenie odbioru pisma	249
20.1. Potwierdzenie pisemne	249
20.2. Potwierdzenie odbioru pisma dokumentem uzyskanym z systemu teleinformatycznego	250

21. Przeglądanie akt sprawy oraz udostępnianie stronom i uczestnikom postępowania odpisów, kopii lub wyciągów z akt sprawy	250
--	-----

Rozdział VIII

Terminy procesowe	251
1. Pojęcie i rodzaje terminów	251
2. Rozpoczęcie biegu terminu oraz zasady obliczania terminów	253
2.1. Uwagi ogólne	253
2.2. Wpływ wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu na bieg terminu do wniesienia skargi kasacyjnej oraz zażalenia do Sądu Najwyższego	256
3. Uchybienie terminowi	258
4. Wniosek o przywrócenie terminu	259
5. Zaskarżalność zarządzenia oraz postanowienia w przedmiocie wniosku o przywrócenie terminu	264
6. Wzór wniosku o przywrócenie uchybionego terminu	267

Rozdział IX

Pisma procesowe. Pozew. Powództwo	269
1. Pisma procesowe	269
1.1. Uwagi ogólne	269
1.2. Skutki niezachowania wymagań formalnych pism procesowych	273
2. Pozew a powództwo	280
2.1. Uwagi ogólne	280
2.2. Pismo niebędące pozwem	285
2.3. Powództwo oczywiście bezzasadne	286
2.4. Obligatoryjne składniki pozwu	288
2.4.1. Uwagi wstępne	288
2.4.2. Dokładne określenie żądania	289
2.4.2.1. Powództwo o zasądzenie świadczenia	290
2.4.2.2. Powództwo o ustalenie istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego lub prawa	293
2.4.2.3. Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa	304
2.4.2.4. Żądanie zasądzenia odsetek	305
2.4.3. Przytoczenie faktów uzasadniających żądanie	306
2.4.4. Podanie informacji o próbie pozasądowego rozwiązania sporu	307
2.4.5. Oznaczenie wartości przedmiotu sporu w sprawach majątkowych	307
2.4.6. Przytoczenie w miarę potrzeby okoliczności uzasadniających właściwość sądu	308
2.4.7. Oznaczenie daty wymagalności roszczenia w sprawach o zasądzenie roszczenia	308
2.5. Fakultatywne składniki pozwu	310
2.6. Wzór pozwu z żądaniem alternatywnym	311
2.7. Wzór pozwu z żądaniem ewentualnym	312
3. Skutki wytoczenia powództwa	314
4. Częściowe dochodzenie świadczenia. Kumulacja roszczeń	315

5. Skutki doręczenia pozwu	318
6. Odrzucenie pozwu	319
6.1. Uwagi wstępne	319
6.2. Wniosek o odrzucenie pozwu	320
7. Cofnięcie pozwu i zrzeczenie się roszczenia	323
8. Zmiana przedmiotowa i podmiotowa powództwa	328
8.1. Zmiana przedmiotowa powództwa	328
8.2. Zmiana podmiotowa powództwa	334

Rozdział X

Obrona pozwanego	339
1. Odpowiedź na pozew oraz pismo przygotowawcze	339
2. Skutki procesowe biernego zachowania pozwanego	340
3. Zarzuty pozwanego	341
3.1. Uwagi ogólne	341
3.2. Zarzut braku legitymacji procesowej	344
3.3. Zarzuty nieistnienia roszczenia, przedwczesności powództwa, przedawnienia roszczenia, upływu terminu zawitego	344
3.4. Zarzut zrzeczenia się roszczenia	346
3.5. Zarzut sprawy ugodzonej	346
3.6. Zarzut potrącenia	346
4. Uznanie powództwa	351
5. Powództwo wzajemne	352

Rozdział XI

Uгода sądowa. Postępowanie pojednawcze. Mediacja	359
1. Uгода sądowa	359
1.1. Istota ugody sądowej	359
1.2. Wzór ugody sądowej	362
1.3. Uchylenie się od skutków prawnych ugody sądowej	362
2. Postępowanie pojednawcze	366
2.1. Charakter postępowania pojednawczego	366
2.2. Wniosek o zawezwanie do próby ugodowej. Właściwość sądu	367
2.3. Uгода w postępowaniu pojednawczym	368
2.4. Koszty postępowania pojednawczego	369
3. Mediacja	369
3.1. Istota mediacji	369
3.2. Podstawy wszczęcia mediacji	371
3.2.1. Umowa o mediację	371
3.2.2. Orzeczenie sądu przekazujące sprawę do mediacji	371
3.3. Wniosek o wszczęcie mediacji. Wszczęcie i zakończenie mediacji	372
3.4. Uгода zawarta przed mediatorem	373
3.5. Mediator	375
3.6. Koszty mediacji	376

Rozdział XII

Koszty postępowania	379
1. Uwagi wstępne	379
2. Pojęcie kosztów procesu i kosztów sądowych	379
3. Zasady uiszczania kosztów sądowych	382
3.1. Zasady ogólne	382
3.2. Zasady uiszczania opłat sądowych przez zawodowych pełnomocników	385
4. Zwolnienie od kosztów sądowych	387
5. Rozliczanie kosztów tymczasowo poniesionych przez Skarb Państwa	394
6. Zwrot kosztów w procesie	397
7. Odsetki od zasądzonych kosztów procesu	403
8. Zwrot kosztów w postępowaniu nieprocesowym	403
9. Czynności referendarza sądowego w zakresie orzekania o kosztach	405
10. Koszty zastępstwa procesowego dla adwokata (radcy prawnego) ustanowionego przez stronę oraz ustanowionego przez sąd	408
10.1. Wynagrodzenie adwokata (radcy prawnego) ustanowionego przez stronę	408
10.2. Przyznanie kosztów zastępstwa procesowego adwokatowi (radcy prawnemu) ustanowionemu przez sąd	413

Rozdział XIII

Czynności w postępowaniu dowodowym	419
1. Przedmiot i ciężar dowodu	419
2. Wniosek dowodowy	423
3. Wniosek o zabezpieczenie dowodu	425
4. Fakty podlegające udowodnieniu a środki dowodowe	426
4.1. Uwagi ogólne	426
4.2. Dowód z dokumentu	427
4.2.1. Dokument w rozumieniu Kodeksu cywilnego	428
4.2.2. Dokument jako dowód w postępowaniu cywilnym	428
4.2.3. Dowód z dokumentu oraz forma czynności prawnej	431
4.2.4. Ograniczenia dowodowe w razie niezachowania zastrzeżonej formy czynności prawnej	433
4.2.5. „Dowód z akt”	437
4.2.6. Zasada prymatu dowodu z dokumentu nad innymi dowodami w postępowaniu w sprawach gospodarczych	438
4.3. Dowód z zeznań świadków	439
4.3.1. Zeznania złożone ustnie	439
4.3.2. Zeznania złożone na piśmie	440
4.3.3. Dowód z zeznań świadków w postępowaniu w sprawach gospodarczych	442
4.4. Dowód z opinii biegłego	443
4.5. Dowód z oględzin	446
4.6. Dowód z grupowego badania krwi	447
4.7. Dowód z przyrządów utrwalających albo przenoszących obrazy lub dźwięki	449
4.8. Dowód z innych środków	451
4.9. Dowód z przesłuchania stron	451

4.10. Prywatna ekspertyza – środek niebędący dowodem	453
4.11. Umowa dowodowa w postępowaniu w sprawach gospodarczych	454
5. Dopuszczenie dowodu z urzędu	457
6. Postępowanie dowodowe przed sądem drugiej instancji	462

Rozdział XIV

Czynności w postępowaniu zabezpieczającym	467
1. Istota i charakter postępowania zabezpieczającego	467
2. Legitymacja w postępowaniu zabezpieczającym oraz wnioszek o udzielenie zabezpieczenia	469
3. Tryb rozpoznania wniosku	471
4. Sposoby zabezpieczenia	474
4.1. Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych	474
4.2. Zabezpieczenie roszczeń niepieniężnych	479
4.3. Zabezpieczenie w sprawach o alimenty oraz roszczeń wymienionych w art. 753 ¹ k.p.c.	481
4.4. Zabezpieczenie przyszłych roszczeń alimentacyjnych związanych z ustaleniem ojcostwa	483
5. Postępowanie zabezpieczające w sprawach rodzinnych (art. 445–445 ¹ k.p.c.) oraz w sprawach pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem (art. 756 ¹ k.p.c.).	484
5.1. Postępowanie zabezpieczające w sprawach rodzinnych	484
5.2. Postępowanie w sprawach pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem	486
5.3. Zabezpieczenie w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej	487

Rozdział XV

Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia wyroku	489
1. Wniosek o sprostowanie wyroku	489
2. Wniosek o uzupełnienie wyroku	493
3. Wniosek o dokonanie wykładni wyroku	498

Rozdział XVI

Nieważność postępowania	501
1. Uwagi ogólne	501
2. Pozbawienie strony możliwości obrony jej praw	501
3. Wadliwy skład sądu	504
4. Wyłączenie sędziego	504
5. Inne przyczyny nieważności postępowania	504

Rozdział XVII

Środki zaskarżenia	505
1. Uwagi ogólne	505
2. Środki zaskarżenia szczególne	510
2.1. Sprzeciw od wyroku zaocznego	510
2.1.1. Istota i przesłanki dopuszczalności sprzeciwu	510

2.1.2.	Obligatoryjne składniki sprzeciwu	515
2.1.3.	Fakultatywne składniki sprzeciwu	517
2.1.4.	Wniosek o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności	520
2.1.5.	Czynności przy ponownym rozpoznaniu sprawy	521
2.2.	Sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym	523
2.2.1.	Istota i przesłanki dopuszczalności sprzeciwu	523
2.2.2.	Obligatoryjne składniki sprzeciwu	527
2.2.3.	Fakultatywne składniki sprzeciwu	528
2.2.4.	Czynności w postępowaniu po wniesieniu sprzeciwu	528
2.2.5.	Postanowienie stwierdzające utratę mocy nakazu zapłaty	529
2.3.	Sprzeciw od nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym	530
2.3.1.	Uwagi wstępne	530
2.3.2.	Pełnomocnictwo. Podpis elektroniczny	531
2.3.3.	Oświadczenie zawierające sprzeciw	532
2.3.4.	Postępowanie po wniesieniu sprzeciwu	533
2.4.	Sprzeciw od nakazu zapłaty w europejskim postępowaniu nakazowym	534
2.4.1.	Uwagi wstępne	534
2.4.2.	Pismo zawierające sprzeciw	535
2.4.3.	Postępowanie w sprawie gospodarczej po wniesieniu sprzeciwu	536
2.4.4.	Odrzucenie sprzeciwu	537
2.5.	Zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym	537
2.5.1.	Istota i przesłanki dopuszczalności zarzutów	537
2.5.2.	Obligatoryjne składniki pisma zawierającego zarzuty	540
2.5.3.	Fakultatywne składniki pisma zawierającego zarzuty	541
2.5.4.	Czynności w postępowaniu po wniesieniu zarzutów	542
2.6.	Odwołanie do sądu od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie sprostowania lub uzupełnienia protokołu posiedzenia jawnego oraz zarządzeń wydanych w toku rozprawy	543
2.6.1.	Protokół posiedzenia jawnego	543
2.6.2.	Odwołanie do sądu od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie wniosku o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu posiedzenia jawnego	546
2.6.3.	Odwołanie do sądu od zarządzeń przewodniczącego wydanych w toku rozprawy	547
2.7.	Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	548
2.8.	Zastrzeżenie do zarządzenia asystenta sędziego	549
2.9.	Skarga na czynności komornika	550
2.9.1.	Uwagi ogólne	550
2.9.2.	Zwykłe wymagania formalne oraz wymagania konstrukcyjne skargi ...	555
2.9.3.	Fakultatywne składniki skargi	558
2.9.4.	Właściwość sądu. Termin do wniesienia skargi oraz termin do rozpoznania skargi	558
2.9.5.	Forma skargi	560
2.9.6.	Odrzucenie skargi. Zastosowanie art. 759 § 2 k.p.c.	561
2.9.6.1.	Nadzór judykacyjny	562

2.9.6.2. Nadzór administracyjny	567
2.9.6.3. Nadzór judykacyjny i administracyjny a nadzór samorządowy	567
2.9.7. Czynności związane z merytorycznym rozpoznaniem skargi	568
2.9.8. Zaskarżalność postanowień rozstrzygających skargę	570
2.9.9. Stosowanie art. 132 k.p.c.	571
2.9.10. Wzór skargi na czynność komornika	572
2.10. Skarga na udzielenie przybicia	573
2.11. Środki zaskarżenia przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji ...	575
2.11.1. Rodzaje planów podziału	575
2.11.2. Zarzuty przeciwko planowi podziału	576
2.11.2.1. Kognicja sądu	578
2.11.2.2. Zaskarżalność postanowień rozstrzygających o zarzutach ...	580
2.11.3. Skarga na plan podziału sporządzony przez zarządcę przymusowego ...	580
3. Środki zaskarżenia zwyczajne (odwoławcze)	581
3.1. Apelacja	581
3.1.1. Istota postępowania apelacyjnego	581
3.1.2. Dopuszczalność apelacji	586
3.1.2.1. Wymagania formalne i konstrukcyjne apelacji	593
3.1.2.2. Kontrola dopuszczalności apelacji w sądzie drugiej instancji. Odrzucenie apelacji lub nadanie jej dalszego biegu	596
3.1.3. Merytoryczna treść konstrukcyjnych wymagań apelacji	598
3.1.3.1. Wskazanie orzeczenia i zakresu zaskarżenia	598
3.1.3.2. Przedstawienie zarzutów apelacyjnych i ich uzasadnienie ...	601
3.1.3.2.1. Zarzut przekroczenia przez sąd granic swobodnej oceny dowodów	604
3.1.3.2.2. Zarzut niewyjaśnienia sprawy oraz sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału	608
3.1.3.2.3. Zarzut nierozpoznania istoty sprawy	610
3.1.3.2.4. Powołanie nowych faktów i dowodów	612
3.1.3.2.5. Zarzut nieważności postępowania	614
3.1.4. Wniosek apelacyjny	617
3.1.5. Wniosek o rozpoznanie postanowień sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu	619
3.1.6. Wniosek o rozpoznanie sprawy na rozprawie. Posiedzenia sądu ...	620
3.1.7. Wzór apelacji	621
3.1.8. Odpowiedź na apelację	624
3.1.9. Zakres przedmiotowy i podmiotowy rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji	624
3.1.9.1. Granice apelacji	624
3.1.9.2. Zakres zaskarżenia oraz zakaz <i>reformationis in peius</i>	626
3.1.9.3. Zakaz rozszerzania żądania	631
3.1.9.4. Czynności dowodowe przed sądem drugiej instancji	632
3.1.9.5. Uzasadnienie orzeczenia sądu drugiej instancji oraz jego treść	636

3.1.9.6. Skutki procesowe wadliwie sporządzonego uzasadnienia wyroku	639
3.2. Apelacja w postępowaniu uproszczonym	641
3.2.1. Uwagi ogólne o postępowaniu	641
3.2.2. Odrębności apelacji i postępowania apelacyjnego	643
3.2.3. Wzór apelacji	645
3.3. Apelacja w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń	646
3.3.1. Uwagi wstępne	646
3.3.2. Szczególne cechy apelacji i postępowania apelacyjnego	647
3.3.3. Wzór apelacji	648
3.4. Zażalenie	649
3.4.1. Zażalenie w postępowaniu rozpoznawczym. Uwagi ogólne	649
3.4.1.1. Zasady uzasadniania i doręczania postanowień oraz regulacje szczególne	652
3.4.1.2. Zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienie sądu pierwszej instancji	656
3.4.1.3. Zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji	666
3.4.1.4. Zażalenie do Sądu Najwyższego	668
3.4.1.5. Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji	674
3.4.1.6. Zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki w postępowaniu	679
3.4.2. Zażalenie w postępowaniu zabezpieczającym	680
3.4.3. Zażalenie w postępowaniu o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności	681
3.4.3.1. Klauzula wykonalności	681
3.4.3.2. Zakres kognicji sądu rozpoznającego wniosek o nadanie klauzuli wykonalności	687
3.4.3.3. Przerwanie biegu przedawnienia wskutek wszczęcia postępowania klauzulowego	688
3.4.3.4. Odmowa nadania klauzuli wykonalności	689
3.4.3.5. Postępowanie zażaleniowe	693
3.4.4. Zażalenie w postępowaniu egzekucyjnym	699
3.4.4.1. Uwagi ogólne o środkach zaskarżenia w postępowaniu egzekucyjnym	699
3.4.4.2. Szczególne cechy zażalenia	700
3.4.4.3. Dopuszczalność zażalenia	702
3.4.4.4. Rodzaje zażaleń	705
3.4.4.4.1. Zażalenie na postanowienia sądu kończące postępowanie egzekucyjne (art. 394 § 1 <i>in principio</i> w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)	706
3.4.4.4.2. Zażalenie na postanowienia wymienione w części enumeratywnej art. 394 § 1 oraz art. 394 ^{1a} k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., tj. niekończące postępowania egzekucyjnego, jeżeli przewidziane w nim przypadki są aktualne w postępowaniu egzekucyjnym	710

3.4.4.4.3.	Zażalenie na postanowienia wymienione w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego w części dotyczącej postępowania egzekucyjnego	710
3.4.4.4.4.	Zażalenie w postępowaniu dotyczącym wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego lub rozstrzygnięcia innego organu oraz ugody zawartej przed takim sądem lub organem (art. 1151 ¹ § 2 k.p.c.)	744
4.	Środki zaskarżenia nadzwyczajne	745
4.1.	Skarga kasacyjna	745
4.1.1.	Istota postępowania kasacyjnego	745
4.1.2.	Dopuszczalność skargi kasacyjnej	746
4.1.2.1.	Uwagi wstępne	746
4.1.2.2.	Orzeczenia podlegające zaskarżeniu	747
4.1.2.3.	Termin do wniesienia skargi kasacyjnej	750
4.1.2.4.	Podmioty uprawnione do wniesienia skargi kasacyjnej	751
4.1.2.5.	Przymus adwokacko-radcowski	752
4.1.2.6.	Wymagania formalne zwykłe oraz wymagania konstrukcyjne skargi kasacyjnej	753
4.1.2.7.	Treść zwykłych wymagań formalnych skargi kasacyjnej	754
4.1.2.8.	Treść konstrukcyjnych wymagań skargi kasacyjnej	755
4.1.2.8.1.	Zakres zaskarżenia	755
4.1.2.8.2.	Podstawy kasacyjne i ich uzasadnienie	757
4.1.2.8.3.	Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania	764
4.1.2.8.4.	Wniosek kasacyjny	770
4.1.2.9.	Fakultatywne składniki skargi kasacyjnej. Wniosek o wstrzymanie wykonania zaskarżonego orzeczenia	772
4.1.2.10.	Odpowiedź na skargę kasacyjną	773
4.1.2.11.	Orzeczenia rozstrzygające skargę kasacyjną	774
4.1.2.12.	Wzór skargi kasacyjnej	777
4.2.	Skarga nadzwyczajna	779
4.2.1.	Uwagi ogólne	779
4.2.2.	Dopuszczalność skargi	780
4.2.2.1.	Orzeczenia podlegające zaskarżeniu skargą i jej podstawy	781
4.2.2.2.	Termin do wniesienia skargi	782
4.2.2.3.	Podmioty uprawnione do wniesienia skargi	782
4.2.2.4.	Wymagania formalne i konstrukcyjne skargi	782
4.2.3.	Odpowiedź na skargę	784
4.2.4.	Rozpoznanie skargi	785
4.2.4.1.	Odrzucenie skargi	786
4.2.4.2.	Orzeczenia merytoryczne	787
4.2.5.	Konkurencja skargi nadzwyczajnej ze skargą o wznowienie, skargą kasacyjną oraz skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	788

Rozdział XVIII

Skarga o wznowienie postępowania	793
1. Charakter skargi o wznowienie postępowania	793
2. Pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu wznowieniowym	796
3. Dopuszczalność skargi	796
3.1. Uwagi wstępne	796
3.2. Orzeczenia podlegające zaskarżeniu	797
3.3. Właściwość sądu i termin do wniesienia skargi	798
3.4. Wymagania formalne zwykłe oraz konstrukcyjne skargi	800
3.5. Podstawy wznowienia	800
3.6. Fakultatywne składniki skargi	806
4. Przebieg postępowania wznowieniowego	808
5. Zaskarżalność orzeczeń wydanych w następstwie rozpoznania skargi	811
6. Wzór skargi o wznowienie postępowania (z przyczyny nieważności)	813

Rozdział XIX

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	815
1. Odpowiedzialność państwa za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej	815
1.1. Uwagi ogólne	815
1.2. Podmioty odpowiedzialne oraz poszkodowany	818
1.3. Ogólne przesłanki odpowiedzialności	818
1.4. Szczególne przesłanki odpowiedzialności	820
1.4.1. Uwagi wprowadzające	820
1.4.2. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną działaniem bądź zaniechaniem legislacyjnym	821
1.4.3. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną niewydaniem orzeczenia lub decyzji administracyjnej	822
1.4.4. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wydaniem orzeczenia lub decyzji administracyjnej	823
2. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	824
2.1. Pojęcie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	824
2.2. Dopuszczalność skargi	826
2.2.1. Uwagi wprowadzające	826
2.2.2. Orzeczenia objęte skargą	827
2.2.3. Podmioty uprawnione do wniesienia skargi	828
2.2.4. Termin do wniesienia skargi. Przymus adwokacko-radcowski	829
2.2.5. Wymagania formalne zwykłe oraz konstrukcyjne skargi	831
2.2.5.1. Uwagi ogólne	831
2.2.5.2. Zwykłe wymagania formalne skargi i skutki ich niezachowania	831
2.2.5.3. Konstrukcyjne wymagania skargi i skutki ich niezachowania	834
2.3. Przyjęcie i odmowa przyjęcia skargi do rozpoznania	839
2.4. Uwzględnienie oraz oddalenie skargi	840
2.5. Wzór skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia ...	842

Rozdział XX**Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy**

w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki	845
1. Uwagi wstępne	845
2. Strony postępowania. Właściwość sądu	846
3. Charakter skargi	847
4. Obligatoryjne i fakultatywne składniki skargi	848
5. Pojęcie przewlekłości postępowania	848
6. Postępowanie sprawdzające	851
7. Zaskarżalność orzeczenia rozstrzygającego skargę	851
8. Wzór skargi na przewlekłość postępowania	857

Rozdział XXI**Wniosek o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia**

lub o przywrócenie stanu poprzedniego (restytucja)	859
1. Wniosek restytucyjny – uwagi ogólne	859
2. Charakter prawny przepisów o restytucji	861
3. Termin do złożenia wniosku o wydanie orzeczenia restytucyjnego. Właściwość sądu	863
3.1. Wniosek złożony na podstawie art. 338 k.p.c.	863
3.2. Wniosek zgłoszony w postępowaniu wywołanym skargą o wznowienie postępowania	863
3.3. Wniosek zgłoszony w postępowaniu wywołanym skargą kasacyjną	864
3.4. Dochodzenie w osobnym procesie naprawienia szkody poniesionej wskutek wydania lub wykonania wyroku	866

Rozdział XXII**Czynności procesowe związane z postępowaniem przed sądem polubownym** 869

1. Uwagi wstępne	869
2. Zapis na sąd polubowny	871
3. Podstawowe czynności procesowe podejmowane przed sądem państwowym w związku z postępowaniem przed sądem polubownym	873
4. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	875
5. Wniosek o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody zawartej przed tym sądem	881
6. Wzór umowy o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego (zapis na sąd polubowny)	883
7. Wzór skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego	885

Bibliografia	887
---------------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Źródła prawa

EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona 4.11.1950 r. w Rzymie (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 775 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.)
pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1799 ze zm.)
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.)
r.d.p.s.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6.05.2020 r. w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym (Dz.U. poz. 819 ze zm.)
rozporządzenie nr 1896/2006	– rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 399, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 606/2013	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 606/2013 z 12.06.2013 r. w sprawie wzajemnego uznawania środków ochrony w sprawach cywilnych (Dz.Urz. UE L 181, s. 4)

- rozporządzenie nr 805/2004** – rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.04.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz.Urz. UE L 143, s. 15, ze zm.)
- rozporządzenie nr 861/2007** – rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L 199, s. 1, ze zm.)
- u.g.n.** – ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.)
- u.k.s.** – ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1691 ze zm.)
- u.k.s.c.** – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.)
- u.k.w.h.** – ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 1984)
- u.KRS** – ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.)
- u.PG** – ustawa z 8.07.2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz.U. z 2016 r. poz. 1313 ze zm.) – uchylona
- u.PGRP** – ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1109 ze zm.)
- u.r.pr.** – ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1166)
- u.rz.p.** – ustawa z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 303)
- u.w.l.** – ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048 ze zm.)
- u.z.z.m.p.** – ustawa z 16.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 973 ze zm.)
- ustawa o RPO** – ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2023 r. poz. 1058)
- ustawa o skardze** – ustawa z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2023 r. poz. 1725)
- ustawa o SN** – ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.)
- ustawa z 16.09.2011 r.** – ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381)
- ustawa z 4.07.2019 r.** – ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.)
- ustawa z 9.03.2023 r.** – ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614)
- ustawa z 7.07.2023 r.** – ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860)

2. Czasopisma i publikatory

- Biul. SN** – Biuletyn Sądu Najwyższego
- IC** – Izba Cywilna. Biuletyn Sądu Najwyższego

M.P.	– Monitor Polski
MoP	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAiSN	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna (od 1995 r.)
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Karna (od 1953 r. do 1961 r.)
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna, Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1964 r. do 1994 r.)
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003 r.)
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Prokuratura Generalna
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
OTK-B	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria B
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Prawo i Zabezpieczenie Społeczne
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Zb.Orz.	– Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego

3. Inne skróty

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
HUDOC	– baza orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
LEX	– System Informacji Prawnej Wolters Kluwer
Metodyka...	– H. Pietrzkowski, <i>Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych</i> , wyd. 8, Warszawa 2021
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

PRZEDMOWA

Sprawy cywilne są rozpoznawane według przepisów o postępowaniu cywilnym, uregulowanym w zasadzie przepisami Kodeksu postępowania cywilnego. Istotnym elementem tego postępowania są czynności procesowe jego uczestników, a szczególnie stron postępowania cywilnego. Prawo postępowania cywilnego w przypadku niektórych czynności dokonywanych przez pełnomocników zawodowych stawia wysokie wymagania profesjonalne (np. czynności objęte przymusem adwokacko-radcowskim). W spełnieniu tych wymagań ma pomóc niniejsza książka, której tematyka została przedstawiona w sposób praktyczny, z pominięciem rozważań teoretycznych i w zasadzie – zachowując określone ramy opracowania – bez cytowania poglądów przedstawicieli nauki.

Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych to publikacja przygotowana dla praktyków: adwokatów, radców prawnych, radców Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, rzeczników patentowych, aplikantów adwokackich i radcowskich, występujących przed sądami w sprawach cywilnych. Przydatna jest dla sędziów i ich asystentów, referendarzy i aplikantów sądowych, a także innych prawników zajmujących się stosowaniem prawa. Służy również studentom i uczestnikom seminariów uniwersyteckich, poszukującym wiedzy wykraczającej poza standardowy podręcznik z postępowania cywilnego.

W książce zostały omówione najistotniejsze czynności dotyczące wszczęcia procesu, dochodzenia roszczeń i ich zabezpieczenia, obrony pozwanego, terminów procesowych, a także czynności związane z wydanymi przez sąd orzeczeniami merytorycznymi i formalnymi (m.in. wnioski o uzupełnienie, sprostowanie i wykładnię orzeczeń) oraz ich zaskarżeniem. W szerokim zakresie są omówione uprawnienia i obowiązki ciążące na stronach, szczególnie ich zawodowych pełnomocników w skomplikowanej (zwłaszcza po ostatnich zmianach w 2023 r.) procedurze, według której prowadzone i rozstrzygane są sprawy cywilne (system koncentracji materiału procesowego). W książce wiele miejsca poświęcono środkom zaskarżenia zwykłym, szczególnym i nadzwyczajnym, ze wskazaniem ich konstruowania w sposób profesjonalny.

Czynności procesowe omówiono w ujęciu praktycznym, ze wskazaniem przykładów czynności podejmowanych w określonych sytuacjach procesowych, a w przypadku

niektórych pisemnych czynności procesowych zaprezentowano wzory. Ich pełny zakres Czytelnik odnajdzie w publikacji *Wzory pism procesowych w sprawach cywilnych, gospodarczych i rejestrowych*, Warszawa 2016, opracowanej przez D. Bugajnę-Sporczyk, H. Pietrkowskiego i T. Żyźnowskiego, stanowiącej kontynuację dotychczasowych dzieł w tym wydawnictwie.

Książka w obecnym – siódmym – wydaniu podobnie jak w poprzednich, objaśnia krok po kroku postępowanie cywilne z punktu widzenia obowiązków i uprawnień zawodowego pełnomocnika procesowego. W wielu fragmentach została rozbudowana i znacznie zmieniona w związku z koniecznością przystosowania jej treści do nowego stanu prawnego ukształtowanego w okresie ostatnich trzech lat, zwłaszcza przez ustawy zmieniające Kodeks postępowania cywilnego z 9.03.2023 r. (Dz.U. poz. 614) i 7.07.2023 r. (Dz.U. poz. 1860). Z tych względów w rozdziale „System gromadzenia materiału procesowego” omówiono wymagania w zakresie prezentowania materiału procesowego przez strony w systemie koncentracji materiału procesowego, wskazując na ich odmienny charakter w stosunku do reguł prekluzji procesowej oraz dyskrecjonalnej władzy sędziego. Omówiono skutki procesowe wynikające z niedostosowania czynności procesowych stron do zmienionej procedury. Praktycznym komentarzem objęto zmiany dotyczące doręczeń, w tym elektronicznych, także przez portal informacyjny, oraz pełnomocnikowi do doręczeń. Omówiono nowe wymagania dotyczące sposobu konstruowania pisma procesowego wnoszonego przez zawodowego pełnomocnika, a kwestie związane z pozwem, powództwem i powództwem wzajemnym, opatrzone uwagami dotyczącymi pisma niebędącego pozwem oraz powództwa oczywiście bezzasadnego, rozszerzone zostały przez wskazanie uprawnień i obowiązków pełnomocnika zawodowego w zakresie zgłaszania zarzutów procesowych i materialnoprawnych. Omówiono znowelizowane przepisy dotyczące składu sądu w postępowaniu w sądzie pierwszej i drugiej instancji, wyłączenia sędziego, posiedzeń sądowych (jawne, niejawne, przygotowawcze, zdalne), planu i przebiegu rozprawy oraz udzielenia zabezpieczenia. Uwzględniono nowe regulacje dotyczące środków zaskarżenia. Szczegółnego znaczenia nabierają zmiany w zakresie konstruowania zarzutów apelacyjnych oraz dotyczące rodzajów zażaleń ze wskazaniem właściwości i składu sądu rozpoznającego zażalenie. Obecnie w postępowaniu rozpoznawczym wyróżnić można aż pięć rodzajów zażalenia (zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji, zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienie sądu pierwszej instancji, zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji, tzw. kasatoryjne do Sądu Najwyższego oraz zażalenie wniesione jedynie w celu zwłoki w postępowaniu).

Zmieniony został rozdział poświęcony kosztom postępowania, przez całościowe omówienie tej problematyki.

Wskazując na obowiązek sądu udzielania stronom pouczeń odnośnie do czynności procesowych, a także – stanowiący *novum* w krajowej procedurze cywilnej – obowiązek pouczenia o prawdopodobnym wyniku sprawy oraz uprzedzenia stron o możliwości

podjęcia rozstrzygnięcia na innej podstawie prawnej, omówiono skutki zaniedbań sądu w tym zakresie, z jednoczesnym wskazaniem na zaniedbania stron powodujące utratę prawa do powoływania się na uchybienia procesowe sądu.

Wskazano – w kontekście systemu prekluzji dowodowej, obowiązującej w postępowaniu w sprawach gospodarczych – na odrębne regulacje dotyczące pozwu i odpowiedzi na pozew, powództwa wzajemnego, przedmiotowej i podmiotowej zmiany powództwa, a także ograniczeń dowodowych związanych z przewidzianą w tym postępowaniu możliwością zawarcia przez strony umowy dowodowej. Odrębne regulacje obowiązujące w tym postępowaniu umiejscowiono w odpowiednich rozdziałach książki.

Do licznie powołanych orzeczeń Sądu Najwyższego zostały dodane nowe, wydane w latach 2020–2023, mające istotne znaczenie dla przebiegu postępowania w sprawach cywilnych.

W książce, zważywszy na konieczność zachowania wyznaczonych dla niej ram, podobnie jak w poprzednich wydaniach, co do zasady nie jest powoływana literatura. Nieliczne wyjątki w tym zakresie dotyczą instytucji, których praktyczne omówienie wymagało odesłania do opracowań doktrynalnych. Powołano także wybrane artykuły omawiające nowe regulacje wprowadzone przez wspomniane ustawy z 9 marca i 7 lipca 2023 r.

Komplementarny charakter wobec niniejszego opracowania ma ósme wydanie mojej książki *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2021, której treść, mimo zmieniającego się stanu prawnego, w szerokim zakresie nadal jest aktualna.

Opracowanie uwzględnia stan prawny oraz orzecznictwo Sądu Najwyższego na 2 stycznia 2024 r.

Henryk Pietrkowski

Rozdział I

REPREZENTACJA STRON W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

1. Zdolność postulacyjna. Przymus adwokacko-radcowski oraz rzeczników patentowych

 Strona (jej organ lub przedstawiciel ustawowy) może działać w postępowaniu sądowym osobiście, bez konieczności korzystania z pełnomocnika. Okoliczność, że strona (uczestnik postępowania) ma **zdolność procesową** (zob. rozdz. IV pkt 3.2), nie przesądza o możliwości osobistego dokonywania czynności procesowych. Strona musi być dodatkowo wyposażona w zdolność postulacyjną. **Zdolność postulacyjna** to zdolność do samodzielnego dokonywania czynności procesowych. Brak tej zdolności może wynikać z okoliczności faktycznych (np. nieznanomość języka urzędowego sądu) bądź z przepisów prawa nakazujących korzystanie z zastępstwa pełnomocnika.

- Z mocy prawa **przymus korzystania z zastępstwa pełnomocnika** obejmuje:
- 1) zastępstwo w postępowaniu przed Sądem Najwyższym przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności intelektualnej także przez rzeczników patentowych (art. 87¹ § 1 k.p.c.);
 - 2) zastępstwo przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności intelektualnej także przez rzeczników patentowych, w zakresie **czynności procesowych związanych z postępowaniem przed Sądem Najwyższym** podejmowanych przed sądem niższej instancji (art. 87¹ § 1 k.p.c.), a więc w tzw. postępowaniu międzyinstancyjnym wywołanym przez wniesienie – za pośrednictwem sądu niższej instancji – środka zaskarżenia do Sądu Najwyższego. *Lege non distinguente* trzeba przyjąć, że hipoteza normy wyrażonej w art. 87¹ § 1 k.p.c. obejmuje zarówno czynności zmierzające bezpośrednio do zaskarżenia prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji skargą kasacyjną, jak i czynności podejmowane we wszystkich postępowaniach incydentalnych związanych z zaskarzaniem orzeczeń do Sądu Najwyższego jakimkolwiek środkiem prawnym, w tym również sporządzenie wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia skargi kasacyjnej (zob. postanowienia SN:

z 6.04.2006 r., IV CZ 30/06, LEX nr 1104887, oraz z 4.12.2013 r., II CZ 82/13, LEX nr 1405155); we wskazanych sytuacjach art. 87¹ § 1 k.p.c. nie stosuje się, gdy stroną, jej organem, jej przedstawicielem ustawowym lub pełnomocnikiem jest sędzia, prokurator, notariusz albo profesor lub doktor habilitowany nauk prawnych, a także gdy stroną, jej organem lub jej przedstawicielem ustawowym jest adwokat, radca prawny lub radca Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej; przymusu adwokacko-radcowskiego nie stosuje się także, gdy zastępstwo procesowe Skarbu Państwa albo państwowej osoby prawnej jest wykonywane przez Prokuraturę Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, a w sprawach własności intelektualnej – rzecznik patentowy, co oznacza, że wymienione osoby (podmioty) z oczywistych względów mogą samodzielnie podejmować te czynności; art. 87¹ § 1 k.p.c. nie stosuje się w postępowaniu o zwolnienie od kosztów sądowych oraz o ustanowienie adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego;

- 3) zastępstwo pełnomocnika do doręczeń; zgodnie z art. 1135⁵ k.p.c. strona, która nie ma miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, jeżeli nie ustanowiła pełnomocnika do prowadzenia sprawy zamieszkałego w Rzeczypospolitej Polskiej, jest obowiązana wskazać **pełnomocnika do doręczeń w Rzeczypospolitej Polskiej** (§ 1). W razie niewskazania pełnomocnika do doręczeń przeznaczone dla tej strony pisma sądowe pozostawia się w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia. Stronę należy o tym pouczyć przy pierwszym doręczeniu. Strona powinna być również pouczona o możliwości złożenia odpowiedzi na pismo wszczynające postępowanie i wyjaśnień na piśmie oraz o tym, kto może być ustanowiony pełnomocnikiem (§ 2). Z przytoczonej regulacji wynika, że gdy strona z innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej nie wywiąże się z powinności ustanowienia pełnomocnika do doręczeń, sąd nie może pozostawić przeznaczonego dla niej pisma w aktach ze skutkiem doręczenia, lecz zobligowany jest do przekazania celem doręczenia korespondencji do państwa członkowskiego, w którym strona ma miejsce zamieszkania albo siedzibę. Innymi słowy, obowiązek ustanowienia pełnomocnika wyłączony jest względem stron, które nie mają miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby nie tylko w Polsce, lecz także w jakimkolwiek innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

§ Obowiązek ustanowienia pełnomocnika do doręczeń może wynikać także z postanowień szczególnych, takich jak: art. 626¹² § 1 i 2 k.p.c., dotyczący postępowania wieczystoksięgowego, art. 610³ k.p.c., dotyczący spraw o przepadek rzeczy, art. 380 ust. 2 pr. up., stanowiący, że wierzyciel, który nie ma miejsca zamieszkania, zwykłego pobytu albo siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, jeżeli nie ustanowił w Rzeczypospolitej Polskiej pełnomocnika do prowadzenia sprawy, jest obowiązany wskazać pełnomocnika do doręczeń w Rzeczypospolitej Polskiej.

Poza wskazanymi przypadkami, w których zdolność postulacyjna została ograniczona, strony i ich organy lub przedstawiciele ustawowi mogą działać osobiście, mogą też ustanowić pełnomocnika spośród osób wskazanych w ustawie. Sąd Najwyższy w uchwale z 28.11.2012 r., III CZP 75/12 (OSNC 2013/4, poz. 48), stwierdził, że **sędzia sądu powszechnego** nie może być na podstawie art. 87 § 2 k.p.c. pełnomocnikiem procesowym sądu jako jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, zaznaczając, że uchwała ta w razie przejęcia do szerszej praktyki działa prospektywnie, natomiast w uchwale z 22.05.2013 r., III CZP 17/13 (OSNC 2013/11, poz. 123), Sąd Najwyższy uznał, że **pełnomocnikiem procesowym w sprawach o dokonanie wpisu w księdze wieczystej** może być wyłącznie osoba spełniająca wymagania przewidziane w art. 87 k.p.c., także wtedy, gdy wniosek o wpis został zamieszczony przez notariusza w akcie notarialnym na podstawie art. 92 § 4 pr. not. Sąd Najwyższy zastrzegł, że przekazanie przez notariusza wniosku sądowi uważa się – zgodnie z art. 626⁴ *in fine* k.p.c. – za złożenie wniosku przez samego uprawnionego, czyli stronę czynności prawnej, a nie przez pełnomocnika, zatem dla skuteczności złożenia wniosku nie ma żadnego znaczenia to, iż pełnomocnik nie mieścił się w kręgu osób (podmiotów) określonych w art. 87 k.p.c. Pogląd ten – mimo zmienionej treści art. 626⁴ k.p.c. – nadal jest aktualny. W uchwale z 24.07.2013 r., III CZP 45/13 (OSNC 2014/3, poz. 26), Sąd Najwyższy uznał, że **prokurent** – podobnie jak organ przedsiębiorcy – może ustanawiać pełnomocników procesowych spośród wszystkich osób wymienionych w art. 87 k.p.c., a także samodzielnie pełnić tę funkcję w konkretnej sprawie, nie ma zatem wątpliwości, że jako pełnomocnik procesowy jest uprawniony do udzielenia dalszego pełnomocnictwa (tzw. substytucji) wszystkim osobom spełniającym kryteria określone w art. 87 k.p.c., a więc również pracownikom przedsiębiorcy. Wniosek, że prokurent – nie będąc pełnomocnikiem procesowym w konkretnej sprawie – może ustanowić pełnomocnikiem każdą osobę wymienioną w art. 87 k.p.c., a działając jako pełnomocnik, może substytuować, zgodnie z art. 91 pkt 3 k.p.c., tylko adwokata lub radcę prawnego, jest wnioskiem logicznie fałszywym, bezzasadnie ograniczającym mocną pozycję prokurenta.

Występowanie w charakterze pełnomocnika procesowego osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania powodujący **nieważność postępowania** – art. 379 pkt 2 k.p.c. (uchwała SN (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008/12, poz. 133).

Brak w zakresie zdolności postulacyjnej nie podlega ocenie z punktu widzenia braków formalnych pisma wniesionego przez stronę pozbawioną tej zdolności. Środki zaskarżenia wniesione z naruszeniem art. 87¹ § 1 k.p.c. podlegają odrzuceniu *a limine*.

2. Przedstawiciele ustawowi

Przedstawicielstwo ustawowe wynika albo z braku **zdolności procesowej**, albo z **innych przyczyn** przewidzianych przepisami prawa.

Jeżeli strona nie może działać osobiście z powodu **braku zdolności procesowej**, działa za nią przedstawiciel ustawowy. Brak zdolności procesowej może dotyczyć tylko osoby fizycznej (zob. rozdz. IV pkt 3.2.2). Za osoby niemające takiej zdolności w ich imieniu działają (podejmują czynności procesowe) przedstawiciele ustawowi, którymi mogą być: **rodzice, opiekun, kurator, doradca tymczasowy**.

Reprezentacja rodziców jako przedstawicieli ustawowych dziecka została uregulowana w art. 98 k.r.o. Zgodnie z tym przepisem rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. W praktyce sądowej najczęściej mamy do czynienia z reprezentacją małoletniego, który – mając zdolność sądową – jest powodem w sprawie o alimenty przeciwko jednemu z rodziców. W imieniu i na rzecz małoletniego powoda, który nie ma zdolności procesowej, działa drugie z rodziców jako przedstawiciel ustawowy. W takiej sprawie w pozwie i dalszych pismach procesowych jako powoda należy wskazać małoletnie dziecko, z zaznaczeniem, że jest ono reprezentowane przez przedstawiciela ustawowego, tj. to z rodziców, które wniosło pozew, natomiast pozwanym jest drugie z rodziców. Gdy żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je reprezentant dziecka ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 99 § 1 k.r.o.). Pełnomocnictwo procesowe udzielone w imieniu małoletniego dziecka przez jego przedstawiciela ustawowego nie wygasa z chwilą uzyskania przez to dziecko pełnoletności (uchwała SN z 11.10.1995 r., III CZP 139/95, OSNC 1996/1, poz. 17).

Opiekun jest ustanawiany przez sąd opiekuńczy, gdy żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo gdy rodzice są nieznani (art. 94 § 3 k.r.o.). Sąd opiekuńczy ustanawia także opiekuna dla osoby pełnoletniej ubezwłasnowolnionej całkowicie (art. 13 § 2 k.c.). Zakres opieki regulują art. 159 k.r.o. oraz art. 99 w zw. z art. 155 § 2 i art. 157 k.r.o.

Kurator lub reprezentant dziecka, którego ustanawia sąd opiekuńczy (art. 70 oraz 568–578² k.p.c.), jest przedstawicielem ustawowym:

- 1) osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (por. art. 16 § 2 k.c. oraz art. 181 § 1 k.r.o.);
- 2) małoletniego w sytuacjach przewidzianych w art. 99, 102 i 109 § 3 k.r.o.;
- 3) osoby pozostającej pod opieką w wypadkach określonych w art. 99, 102 i 109 § 3 w zw. z art. 155 § 2 i art. 157 k.r.o.;
- 4) dziecka poczętego, lecz jeszcze nieurodzonego (por. art. 182 k.r.o. w zw. z art. 927 § 2 k.c. i art. 509 k.p.c.).

Przedstawicielstwo ustawowe, oprócz sytuacji wynikających z braku zdolności procesowej, zachodzi także w innych wypadkach, a mianowicie w razie ustanowienia kuratora dla:

- 1) osoby nieobecnej (art. 184 k.r.o. w zw. z art. 601 k.p.c.) właściwy jest sąd opiekuńczy;
- 2) osoby prawnej, która nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów, albo brak w składzie organu uprawnionego do jej reprezentowania (art. 42 § 1 k.c. w zw. z art. 603 § 1 k.p.c.), właściwy jest sąd rejestrowy.

Kurator może występować w procesie nie tylko jako przedstawiciel ustawowy, lecz także jako np. kurator spadku (art. 666 § 1 k.p.c.) – wtedy ustanawia go sąd spadku, albo jako kurator w sprawie o unieważnienie małżeństwa – wtedy ustanawia go sąd rejonowy (art. 447 i 448 k.p.c.).

W postępowaniu w sprawach o ubezwłasnowolnienie (art. 544–560¹ k.p.c.), jeżeli wniosek dotyczy osoby pełnoletniej, sąd rozpoznający taką sprawę (sąd okręgowy – art. 544 § 1 k.p.c.) może ustanowić dla niej doradcę tymczasowego, który pełni funkcję przedstawiciela ustawowego, do którego stosuje się przepisy o kuratorze osoby częściowo ubezwłasnowolnionej (por. art. 548–551 k.p.c.).

W postępowaniu egzekucyjnym dla dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane, kuratora ustanawia sąd egzekucyjny (art. 143 i 802 k.p.c.).

Ustanowienie **kuratora procesowego** na podstawie art. 69 k.p.c. **przez sąd orzekający** następuje:

- 1) na wniosek strony przeciwnej dla strony niemającej zdolności procesowej, która nie ma przedstawiciela ustawowego, dla strony będącej osobą prawną, gdy w jej organie zachodzą braki uniemożliwiające jej reprezentację, albo dla strony będącej jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c. (niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną), gdy brak jest osób uprawnionych do jej reprezentowania;
- 2) fakultatywnie z urzędu w uzasadnionych przypadkach dla osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c. W takim przypadku sąd orzekający niezwłocznie zawiadamia właściwy sąd rejestrowy o ustanowieniu kuratora dla strony wpisanej do Krajowego Rejestru Sądowego. W sytuacji gdy sąd rejestrowy na podstawie art. 603 § 5 k.p.c. zawiadomi sąd orzekający o ustanowieniu kuratora na podstawie art. 42 § 1 k.c. (tzw. kurator materialnoprawny), sąd orzekający odwołuje kuratora przez siebie ustanowionego. W miejsce odwołanego kuratora procesowego wstępuje kurator materialnoprawny. Czynności odwołanego kuratora pozostają w mocy.

Ubezwłasnowolniony może udzielić pełnomocnictwa do zaskarżenia postanowienia o ubezwłasnowolnieniu (art. 560 k.p.c.) (postanowienie SN z 24.01.1968 r., I CR 631/67, OSNCP 1968/8–9, poz. 153). Osoba z zaburzeniami psychicznymi,

mającą zdolność procesową, może udzielić pełnomocnictwa procesowego (uchwała SN z 26.02.2015 r., III CZP 102/14, OSNC 2015/12, poz. 139).

§ Przedstawiciel ustawowy ma obowiązek wykazać swoje umocowanie przy pierwszej czynności procesowej. Udowodnienie umocowania – jak stanowi art. 68 k.p.c. – musi mieć formę dokumentu. Może to być np. postanowienie sądu o powołaniu opiekuna, wyciąg z właściwego rejestru, wyciąg z protokołu posiedzenia, na którym została podjęta uchwała stanowiąca podstawę umocowania. Dokument podlega badaniu w zakresie prawdziwości oraz zgodności z prawdą na ogólnych zasadach (art. 252 k.p.c.). Niezłożenie takiego dokumentu nie stanowi – jak w przypadku niezłożenia pełnomocnictwa – braku pisma procesowego, nie podlega więc procedurze przewidzianej w art. 130 k.p.c.

Uzupełnienie brakującego dokumentu umocowania następuje zgodnie z art. 70 i 71 k.p.c. W razie wystąpienia sytuacji przewidzianej w tych przepisach usprawiedliwiony jest wniosek o tymczasowe dopuszczenie przez sąd osoby niemającej należytego ustawowego umocowania oraz wyznaczenie odpowiedniego terminu w celu uzupełnienia tego braku i zatwierdzenia dokonanych czynności. W razie niewykonania postanowienia sądu uwzględniającego taki wniosek sąd wyda postanowienie o zniesieniu postępowania w zakresie, w jakim dotknięte ono było wspomnianymi brakami (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Nie ma przeszkód do kontynuowania postępowania, jeżeli braki w zakresie należytego ustawowego umocowania nie będą już występować. Gdyby się okazało, że uzupełnienie tych braków nie jest możliwe, należy żądać – w zależności od etapu postępowania – odrzucenia pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.) bądź umorzenia postępowania (art. 355 k.p.c.).

3. Pełnomocnicy procesowi

3.1. Uwagi ogólne

§ Kodeks postępowania cywilnego w art. 86, 87, 465 § 1, art. 479²⁹ § 3, art. 479⁵¹, 479⁶² i 479⁷³ określa krąg podmiotów, które mogą być pełnomocnikami procesowymi.

W każdej sprawie pełnomocnikami procesowymi mogą być: adwokat lub radca prawny, współuczestnik sporu, małżonek, rodzeństwo, zstępni lub wstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia (art. 87 § 1 k.p.c.).

§ W niektórych sprawach, szczegółowo określonych w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego i w innych ustawach, pełnomocnikiem – poza adwokatem i radcą prawnym – mogą być także następujące osoby:

- 1) rzecznik patentowy – w sprawach własności intelektualnej (art. 87 § 1 k.p.c.);

- 2) osoba posiadająca licencję doradcy restrukturyzacyjnego – w sprawach restrukturyzacji i upadłości (art. 87 § 1 k.p.c.);
- 3) osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony – w sprawach dotyczących tego majątku lub interesów (art. 87 § 1 k.p.c.);
- 4) osoba pozostająca ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia (art. 87 § 1 k.p.c.);
- 5) pracownik osoby prawnej lub przedsiębiorcy, a także pracownik organu nadrzędnego takiej jednostki (art. 87 § 2 k.p.c.);
- 6) przedstawiciel właściwego w sprawach z zakresu pomocy społecznej organu jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowej mającej na celu udzielanie pomocy rodzinie – w sprawach o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o roszczenia alimentacyjne (art. 87 § 3 k.p.c.);
- 7) przedstawiciel organizacji zrzeszającej rolników indywidualnych, której rolnik jest członkiem – w sprawach związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (art. 87 § 4 k.p.c.);
- 8) przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należy ochrona konsumentów – w sprawach związanych z ochroną praw konsumentów (art. 87 § 5 k.p.c.);
- 9) przedstawiciel związku zawodowego lub inspektor pracy albo pracownik zakładu pracy, w którym mocodawca jest lub był zatrudniony, a jako pełnomocnik ubezpieczonego także przedstawiciel organizacji zrzeszającej emerytów i rencistów – w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń (art. 465 § 1 k.p.c.);
- 10) pracownik Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479²⁹ § 3 k.p.c.);
- 11) pracownik Urzędu Regulacji Energetyki – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479⁵¹ k.p.c.);
- 12) pracownik Urzędu Komunikacji Elektronicznej – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479⁶² k.p.c.);
- 13) pracownik Urzędu Transportu Kolejowego – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479⁷³ k.p.c.);
- 14) prokurent (art. 109¹ k.c.);
- 15) prawnik zagraniczny (art. 3 ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2020 r. poz. 823).

Prokurator powszechnej jednostki prokuratury może być pełnomocnikiem procesowym Skarbu Państwa reprezentowanego przez organ właściwej jednostki organizacyjnej prokuratury (art. 87 § 2 w zw. z art. 67 § 2 k.p.c.) (uchwała SN (7) z 18.06.2019 r., III CZP 101/18, OSNC 2019/11, poz. 106).

 Należyte umocowanie pełnomocnika do działania w postępowaniu cywilnym w imieniu strony stanowi jedną z bezwzględnych przesłanek procesowych, a brak należytego umocowania pełnomocnika skutkuje **nieważnością postępowania**.

 W judykaturze Sądu Najwyższego prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym wymaganie należytego umocowania pełnomocnika procesowego pod rygorem nieważności ustanowione jest w interesie tej strony, która z tego pełnomocnictwa korzysta (wyrok SN z 17.03.1999 r., II CKN 209/98, LEX nr 811807. Tylko zatem ta strona może powołać się na nieważność postępowania z powodu nieprawidłowości w udzieleniu pełnomocnictwa oraz tylko na korzyść tej strony podlega rozważeniu przez sąd z urzędu zarzut nieważności postępowania z powodu nienależytego umocowania jej pełnomocnika. Strona skarżąca zatem nie może ani w apelacji, ani w skardze kasacyjnej lub innym środku prawnym podnieść skutecznie zarzutu nieważności postępowania z powodu niewłaściwego umocowania pełnomocnika strony przeciwnej (wyroki SN: z 21.12.2000 r., IV CKN 209/00, LEX nr 707911; z 7.04.2004 r., IV CK 661/03, LEX nr 500178).

 W opozycji do tego stanowiska pozostają orzeczenia Sądu Najwyższego, w których przyjmuje się, że uprawnienie do powołania się na brak właściwego umocowania pełnomocnika przysługuje obu stronom (wyrok SN z 16.02.2012 r., III CSK 195/11, OSNC-ZD 2013/3, poz. 49; uzasadnienie uchwały SN (7) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014/11, poz. 108).

Pojęcie pełnomocnictwa ma dwojakie znaczenie. Po pierwsze, oznacza pochodzące od mocodawcy umocowanie pełnomocnika do działania w imieniu mocodawcy. Po drugie, oznacza dokument obejmujący (potwierdzający) to umocowanie. **Trzeba odróżnić kwestię udzielenia pełnomocnictwa** (nie jest konieczne zachowanie formy pisemnej) **od kwestii wykazania pełnomocnictwa przed sądem** (ustawa wymaga formy pisemnej). Dokument pełnomocnictwa nie ma więc znaczenia konstytutywnego. Znaczenie takie ma samo udzielenie umocowania procesowego, które następuje w drodze czynności materialnoprawnej (postanowienie SN z 23.03.2006 r., II CZ 11/06, LEX nr 196611). Osoba z zaburzeniami psychicznymi mająca zdolność procesową może udzielić pełnomocnictwa procesowego (uchwała SN z 26.02.2015 r., III CZP 102/14, OSNC 2015/12, poz. 139).

 Pełnomocnik jest obowiązany przy pierwszej czynności procesowej dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzytelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej (art. 89 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.). Gdy składa je zawodowy pełnomocnik (adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy lub radca Prokuratury Generalnej RP), istnieje możliwość złożenia uwierzytelnionego przez takiego pełnomocnika odpisu dokumentu pełnomocnictwa oraz innych dokumentów wykazujących jego umocowanie (art. 89 § 1 zdanie drugie k.p.c.). Złożenie dokumentu (uwierzytelnionego odpisu) wykazującego umocowanie pełnomocnika nie

jest wymagane, jeżeli stwierdzenie przez sąd umocowania jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną (art. 89 § 1 zdanie trzecie k.p.c.). Zgodnie z art. 89 § 1¹ k.p.c. przepisu § 1 art. 89 k.p.c. nie stosuje się do czynności procesowej dokonanej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. W takim przypadku pełnomocnik powołuje się na pełnomocnictwo, wskazując jego zakres oraz okoliczności wymienione w art. 87 k.p.c. W toku sprawy pełnomocnictwo może być udzielone ustnie na posiedzeniu sądu przez oświadczenie złożone przez stronę i wciągnięte do protokołu (art. 89 § 2 k.p.c.).

§ Od umocowania, o którym mowa w art. 68 § 1 k.p.c., które dotyczy umocowania przedstawiciela ustawowego, organów oraz osób wymienionych w art. 67 k.p.c., odróżnić należy umocowanie pełnomocnika procesowego do reprezentowania strony, o którym mowa w art. 89 § 1 k.p.c. W sytuacji gdy mocodawcami są – działające przez swoje organy – osoba prawna oraz jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 64 § 1¹ k.p.c.), złożenie dokumentu pełnomocnictwa nie jest wystarczające. Oprócz dokumentu pełnomocnictwa procesowego konieczne jest złożenie przy pierwszej czynności procesowej – zgodnie z art. 68 § 1 k.p.c. – dokumentu wykazującego, że osoba (organ) udzielająca pełnomocnictwa jest umocowana reprezentować osobę prawną lub jednostkę, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c. Przepisu art. 68 § 1 k.p.c. nie stosuje się, gdy stwierdzenie umocowania przez sąd jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną, a także gdy czynność procesowa jest dokonywana za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. Przedstawiciel ustawowy, organy oraz osoby wymienione w art. 67 k.p.c. mają jednak obowiązek wskazać podstawę swojego umocowania (art. 68 § 2 k.p.c.).

AT Sąd Najwyższy w uchwale z 8.11.2007 r., III CZP 92/07 (OSNC 2008/11, poz. 126), uznał, że do wykazania, iż osoby działające jako organ osoby prawnej są uprawnione do udzielenia pełnomocnictwa procesowego, nie jest konieczne, aby aktualny bądź zupełny odpis z Krajowego Rejestru Sądowego był sporządzony według stanu na dzień wystawienia dokumentu pełnomocnictwa procesowego, natomiast w uchwale z 21.12.2010 r., III CZP 98/10 (OSNC 2011/9, poz. 92), Sąd Najwyższy stwierdził, że kopia odpisu z Krajowego Rejestru Sądowego, poświadczona za zgodność z oryginałem przez pełnomocnika wnioskodawcy będącego radcą prawnym, może stanowić podstawę nadania klauzuli wykonalności na rzecz następcy prawnego wierzyciela na podstawie art. 788 § 1 k.p.c.

§ Zgodnie z art. 89 § 1 k.p.c. złożenie dokumentu wykazującego umocowanie lub jego uwierzytelnionego odpisu nie jest wymagane, jeżeli stwierdzenie przez sąd umocowania jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną.

Wskazanych w art. 89 § 1 zdanie drugie k.p.c. wymagań w zakresie wykazania umocowania nie stosuje się do czynności procesowej dokonanej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. W takiej sytuacji pełnomocnik powołuje się na pełnomocnictwo, wskazując jego zakres oraz okoliczności wymienione w art. 87 k.p.c. (art. 89 § 1¹ k.p.c.).

Dokumentem upoważniającym radcę Prokuraturii Generalnej do wykonywania czynności zastępstwa procesowego jest legitymacja służbowa, która zawiera w szczególności imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe radcy Prokuraturii Generalnej (art. 33 ust. 2 ustawy o PGRP).

Niedołączenie odpisu dokumentu pełnomocnictwa należy kwalifikować jako brak formalny podlegający usunięciu w trybie przepisów określających sposób usuwania i skutki nieusunięcia takich braków (np. art. 130 k.p.c.). Liczbę odpisów dokumentu pełnomocnictwa wyznacza liczba podmiotów występujących po stronie przeciwnej.

Przedstawienie dokumentu pełnomocnictwa substytucyjnego oraz dokumentu w postaci pełnomocnictwa udzielonego osobie, która udzieliła pełnomocnictwa substytucyjnego, powinno nastąpić przy pierwszej czynności procesowej (art. 89 § 1 k.p.c.). Jeżeli jest to czynność w postaci składanego pisma procesowego, to złożenie obydwu dokumentów kwalifikować należy – zważywszy na wymagania wynikające z art. 126 § 3 k.p.c. – jako warunek formalny pisma procesowego. Niedochowanie tego warunku uzasadnia, w przypadku zwykłego pisma, zastosowanie art. 130 k.p.c., w odniesieniu natomiast do środków zaskarżenia mają zastosowanie przepisy regulujące tryb usuwania braków formalnych takich pism.

Obowiązek wykazania zdolności pełnienia funkcji pełnomocnika dotyczy wszystkich osób wymienionych w art. 87 k.p.c. Jeśli przeciwnik strony podniesie zarzut braku zdolności pełnienia przez osobę ją reprezentującą funkcji pełnomocnika procesowego, obowiązkiem sądu jest zobowiązanie takiej osoby do przedstawienia stosownych dokumentów. Nieprzedstawienie w wyznaczonym terminie dokumentów legitymujących udział pełnomocnika w sprawie należy kwalifikować jako wadę pełnomocnictwa uniemożliwiającą udział w sprawie. Skutkiem procesowym takiej sytuacji będzie **postanowienie o niedopuszczeniu pełnomocnika do udziału w sprawie**. Jest ono niezaskarżalne. Powinno zostać wpisane do protokołu rozprawy. Gdyby się okazało, że niedopuszczenie pełnomocnika było nietrafne, strona będzie mogła powoływać się na naruszenie przepisów postępowania, które – w konkretnych okolicznościach sprawy – mogło mieć wpływ na wynik sprawy. Błędna decyzja sądu o niedopuszczeniu do działania określonej osoby jako pełnomocnika procesowego nie pozbawia strony możliwości obrony jej praw, nie może zatem oznaczać, że postępowanie było nieważne (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

W doktrynie i judykaturze kontrowersje budzi kwestia **dopuszczalności następczego potwierdzenia przez stronę lub w jej imieniu przez pełnomocnika – ze skutkiem procesowym *ex tunc* – czynności procesowych dokonanych przez osobę działającą w charakterze pełnomocnika, ale bez należytego umocowania w chwili dokonywania tych czynności.**

W uchwale (7) z 23.01.2009 r., III CZP 118/08 (OSNC 2009/6, poz. 76), Sąd Najwyższy, rozstrzygając także tę kwestię, uznał, że brak formalny pisma procesowego w postaci nienależytego umocowania pełnomocnika może być usunięty potwierdzeniem dokonanych przez niego czynności przez stronę. W tym celu sąd powinien wyznaczyć stronie odpowiedni termin. Podkreślić należy, że chodzi o potwierdzenie czynności dokonanych przez nienależycie umocowanego pełnomocnika, którym była osoba mogąca być pełnomocnikiem. Potwierdzenie przez stronę czynności dokonanych przez pełnomocnika, którym była osoba niemogąca być pełnomocnikiem, nie jest skuteczne.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego, pod wpływem głosów krytyki poglądów wyrażonych w uchwałach SN z 20.12.1968 r., III CZP 93/68 (OSNCP 1969/7–8, poz. 129), oraz z 18.09.1992 r., III CZP 112/92 (OSNCP 1993/5, poz. 75), przeważa stanowisko, że występowanie w sprawie w charakterze pełnomocnika strony osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania ze skutkami przewidzianymi w art. 379 pkt 2 k.p.c., w związku z czym uchybienie to nie może być usunięte w drodze zatwierdzenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę (uchwała SN z 28.07.2004 r., III CZP 32/04, OSNC 2006/1, poz. 2). Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07 (OSNC 2008/12, poz. 133).

Na każdym etapie postępowania sąd powinien czuwać, aby czynności procesowych dokonywał tylko pełnomocnik należycie umocowany, działanie bowiem pełnomocnika nienależycie umocowanego stanowi przyczynę nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.).

Po wniesieniu pozwu, tj. w toku postępowania, sąd może dopuścić tymczasowo osobę, która nie złożyła pełnomocnictwa, do podjęcia naglącej czynności procesowej. Na podstawie art. 97 k.p.c. można zatem złożyć wniosek o treści: „Wnoszę o dopuszczenie tymczasowo do udziału w sprawie jako pełnomocnika pozwanego i wyznaczenie siedmiodniowego terminu do przedstawienia pełnomocnictwa lub zatwierdzenia czynności przez stronę – pod rygorem pominięcia dokonanych czynności procesowych”. Postanowienie wydane w przedmiocie takiego wniosku jest niezaskarżalne.

Niezłożenie pełnomocnictwa w wyznaczonym terminie (niezatwierdzenie czynności) spowoduje, że sąd na posiedzeniu niejawnym lub na najbliższej rozprawie wyda postanowienie, na podstawie którego postanowi pominąć czynności procesowe osoby działającej bez pełnomocnictwa pozwanego. W postanowieniu tym, uwzględniając

wniosek przeciwnika (powoda), sąd może zasądzić na jego rzecz od pełnomocnika działającego bez pełnomocnictwa zwrot kosztów spowodowanych jego tymczasowym dopuszczeniem (art. 97 § 2 k.p.c.). Będą to np. koszty, jakie powód poniósł, wykonując postanowienie dowodowe podjęte przez sąd na wniosek pełnomocnika pozwanego. Artykuł 97 § 2 k.p.c. nie dotyczy kosztów procesu, lecz tylko kosztów spowodowanych czynnościami osoby nieumocowanej (postanowienie SN z 19.03.1969 r., I CZ 106/68, OSNCP 1970/1, poz. 8).

Przewidziana w art. 97 § 2 k.p.c. sankcja pominięcia czynności osoby nieumocowanej nie powoduje upadku postępowania, lecz tylko to, że dalsze postępowanie toczy się z udziałem samej strony lub jej pełnomocnika już należycie umocowanego, jeśli strona go ustanowi. Gdy brak należytego umocowania pełnomocnika strony doprowadza do nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.), to dalsze postępowanie nie może się toczyć. Wydanie wyroku w tej sytuacji staje się niedopuszczalne. Niedopuszczalność ta pociąga za sobą – w myśl art. 355 k.p.c. – umorzenie postępowania.

3.2. Pełnomocnictwo adwokata

§ Status adwokata określa ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o advokaturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.). Adwokatem jest osoba posiadająca kwalifikacje wskazane w art. 65 pr. adw., wpisana na listę adwokatów zgodnie z art. 68 pr. adw. Adwokat może wykonywać zawód tylko w warunkach określonych w art. 4a pr. adw., a więc w kancelarii adwokackiej, w zespole adwokackim oraz w spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej. Wspólnikami w spółce cywilnej, jawnej i partnerskiej oraz komplementariuszami w spółce komandytowej i komandytowo-akcyjnej mogą być wyłącznie adwokaci lub adwokaci i radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi, a także prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej.

3.3. Pełnomocnictwo radcy prawnego

§ Status radców prawnych reguluje ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1160). Radcą prawnym jest osoba, która posiada kwalifikacje wymagane przez ustawę, została wpisana na listę radców prawnych i złożyła ślubowanie (art. 23 i 24 u.r.pr.). Radca prawny wykonuje zawód w ramach stosunku pracy, na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej. Wspólnikami w spółce cywilnej, jawnej i partnerskiej oraz komplementariuszami w spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej mogą być wyłącznie radcowie prawni

lub radcowie prawni i adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi, a także prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej. Zakres pomocy prawnej świadczonej przez radcę prawnego został wskazany w art. 4, 6 i 8 u.r.pr. Pomoc prawną określono w ustawie jako czynności polegające w szczególności na udzielaniu porad prawnych i konsultacji, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy. Pomoc prawna polegająca na występowaniu przez radcę prawnego w charakterze obrońcy w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe może być świadczona w ramach wykonywania przez niego zawodu na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz we wspomnianych spółkach, pod warunkiem że radca prawny nie pozostaje w stosunku pracy. Zakaz zatrudnienia nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych.

W zakresie zasad świadczenia pomocy prawnej znajduje także zastosowanie ustawa z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Radca prawny ma prawo do sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem w zakresie określonym odrębnymi przepisami. Poświadczenie powinno zawierać podpis radcy prawnego, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, a na żądanie również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawiera cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia), radca prawny stwierdza to w poświadczeniu (art. 6 ust. 3 u.r.pr.). Według art. 129 § 2 k.p.c. zamiast oryginału dokumentu strona może złożyć jego odpis, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej ma charakter dokumentu urzędowego (art. 129 § 3 k.p.c.).

Radca prawny przedsiębiorstwa państwowego nie ma obowiązku występowania w charakterze pełnomocnika procesowego dyrektora w sporze z radą pracowników (uchwała SN z 12.05.1988 r., III PZP 56/87, OSNCP 1989/4, poz. 58, oraz uchwała SN (7) z 22.03.1988 r., III PZP 63/87, OSNCP 1988/11, poz. 150).

3.4. Pełnomocnictwo substytucyjne

 W Kodeksie postępowania cywilnego przewidziane jest dalsze pełnomocnictwo procesowe (art. 91 pkt 3 k.p.c.), określane w praktyce sądowej jako pełnomocnictwo substytucyjne. Substytucja, stanowiąca synonim dalszego pełnomocnictwa, to przeniesienie pełnomocnictwa procesowego na inną osobę. Ustanowienie dalszego pełnomocnika (substytutu) powoduje, że stronę może reprezentować – obok pełnomocnika głównego – także pełnomocnik substytucyjny. Wobec tego, że udzielenie substytucji jest wyjątkiem od obowiązku osobistego reprezentowania strony przez pełnomocnika, należy uznać, że pełnomocnictwo substytucyjne powinno być ograniczone do prowadzenia poszczególnych spraw albo do niektórych tylko czynności, a więc nie powinno przybierać postaci pełnomocnictwa ogólnego (por. art. 88 k.p.c. oraz uwagi w pkt 4.1).

 Od kwestii, komu można udzielić pełnomocnictwa substytucyjnego (adwokatowi lub radcy prawnemu), odróżnić należy kwestię, kto może udzielić takiego pełnomocnictwa. Udzielając odpowiedzi na tak postawione pytanie, podkreślić należy, że **każdy pełnomocnik procesowy może ustanowić substytutu**, pełnomocnictwo procesowe obejmuje bowiem z samego prawa umocowanie do udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi lub radcy prawnemu (art. 91 pkt 3 k.p.c.), natomiast udzielenie dalszego pełnomocnictwa procesowego (substytucji) jest udzieleniem pełnomocnictwa substytutowi przez samą stronę, a nie przez jej pełnomocnika, który ustanowił substytutu. Na skutek ustanowionej substytucji substytut staje się pełnomocnikiem strony, a nie pełnomocnika strony, który udzielił substytucji. Przy ocenie, czy w takiej sytuacji procesowej postępowanie jest dotknięte nieważnością, nie bez znaczenia jest powszechna praktyka sądów, według której w razie złożenia przez adwokata lub radcę prawnego dokumentu nazwanego „substytucją”, na podstawie którego dalszym pełnomocnikiem strony ustanowiony zostaje adwokat lub radca prawny, nie przywiązuje się szczególnej wagi do konkretnych sformułowań tego dokumentu i uznaje się go za prawidłowe umocowanie dalszego pełnomocnika do zastępowania strony w procesie (por. postanowienie SN z 7.11.2006 r., I CZ 78/06, LEX nr 276382, oraz wyrok SN z 21.01.2009 r., III CSK 195/08, LEX nr 527252).

 Katalog osób, które mogą być pełnomocnikiem procesowym, jest zamknięty, i został wskazany w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 87 § 1–5 art. 465 § 1–1¹, art. 479²⁹ § 3, art. 479⁵¹, 479⁶², 479⁷³, 691⁵) oraz w innych ustawach (zob. K. Markiewicz, *Zastępstwo procesowe w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 57 i n.; zob. też pkt 3.1–3.3 oraz 3.5–3.7 niniejszego rozdziału). Adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd (pełnomocnik z urzędu) może – podobnie jak adwokat lub radca prawny z wyboru – udzielić dalszego pełnomocnictwa.

Pełnomocnikiem substytucyjnym może być adwokat lub radca prawny (art. 91 pkt 3 k.p.c.). Według uchwały SN z 14.10.2005 r., III CZP 70/05 (OSNC 2006/7–8, poz. 120), adwokat będący pełnomocnikiem procesowym w postępowaniu cywilnym może udzielić dalszego pełnomocnictwa nie tylko innemu adwokatowi, lecz także radcy prawnemu (również radca prawny może udzielić substytucji adwokatowi, co wynika z przepisów ustawy o radcach prawnych). Od pełnomocnika substytucyjnego należy odróżnić zastępcę adwokata, radcy prawnego oraz rzecznika patentowego. Zgodnie z art. 77 pr. adw., art. 21 i 35¹ ust. 2 u.r.pr. oraz art. 36 u.rz.p. zastępcą odpowiednio adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego może być aplikant. Po sześciu miesiącach aplikacji może zastępować adwokata (radcę prawnego) przed sądami, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami, z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu. Rzecznik patentowy może udzielić pełnomocnictwa substytucyjnego innemu rzecznikowi patentowemu, a aplikantowi – po upływie 18 miesięcy od rozpoczęcia aplikacji – może udzielić upoważnienia do zastępowania go we wszystkich czynnościach. Za czynności wykonywane przez aplikanta odpowiedzialność ponosi rzecznik patentowy kierujący aplikacją.

Aplikant, który został ustanowiony zastępcą (adwokata, radcy prawnego), nie ma statusu pełnomocnika, nie jest ich substytutem. Między zastępcą pełnomocnika i stroną, która udzieliła pełnomocnictwa adwokatowi lub radcy prawnemu, nie powstaje stosunek prawny, mimo że czynności zastępcy wywołują skutek wobec strony. Aplikant ponosi odpowiedzialność wobec adwokata (radcy prawnego), który ustanowił go zastępcą, a za skutki czynności aplikanta odpowiedzialność wobec strony ponosi adwokat (radca prawny). Zgodnie z uchwałą SN z 28.06.2006 r., III CZP 27/06 (OSNC 2007/3, poz. 42) aplikant radcowski nie może zastępować adwokata w postępowaniu cywilnym.

Dalszy pełnomocnik (substytut) jest umocowany do podejmowania wszystkich czynności procesowych określonych w art. 91 k.p.c., łącznie z udzieleniem dalszej substytucji, chyba że w pełnomocnictwie głównym lub substytucyjnym postanowiono inaczej. Ustanowienie substytutu nie uszczupla (nie może też rozszerzać) zakresu czynności, których może dokonywać pełnomocnik główny. Oznacza to, że strona ma dwóch pełnomocników (głównego i substytutu), z takimi samymi kompetencjami procesowymi. Zgodnie z art. 141 § 3 k.p.c. pisma sądowe doręcza się jednemu z nich; w praktyce adresatem takich pism będzie pełnomocnik główny, chyba że sąd zostanie powiadomiony, iż należy doręczać pisma substytutowi. Strona może ograniczyć zakres umocowania substytutu, może to uczynić sam pełnomocnik główny (np. udzielić substytucji do reprezentowania strony na jednym z posiedzeń sądowych). Pełnomocnictwo substytucyjne (odmiennie niż zastępstwo wykonywane przez aplikanta) podlega takiej samej opłacie kancelaryjnej jak pełnomocnictwo główne. Wygaśnięcie pełnomocnictwa głównego powoduje wygaśnięcie pełnomocnictwa substytucyjnego.

3.5. Pełnomocnictwo rzecznika patentowego

§ Status rzeczników patentowych został określony w ustawie z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 303). Rzecznikiem patentowym może być osoba, która posiada kwalifikacje określone w tej ustawie, została wpisana na listę rzeczników patentowych i złożyła ślubowanie. Zawód rzecznika patentowego polega na świadczeniu pomocy w sprawach własności przemysłowej, na warunkach określonych w ustawie, w kancelarii patentowej lub na rzecz pracodawcy, a także na podstawie umów cywilnoprawnych. Rzecznik patentowy wykonujący zawód w ramach stosunku pracy zajmuje samodzielne stanowisko podległe bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej, a jeżeli jednostka organizacyjna zatrudnia dwóch lub więcej rzeczników patentowych, jednemu z nich powierza się koordynację pracy świadczonej przez nich w tej jednostce.

Kancelaria patentowa może być utworzona i prowadzona:

- 1) indywidualnie przez rzecznika patentowego na własny rachunek w ramach działalności gospodarczej;
- 2) jako spółka cywilna lub jawna, w której współnikami są rzecznicy patentowi lub rzecznicy patentowi i adwokaci, radcowie prawni, prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej lub doradcy podatkowi, o ile wykonują swój zawód wspólnie z rzecznikami patentowymi w kancelarii patentowej;
- 3) jako spółka partnerska, w której partnerami są rzecznicy patentowi lub rzecznicy patentowi i adwokaci, radcowie prawni, prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej lub doradcy podatkowi, o ile wykonują swój zawód wspólnie z rzecznikami patentowymi w kancelarii patentowej;
- 4) jako spółka komandytowa lub komandytowo-akcyjna, w której komplementariuszami są rzecznicy patentowi lub rzecznicy patentowi i adwokaci, radcowie prawni, prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej lub doradcy podatkowi, o ile wykonują swój zawód wspólnie z rzecznikami patentowymi w kancelarii patentowej;
- 5) jako spółka z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółka akcyjna spełniająca następujące warunki:
 - a) większość udziałów (akcji) posiadają rzecznicy patentowi,
 - b) większość głosów na zgromadzeniu współników (walnym zgromadzeniu) oraz w organach nadzoru przysługuje rzecznikom patentowym,
 - c) większość członków zarządu stanowią rzecznicy patentowi,
 - d) w spółce akcyjnej wydawane są wyłącznie akcje imienne,
 - e) zbycie udziałów lub akcji albo ustanowienie na nich zastawu wymaga zezwolenia udzielonego przez zarząd spółki.

Kancelaria patentowa może być utworzona i prowadzona, gdy co najmniej połowę wspólników w spółce cywilnej lub jawnej, partnerów w spółce partnerskiej lub komplementariuszy w spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej stanowią rzecznicy patentowi. Przedmiotem działalności kancelarii patentowej jest świadczenie pomocy w sprawach własności przemysłowej.

§ Zgodnie z art. 87 § 1 k.p.c. rzecznik patentowy może być pełnomocnikiem procesowym w sprawach własności intelektualnej tj. w sprawach wskazanych w ustawie z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1170). W sprawie o zwalczanie nieuczciwej konkurencji, której przedmiotem jest również roszczenie dotyczące naruszenia majątkowych praw autorskich do utworu, pełnomocnikiem procesowym może być także rzecznik patentowy (uchwała SN z 26.07.2017 r., III CZP 26/17, OSNC 2018/4, poz. 37). W postępowaniu przed Sądem Najwyższym w sprawach własności intelektualnej obowiązuje zastępstwo stron przez rzeczników patentowych (art. 87¹ § 1 k.p.c.).

3.6. Pełnomocnictwo prawnika zagranicznego

§ Status prawników zagranicznych uprawnionych do świadczenia pomocy prawnej w Polsce został uregulowany w ustawie z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 823), która weszła w życie 1.05.2004 r., po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Przez pojęcie prawnika zagranicznego należy rozumieć zarówno prawników z Unii Europejskiej, jak i prawników spoza państw Unii, uprawnionych do wykonywania zawodu z użyciem jednego z tytułów zawodowych uzyskanych w państwie członkowskim, a w przypadku prawników spoza UE (niebędących obywatelami państw członkowskich UE) – uprawnionych do wykonywania zawodu przy użyciu jednego z tytułów zawodowych określonych w ustawie. Pojęciem prawnika zagranicznego objęte są także osoby, które ze względu na uzyskanie tytułu zawodowego w państwie niebędącym członkiem UE są uprawnione do wykonywania zawodu odpowiadającego – pod względem wykształcenia i uprawnień – zawodowi adwokata i radcy prawnego.

Prawnicy zagraniczni z Unii Europejskiej mogą wykonywać stałą praktykę w Polsce po wpisaniu na listę prawników zagranicznych prowadzoną przez okręgowe rady adwokackie lub rady okręgowych izb radców prawnych. Praktyka takiego zagranicznego prawnika powinna odpowiadać zakresowi zawodu, jaki wykonuje adwokat lub radca prawny, i być wykonywana w formie przewidzianej dla tych zawodów. Zakres tej praktyki zależy więc od tego, na którą listę (adwokatów czy radców prawnych) prawnik zagraniczny z Unii Europejskiej został wpisany.

Prawnicy spoza Unii Europejskiej wpisani na listę prawników zagranicznych prowadzoną przez organ samorządu adwokackiego lub radcowskiego mogą – w ramach wykonywania stałej praktyki – tylko udzielać porad prawnych i sporządzać opinie prawne dotyczące prawa państwa macierzystego lub prawa międzynarodowego w zakresie odpowiadającym zawodowi adwokata lub radcy prawnego (w zależności od tego, na którą listę są wpisani). Nie mają zatem uprawnień do wykonywania zastępstwa sądowego. Mogą ponadto świadczyć usługi transgraniczne pod warunkiem wzajemności.

Prawnik zagraniczny świadczący usługi transgraniczne, zgłaszając swój udział w sprawie, powinien przy pierwszej czynności przedstawić – oprócz pełnomocnictwa – dokument stwierdzający zarejestrowanie go w państwie macierzystym jako osoby uprawnionej do wykonywania zawodu oraz dowód zawiadomienia dziekana okręgowej rady adwokackiej lub dziekana rady okręgowej izby radców prawnych, właściwej ze względu na siedzibę sądu, o podjęciu świadczenia usługi transgranicznej.

3.7. Pełnomocnictwo osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoby pozostającej ze stroną w stałym stosunku zlecenia

 Zarząd majątkiem lub interesami strony, stanowiący – w świetle art. 87 § 1 k.p.c. – przesłankę pełnomocnictwa procesowego osoby sprawującej taki zarząd, w istocie odnosi się do czynności prawnych i nie może ograniczać się do prowadzenia sprawy sądowej.

 W orzecznictwie przez zarząd rozumie się wydawanie poleceń, wykonywanie czynności administracyjnych, co z reguły wiąże się z kierowaniem działalnością innych osób. Pełnomocnictwo procesowe jest zatem w tym przypadku uzupełnieniem zakresu działań zarządcy, wskazanego w stosunku podstawowym (np. umowie o zarządzanie, umowie o administrowanie). Zarząd majątkiem nie może być rozumiany jako wyłącznie reprezentacja procesowa. Osobą sprawującą zarząd majątkiem lub interesami jest osoba, która funkcje te pełni stale, a nie tylko przejściowo lub dorywczo, zaś zarząd nie musi rozciągać się na cały majątek strony, wystarczy, że odnosi się on do części tego majątku, jeżeli przedmiot sporu wchodzi w zakres majątku objętego zarządem. Zarząd majątku lub interesów, w rozumieniu art. 87 § 1 k.p.c., polega na odnoszących się do nich czynnościach prawnych i faktycznych o różnym charakterze; nie może ograniczyć się jedynie do prowadzenia sprawy sądowej, tj. sprowadzać się jedynie do zastępstwa w procesie w konkretnej sprawie. Pełnomocnictwo procesowe dla osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony jest zatem wtórne do stosunku podstawowego, jakim jest sprawowanie wymienionego zarządu. Rzeczą zarządcy, występującego jako pełnomocnik, jest więc wykazanie, że obok zastępstwa sądowego sprawuje także inne funkcje i wykonuje inne czynności dotyczące konkretnych spraw z zakresu zarządu majątkiem lub interesami mocodawcy (postanowienie SN z 13.04.2017 r., I CSK 279/16, LEX nr 2297406).

Istotą unormowania zawartego w art. 87 § 1 k.p.c., stanowiącego ustawowy wyjątek od ustawowej zasady profesjonalnego zastępstwa procesowego, jest zapewnienie rzeczywistego związku między sprawowaniem zarządu i pełnomocnictwem. Zarząd majątkiem lub interesami musi być zatem trwały i rzeczywisty. Jeżeli został on powierzony przez stronę jedynie w celu dochodzenia skonkretyzowanych roszczeń, dopuszczenie do udziału w postępowaniu nie jest możliwe. Przez sprawowanie zarządu majątkiem lub interesami strony należy rozumieć stałe sprawowanie zarządu odnoszące się do jakiegokolwiek majątku lub interesu strony, jeżeli przedmiot sporu wchodzi w zakres tego zarządu. Ciężar wykazania, że oprócz podejmowania czynności procesowych w imieniu mocodawcy zarządca sprawuje także inne funkcje dotyczące spraw zarządu, spoczywa na tym podmiocie (postanowienie SN z 22.10.2015 r., IV CZ 40/15, LEX nr 1943858).

Osoba prawna sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony może być jej pełnomocnikiem procesowym (uchwała SN (7) z 23.09.1963 r., III CO 42/63, OSNCP 1965/2, poz. 22).

Sąd Najwyższy wyjaśnił też, że zarząd nie musi rozciągać się na cały majątek strony, lecz wystarczy, że odnosi się do części majątku, jeżeli przedmiot sporu wchodzi w zakres majątku objętego zarządem (por. orzeczenie z 30.08.1971 r., III CRN 118/71, LEX nr 3156109).

Nie wszystkie sprawy mogą wchodzić w zakres pełnomocnictwa opartego na „zarządzie majątkiem lub interesami strony” – wyłączone są sprawy rodzinne, zwłaszcza dotyczące statusu osobowego małżonków, a także sprawy niemajątkowe, np. sprawa o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni w sprawie niemajątkowej (por. uchwała SN z 25.07.1978 r., III CZP 43/78, OSNCP 1979/3, poz. 46).

Nie może być pełnomocnikiem procesowym osoba, której strona powierzyła zarząd majątkiem lub interesami jedynie w celu dochodzenia określonego roszczenia (uchwała SN z 21.05.1991 r., III CZP 41/91, OSNCP 1992/2, poz. 28).

Zarząd majątkiem lub interesami strony – aby mógł stanowić podstawę pełnomocnictwa procesowego – powinien mieć charakter stały, a nie jedynie przejściowy lub dorywczy (por. postanowienie NSA z 1.06.1995 r., IV SA 357/95, ONSA 1996/2, poz. 92).

Można jednak spotkać – budzący zastrzeżenia – pogląd, oparty wyłącznie na gramatycznej wykładni art. 87 § 1 k.p.c., że skoro określenie „stały” odnosi się do zlecenia, to zarząd majątkiem lub interesami strony nie musi być stały. Zarząd „stały” nie znaczy „długotrwały” – wystarczy, że zostanie wykazane, iż ma cechy ciągłości z zamiarem wykonywania także w przyszłości. Status osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony może wynikać nie tylko z umowy stron, lecz także z orzeczenia sądu lub innego organu (np. art. 203 i 269 k.c., art. 931 § 2 i art. 1064¹⁰ k.p.c.).

 W praktyce sądowej powstają wątpliwości co do skuteczności pełnomocnictwa opartego na **stałym stosunku zlecenia**, zwłaszcza że nie może budzić wątpliwości to, że stały stosunek zlecenia nie musi oznaczać stosunku długotrwałego. Umowa stałego zlecenia może stanowić podstawę udzielenia pełnomocnictwa procesowego zarówno wtedy, gdy obejmuje dokonanie określonej czynności prawnej, tj. w przypadku zawarcia umowy zlecenia, o której stanowi art. 734 § 1 k.c., jak również wtedy, gdy obejmuje dokonanie określonej czynności faktycznej lub usługi na rzecz mocodawcy, co ma miejsce w przypadku zawarcia umowy, do której stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Istotne jest, aby umowa stałego zlecenia określała, jakich czynności prawnych, faktycznych lub usług ma dokonać przyjmujący zlecenie dla dającego zlecenie. Stała umowa zlecenia może stanowić bowiem podstawę do udzielenia przez mocodawcę pełnomocnictwa procesowego tylko wtedy, gdy przedmiotem sprawy są określone w tej umowie czynności prawne, faktyczne lub usługi, których przyjmujący zlecenie miał dokonać dla dającego zlecenie (wyrok SN z 17.09.2015 r., II CSK 783/14, OSNC 2016/7–8/91). Pełnomocnik może więc powołać się na umowę stałego stosunku zlecenia, obejmującego przedmiot sprawy, zawartą na kilka dni przed rozprawą, na którą z takim pełnomocnictwem stawił się zleceniobiorca. Badanie takiego pełnomocnictwa powinno nastąpić przez odwołanie się m.in. do znaczenia pojęcia stałego zlecenia.

 Przykładowo w prawie handlowym w zakres stałego zlecenia nie wchodzi działanie sporadyczne lub jednorazowe ani takie, które nie przynosi stałego źródła utrzymania. Sąd powinien zbadać, czy istnieje stosunek materialnoprawny będący źródłem tego pełnomocnictwa. W przypadku stwierdzenia, że stosunek taki nie istnieje, a udzielone pełnomocnictwo w istocie stanowi próbę obejścia przepisów o pełnomocnictwie, pełnomocnik zawodowy – reprezentujący stronę przeciwną – powinien żądać, aby sąd wydał postanowienie, na podstawie którego nie dopuści danej osoby do działania w sprawie w charakterze pełnomocnika procesowego. Wnioski w omawianym zakresie należy składać, mimo że sąd z urzędu bada kwestię właściwego umocowania pełnomocnika strony. W przypadku nienależytego umocowania pełnomocnika zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.).

 Sąd Najwyższy w uchwale z 23.09.2010 r., III CZP 52/10 (OSNC 2011/5, poz. 51), uznał, że umowa zlecenia obejmująca stałe prowadzenie obsługi prawnej mocodawcy, w tym reprezentowanie go przed sądem, może być podstawą pełnomocnictwa procesowego tylko wtedy, gdy przedmiot sprawy obejmuje czynność prawną, faktyczną lub usługę określoną w tej umowie, natomiast w wyroku z 12.01.2010 r., I UK 209/09 (LEX nr 577814), stwierdził, że stanowiący podstawę pełnomocnictwa stosunek zlecenia musi być stosunkiem zlecenia stałego, o czym decydują wzajemnie powiązane elementy czasu trwania tego stosunku i powtarzalności czynności stanowiących jego treść. Takiej kwalifikacji nie daje umowa, która tylko ze swej nazwy jest umową stałego stosunku zlecenia.

Umowa zlecenia stałego prowadzenia spraw i obsługi prawnej, obejmująca również reprezentowanie zleceniodawcy przed sądami, nie stanowi podstawy ustanowienia zleceniodawcy pełnomocnikiem procesowym (art. 87 § 1 k.p.c.) w sprawie o pozbawienie zleceniodawcy prawa prowadzenia działalności gospodarczej oraz pełnienia funkcji (art. 373 ust. 1 pr. up.) (uchwała SN z 27.06.2008 r., III CZP 51/08, OSNC 2009/7–8, poz. 104).

3.8. Pełnomocnik ustanowiony przez sąd

§ Strona, a więc osoba fizyczna, jak też osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, której ustawa przyznaje zdolność sądową, może domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego. Ustanowienia adwokata lub radcy prawnego może domagać się zarówno strona zwolniona w całości lub w części od kosztów sądowych, jak i strona niezvolniona od kosztów sądowych. W tym drugim przypadku **osoba fizyczna** powinna złożyć oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, **natomiast osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, której ustawa przyznaje zdolność sądową**, powinna wykazać, że nie ma dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego. Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego należy zgłosić wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych lub osobno, na piśmie lub ustnie do protokołu, w sądzie, w którym sprawa ma być wytoczona lub już się toczy. Osoba fizyczna, która nie ma miejsca zamieszkania w siedzibie tego sądu, może złożyć wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego we właściwym ze względu na miejsce swego zamieszkania sądzie rejonowym, który niezwłocznie przesyła ten wniosek sądowi właściwemu (art. 117 § 1–4 k.p.c.).

Prokurator w sytuacjach przewidzianych w art. 117 § 5¹ k.p.c. składa (pkt 1) lub może złożyć (pkt 2) wniosek o ustanowienie adwokata (radcy prawnego) w celu wytoczenia powództwa określonego w tym przepisie.

Jeżeli wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego składa **osoba fizyczna niezvolniona od kosztów sądowych**, do wniosku powinna dołączyć oświadczenie obejmujące szczegółowe dane o swoim stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania. Natomiast gdy wniosek osoby fizycznej składany jest łącznie z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych, dołącza się tylko jedno oświadczenie. Sporządza się je według wzoru ustalonego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 15.04.2010 r. w sprawie określenia wzoru oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej ubiegającej się o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego (Dz.U. z 2015 r. poz. 526). Zgodnie z § 3 tego rozporządzenia wzór druku oświadczenia udostępnia się nieodpłatnie w budynkach: sądów rejonowych i ich wydziałów zamiejscowych, sądów okręgowych oraz ich ośrodków zamiejscowych

i wydziałów zamiejscowych, sądów apelacyjnych, a także na stronie internetowej www.ms.gov.pl. Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego złożony przez stronę reprezentowaną przez adwokata lub radcę prawnego bez dołączenia oświadczenia przewodniczący zwraca bez wzywania do uzupełnienia braków.

Sąd może odebrać od osoby fizycznej przyrzeczenie o treści wskazanej w art. 117¹ § 2 k.p.c.; poucza wtedy, że stronę, która uzyskała ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na podstawie podania świadomie nieprawdziwych okoliczności, sąd skáže na grzywnę w kwocie do 3000 zł, niezależnie od jej obowiązku uiszczenia wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego (art. 117¹ § 2, art. 120 § 4 i art. 163 § 1 k.p.c.).

Zarówno przed rozpoznaniem wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jak i po takim ustanowieniu sąd może zarządzić stosowne dochodzenie, jeżeli na podstawie okoliczności sprawy lub oświadczeń strony przeciwnej powziął wątpliwości co do rzeczywistego stanu majątkowego strony, dla której ma być ustanowiony lub został ustanowiony adwokat lub radca prawny z urzędu. Jeżeli okaże się, że okoliczności, na których podstawie je przyznano, nie istniały lub przestały istnieć, **sąd cofnie ustanowienie adwokata lub radcy prawnego**. W takich wypadkach strona obowiązana jest uiścić wynagrodzenie ustanowionego dla niej adwokata lub radcy prawnego. Ponadto w wypadku gdy okoliczności, na podstawie których przyznano ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, przestały istnieć, sąd może obciążyć stronę tym obowiązkiem tylko częściowo, stosownie do zmiany, jaka nastąpiła w jej stosunkach. W razie stwierdzenia, że strona uzyskała ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na podstawie podania świadomie nieprawdziwych okoliczności, sąd skáže ją na grzywnę w kwocie do 3000 zł (art. 163 § 1 k.p.c.), niezależnie od jej obowiązku uiszczenia wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego (art. 119¹–120 k.p.c.).

Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego zgłoszony po raz pierwszy w postępowaniu kasacyjnym lub postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sąd przekazuje do rozpoznania sądowi pierwszej instancji, chyba że uzna wniosek za oczywiście uzasadniony.

Postanowienie o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołaniu jest zaskarżalne zażaleniem do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} § 1 pkt 1 k.p.c.). Postanowienie o ustanowieniu albo odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego może wydać także referendarz sądowy (art. 123 § 2 k.p.c.). Na postanowienie referendarza sądowego o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołania przysługuje skarga (art. 398²² § 1 w zw. z art. 394^{1a} § 1 pkt 1 k.p.c.). Doręczeń dokonuje się tylko stronie, która złożyła wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego. Podstawą oddalenia wniosku nie może być skorzystanie przez osobę fizyczną z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o których mowa w ustawie z 5.08.2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej

(Dz.U. z 2021 r. poz. 945). W razie oddalenia wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego strona nie może ponownie domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, powołując się na te same okoliczności, które stanowiły uzasadnienie oddalonego wniosku.

Ponowny wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego oparty na tych samych okolicznościach:

- 1) jako niedopuszczalny pozostawia się w aktach sprawy bez żadnych dalszych czynności. To samo dotyczy pism związanych z jego wniesieniem. O pozostawieniu wniosku i pism związanych z jego wniesieniem zawiadamia się stronę wnoszącą tylko raz – przy złożeniu pierwszego pisma (art. 117² § 2 k.p.c.);
- 2) nie ma wpływu na bieg terminu do wniesienia środka zaskarżenia (art. 124 § 5 k.p.c.).

 Odmowa ustanowienia dla strony adwokata (radcy prawnego) z urzędu nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw zachodzi bowiem wówczas, gdy strona wbrew swojej woli została faktycznie pozbawiona możliwości działania. Samo więc złożenie przez stronę wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego nie obliguje sądu do jego uwzględnienia. Wniosek taki podlega uwzględnieniu wówczas, gdy w ocenie sądu udział profesjonalnego pełnomocnika procesowego jest potrzebny (art. 117 § 5 k.p.c.). Sytuacja taka może zachodzić wtedy, gdy nieporadność strony prowadzi do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest ona w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia.

 Orzecznictwo Sądu Najwyższego we wskazanym zakresie jest jednolite i utrwalone oraz oparte na tezie, że pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) zachodzi tylko wówczas, gdy z powodu wadliwości procesowych sądu lub czynności strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów postępowania, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części, a skutki tych wadliwości nie zostały usunięte przed wydaniem orzeczenia (por. m.in. postanowienia SN: z 6.03.1998 r., III CKN 34/98, Prok. i Pr. 1999/5, poz. 41; z 6.05.2003 r., I CZ 43/03, LEX nr 1632149; z 17.09.2003 r., IV CK 216/03, LEX nr 1632153; wyroki SN: z 10.05.2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000/12, poz. 220; z 2.03.2005 r., III CK 533/04, LEX nr 197647; z 12.09.2007 r., I CSK 199/07, LEX nr 461625). Jednak jednoczesne oddalenie przez sąd drugiej instancji apelacji oraz zażalenia strony na postanowienie o odmowie ustanowienia adwokata może prowadzić do nieważności postępowania z powodu pozbawienia możliwości obrony jej praw (wyrok SN z 11.07.2012 r., II CSK 657/11, OSNC 2013/4, poz. 49). Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 27.08.2020 r., I CSK 411/19 (OSNC 2021/3, poz. 20), wskazał, że odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu, skutkująca pozbawieniem jej możliwości obrony swych praw, a tym samym nieważnością postępowania, ma miejsce tylko wtedy, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznaną reguł

postępowania lub nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia.

W postanowieniu z 5.04.2012 r., II CSK 575/11 (OSNC-ZD 2013/D, poz. 68), Sąd Najwyższy uznał, że przewidziana w art. 48 ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2123 ze zm.) możliwość ustanowienia adwokata z urzędu bez wniosku uczestnika jest obowiązkiem sądu, jeżeli uczestnik postępowania, ze względu na stan zdrowia, nie jest w stanie samodzielnie bronić swoich praw przed sądem.

Sąd uwzględni wniosek, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny (np. sprawa jest skomplikowana, strona jest nieporadna). Przy ocenie zasadności wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu należy badać nie tylko faktyczną zdolność strony do własnego działania w toczącym się postępowaniu, ale i stopień skomplikowania sprawy. Dlatego nieprzyznanie fachowego pełnomocnika z urzędu – w sytuacji gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznajomość reguł postępowania lub nieporadność prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia – może być kwalifikowane jako zaniechanie sądu powodujące nieważność postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw. Dotyczy to zwłaszcza przypadku, gdy strona nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym ze względu na stan zdrowia psychicznego, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności faktycznych i prawnych danej sprawy (wyrok SN z 14.04.2016 r., III UK 102/15, LEX nr 2086106).

Postanowienie o ustanowieniu adwokata (radcy prawnego) nie podlega zaskarżeniu, zostanie zatem doręczone bez uzasadnienia (art. 357 § 1 i 2 k.p.c.). W razie uwzględnienia wniosku o ustanowienie adwokata (radcy prawnego) sąd zwraca się do właściwej okręgowej rady adwokackiej lub okręgowej izby radców prawnych o wyznaczenie adwokata (radcy prawnego) i powiadomienie o tym sądu. Wskazane organy samorządu adwokackiego i radcowskiego powinny niezwłocznie, nie później niż w terminie dwóch tygodni, wskazać adwokata (radcę prawnego) z podaniem adresu do doręczeń i powiadomić o tym sąd. Adwokat (radca prawny) wyznaczany jest z listy prowadzonej przez organy samorządu adwokackiego i radcowskiego. Jeżeli strona we wniosku wskazała adwokata lub radcę prawnego, właściwa okręgowa rada adwokacka lub rada okręgowej izby radców prawnych w miarę możliwości i w porozumieniu ze wskazanym adwokatem lub radcą prawnym wyznaczy adwokata lub radcę prawnego wskazanego przez stronę (art. 117³ § 1 k.p.c.).

Z ważnych przyczyn **adwokat lub radca prawny może wnosić o zwolnienie z obowiązku zastępowania strony w procesie**. Sąd, zwalniając adwokata lub radcę prawnego, zwraca się jednocześnie do właściwej okręgowej rady adwokackiej lub rady okręgowej

izby radców prawnych o wyznaczenie innego adwokata lub radcy prawnego. Jeżeli adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd ma podjąć czynności poza siedzibą sądu orzekającego, sąd, na uzasadniony wniosek ustanowionego adwokata lub radcy prawnego, zwróci się w razie potrzeby do właściwej okręgowej rady adwokackiej lub rady okręgowej izby radców prawnych o wyznaczenie adwokata lub radcy prawnego z innej miejscowości. W obu sytuacjach ponowiona zostaje procedura wskazania adwokata lub radcy prawnego (art. 117³ § 2 k.p.c.).

Ustanowienie adwokata (radcy prawnego) jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego. Zgodnie z art. 118 § 2 k.p.c. **adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd jest obowiązany zastępować stronę w zakresie wynikającym z art. 91 k.p.c.**, chyba że z postanowienia sądu wynika, iż obowiązek zastępowania strony ustaje wcześniej. Zasada wynikająca z art. 91 pkt 1 i 2 k.p.c., zgodnie z którą pełnomocnictwo procesowe obejmuje z samego prawa umocowanie do wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych, nie wyłączając powództwa wzajemnego, skargi kasacyjnej, skargi o wznowienie postępowania i postępowania wywołanego ich wniesieniem, a także czynności dotyczących zabezpieczenia i egzekucji, ma – po zmianach wprowadzonych przez ustawę z 9.03.2023 r. – zastosowanie w przypadku pełnomocnictwa mającego źródło w ustanowieniu adwokata lub radcy prawnego z urzędu.

 Uchwała Sądu Najwyższego z 5.06.2008 r., III CZP 142/07 (OSNC 2008/11, poz. 122), mająca moc zasady prawnej, w której przyjęto, że pełnomocnictwo procesowe nie obejmuje z samego prawa umocowania do wniesienia skargi kasacyjnej i udziału w postępowaniu kasacyjnym, straciła na aktualności.

 Jeżeli adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd lub w związku z postępowaniem ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia **nie stwierdza podstaw do wniesienia tej skargi lub skargi kasacyjnej**, jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić na piśmie o tym stronę oraz sąd, nie później niż w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem albo zawiadomienia go o wyznaczeniu. Do zawiadomienia adwokat lub radca prawny powinien dołączyć sporządzoną przez siebie opinię o braku podstaw do wniesienia skargi. Opinia nie jest załączana do akt sprawy i nie jest doręczana stronie przeciwnej.

W razie sporządzenia opinii z naruszeniem zasad należytej staranności sąd zawiadomi o tym właściwy organ samorządu zawodowego, do którego należy adwokat lub radca prawny. W takim przypadku właściwa okręgowa rada adwokacka lub rada okręgowej izby radców prawnych wyznaczy innego adwokata lub radcę prawnego (art. 118 § 6 k.p.c.).

 W świetle przytoczonych regulacji **straciła aktualność uchwała (7) z 21.09.2000 r.**, III CZP 14/00 (OSNC 2001/2, poz. 21), w której Sąd Najwyższy stwierdził, że adwokat ustanowiony dla strony przez sąd może odmówić sporządzenia *kasacji*, jeżeli

byłaby ona niedopuszczalna lub oczywiście bezzasadna. Wskutek zmiany art. 124 § 2–4 k.p.c., który określa wpływ wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu na bieg terminu do wniesienia środka zaskarżenia (skargi kasacyjnej) lub środka odwoławczego (zażalenia) w sytuacji, w której w braku zdolności postulacyjnej strona nie może dokonać tej czynności samodzielnie, **nieaktualne** stało się także postanowienie SN z **16.10.2002 r.**, IV CKN 424/01 (OSNC 2004/3, poz. 39), zgodnie z którym odmowa sporządzenia skargi kasacyjnej przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd nie jest okolicznością uzasadniającą przywrócenie terminu do jej wniesienia, a także uchwała SN (7) z 17.02.2009 r., III CZP 117/08 (OSNC 2009/7–8, poz. 91), stwierdzająca, że przyczyna uchybienia terminowi do wniesienia skargi kasacyjnej przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd ustaje w czasie, w którym ma on możliwość jej wniesienia, nie później jednak niż z upływem dwóch miesięcy od dnia zawiadomienia go o ustanowieniu pełnomocnikiem.

§ Zgodnie z art. 124 § 3 k.p.c. w razie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego na wniosek zgłoszony przed upływem terminu do wniesienia skargi kasacyjnej przez stronę, która prawidłowo zażądała doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem, sąd doręcza ustanowionemu adwokatowi lub radcy prawnemu orzeczenie z uzasadnieniem z urzędu, a termin do wniesienia skargi kasacyjnej biegnie od dnia doręczenia pełnomocnikowi orzeczenia z uzasadnieniem. Analogiczne rozwiązanie przewiduje art. 124 § 2 k.p.c., który dotyczy **wpływu wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na bieg terminu do wniesienia zażalenia**. Zgodnie z tym przepisem w razie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego na wniosek zgłoszony przed upływem terminu do wniesienia zażalenia, dla sporządzenia którego ustawa wymaga zastępstwa prawnego przez adwokata lub radcę prawnego, a więc zażalenia wnoszonego do Sądu Najwyższego (art. 87¹ k.p.c.), sąd doręcza ustanowionemu adwokatowi lub radcy prawnemu odpis postanowienia z urzędu, a termin do wniesienia zażalenia na postanowienie biegnie od dnia doręczenia go pełnomocnikowi. Jeżeli strona prawidłowo zażądała doręczenia postanowienia z uzasadnieniem, odpis postanowienia doręcza się pełnomocnikowi z uzasadnieniem.

W razie **oddalenia wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, zgłoszonego w czasie biegu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego**, termin do ich wniesienia biegnie od dnia doręczenia stronie postanowienia o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, a jeżeli postanowienie zostało wydane na posiedzeniu jawnym – od dnia jego ogłoszenia. Nie budzi także wątpliwości – w świetle aktualnych uregulowań – kwestia rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego, gdy **strona w przepisany terminie wniosła zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego**. W takiej sytuacji termin do złożenia obu środków biegnie od dnia doręczenia stronie postanowienia oddalającego zażalenie, a jeżeli postanowienie sądu drugiej instancji zostało wydane na posiedzeniu jawnym – od dnia jego ogłoszenia.

W innych sytuacjach zgłoszenie wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jak również wniesienie środka odwoławczego od odmowy ich ustanowienia, nie wstrzymuje biegu toczącego się postępowania, chyba że chodzi o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego dla powoda na skutek wniosku zgłoszonego w pozwie lub przed wytoczeniem powództwa. Sąd jednak może wstrzymać rozpoznanie sprawy aż do prawomocnego rozstrzygnięcia wniosku i w związku z tym nie wyznaczać rozprawy, a wyznaczoną rozprawę odwołać lub odroczyć (art. 124 § 1 k.p.c.).

Przewidziane w art. 124 § 2 i 4 k.p.c. terminy do wniesienia zażalenia nie mają zastosowania do strony, której w postępowaniu przed Sądem Najwyższym nie obowiązuje zastępstwo przez adwokatów lub radców prawnych (postanowienie SN z 16.05.2013 r., V CZ 151/12, OSNC-ZD 2014/B, poz. 28).

Skoro ustanowienie adwokata lub radcy prawnego przez sąd jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego (art. 118 § 1 k.p.c.), to należy przyjąć, że w kwestiach nieuregulowanych do pełnomocnictwa urzędowego mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące pełnomocnictwa, którego źródłem jest umowa zawarta między adwokatem (radcą prawnym) a mocodawcą. **Przepisy o wypowiedzeniu pełnomocnictwa przez mocodawcę (art. 94 § 1 k.p.c.) mają więc odpowiednie zastosowanie do wypowiedzenia pełnomocnictwa adwokatowi (radcy prawnemu), którego dla strony ustanowił sąd** (por. postanowienie SN z 19.10.2011 r., II CSK 85/11, LEX nr 1147739).

Po wypowiedzeniu pełnomocnictwa strona nie może skutecznie żądać ustanowienia innego adwokata (radcy prawnego). Stronie przysługuje prawo do wyznaczenia przez organ samorządu zawodowego adwokata lub radcy prawnego (nie mylić z ustanowieniem pełnomocnika przez sąd) innego adwokata (radcy prawnego) tylko w przypadku, gdy wcześniej wskazany pełnomocnik sporządził – bez zachowania zasad należytej staranności – opinię o braku podstaw do wniesienia skargi kasacyjnej lub skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 118 § 6 k.p.c.).

Pełnomocnictwo urzędowe (ustanowienie adwokata lub radcy prawnego przez sąd) **wygasza ze śmiercią strony**, która je uzyskała. Jednakże na zasadzie tego ustanowienia adwokat lub radca prawny strony podejmuje czynności niecierpiące zwłoki (art. 119 k.p.c.).

Na temat **kosztów nieopłaconej pomocy prawnej** udzielonej przez adwokata lub radcę prawnego ustanowionego z urzędu – zob. rozdz. XII pkt 10.2.

3.9. Odpowiedzialność odszkodowawcza zawodowego pełnomocnika z tytułu niezachowania należytej staranności zawodowej

 Umowa o zastępstwo procesowe należy do kategorii umów o świadczenie, do których stosuje się odpowiednio, na podstawie odesłania zawartego w art. 750 k.c., **przepisy o zleceniu**, w zakresie nieuregulowanym przepisami dotyczącymi funkcjonowania adwokatów lub radców prawnych. Nienależyte wykonywanie przez adwokata (radcę prawnego) obowiązków procesowych może prowadzić do odpowiedzialności cywilnej.

 Sąd Najwyższy jednolicie przyjmuje, że adwokat i radca prawny odpowiada ją za szkody wyrządzone mocodawcy wskutek własnych zaniedbań i błędów prowadzących do przegrania sprawy, której wynik byłby korzystny dla strony, gdyby pełnomocnik zachował należytą staranność, ocenioną przy uwzględnieniu profesjonalnego charakteru ich działalności (por. wyroki SN: z 2.12.2004 r., V CK 297/04, LEX nr 222184, i z 29.11.2006 r., II CSK 208/06, LEX nr 233061, oraz postanowienia SN: z 26.03.2003 r., II CZ 26/03, OSNC 2004/6, poz. 95, i z 26.01.2007 r., V CSK 292/06, LEX nr 232807). Zachowanie adwokata prowadzące do powstania odpowiedzialności odszkodowawczej powinno być oceniane z punktu widzenia tego, czy w toku postępowania sądowego zachował on odpowiednią staranność zawodową (art. 355 § 2 k.c.). W zakresie odpowiedzialności za nienależyte wykonanie zobowiązania wynikającego z łączącej adwokata (radcę prawnego) z mocodawcą umowy zlecenia obejmującej świadczenie pomocy prawnej polegającej na reprezentacji w postępowaniu sądowym zastosowanie mają ogólne zasady odpowiedzialności odszkodowawczej za niewykonanie zobowiązań umownych przewidziane w art. 471 i n. k.c., w tym także w art. 472 w zw. z art. 355 § 2 k.c. W sprawie o naprawienie szkody wynikłej z zaniechań lub zaniedbań pełnomocnika procesowego w postępowaniu sądowym sąd bada, czy takie działania lub zaniechania wystąpiły i jaki był ich wpływ na wynik sprawy. Wobec tego, że rozbieżności w wykładni i stosowaniu norm prawnych są możliwe, przyjęcie przez zawodowego pełnomocnika w konkretnym stanie faktycznym jednego z wariantów, przy braku w piśmiennictwie i orzecznictwie utrwalonej i jednolitej wykładni norm prawnych, nie może być uznane za niedołożenie należytej staranności, nawet podwyższonej, wymaganej w art. 355 § 2 k.c., jeśli dokonany wybór nie narusza obowiązujących reguł (por. uzasadnienie wyroku SN z 8.03.2012 r., V CSK 104/11, OSNC-ZD 2013/C, poz. 58).

 Nie można wykluczyć sytuacji, w której pełnomocnik procesowy dopuści się **zaniedbania noszącego znamiona czynu niedozwolonego, wtedy podstawą odpowiedzialności odszkodowawczej za takie zaniechanie jest art. 415 k.c.**

Wybrane orzeczenia

1. Nie można czynić zarzutu nadużycia prawa poprzez wytoczenie powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej nienależytym wykonaniem obowiązków

procesowych przez ustanowionego adwokata, nawet w sytuacji, w której mocodawcą jest osoba wykonująca zawód radcy prawnego, i nawet wówczas, gdy możliwe stało się wykorzystanie innego środka prawnego, który mógł doprowadzić do zmniejszenia szkody (wyrok SN z 19.12.2012 r., II CSK 219/12, OSNC 2013/7–8, poz. 91).

2. Należyta staranność adwokata nie jest zachowana, gdy wniesiona przez niego skarga kasacyjna nie spełniała wymagań konstrukcyjnych i z tej przyczyny została odrzucona (art. 398⁶ § 2 k.p.c.). Tak samo należy ocenić sytuację, w której skarga kasacyjna nie została przyjęta do rozpoznania (art. 398⁹ § 2 k.p.c.) z powodu przedstawienia w niej motywacji w sposób ewidentnie nieodpowiadający przesłankom przewidzianym w art. 398⁹ § 1 k.p.c. Obie wspomniane sytuacje mogłyby prowadzić do powstania szkody dla reprezentowanej przez adwokata strony. Szkoda taka mogłaby m.in. obejmować koszty poniesione wszczęciem wspomnianych postępowań kasacyjnych. Adekwatny związek przyczynowy pomiędzy powstaniem takich kosztów a działaniem adwokata nie mógłby wówczas budzić wątpliwości (art. 361 § 1 k.c.) (wyrok SN z 25.04.2013 r., V CSK 210/12, OSNC 2014/2, poz. 14).

4. Pełnomocnictwo procesowe

4.1. Rodzaje pełnomocnictwa

 Według art. 88 § 1 k.p.c. pełnomocnictwo może być albo pełnomocnictwem procesowym – bądź to ogólne, bądź do prowadzenia poszczególnych spraw – albo do niektórych tylko czynności procesowych.

 Pełnomocnictwo ogólne oznacza umocowanie do prowadzenia wszystkich spraw w imieniu strony procesowej (np. pełnomocnictwo udzielone zatrudnionemu radcy prawnemu), natomiast pełnomocnictwo do prowadzenia poszczególnych spraw oznacza umocowanie do prowadzenia tylko tych spraw, które są wymienione w treści pełnomocnictwa (np. pełnomocnictwo udzielone adwokatowi do prowadzenia sprawy z powództwa X przeciwko Y o zapłatę kwoty 30 000 zł). Obydwa rodzaje pełnomocnictwa upoważniają do działania w imieniu mocodawcy w całym postępowaniu rozpoznawczym, zabezpieczającym i egzekucyjnym.

 Pracodawca może udzielić pełnomocnictwa do zastępstwa we wszystkich sprawach z zakresu prawa pracy toczących się z jego udziałem (art. 88 k.p.c.) (postanowienie SN z 14.06.2002 r., I PZ 51/02, LEX nr 55707).

Precyzyjne określenie sądu, wydziału i nadanej sprawie sygnatury może być odczytane tylko jako intencja ograniczenia zakresu umocowania do postępowania pierwszoinstancyjnego (postanowienie SN z 28.07.2005 r., I CZ 77/05, LEX nr 187010).

Członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, uprawniony umową spółki do jej reprezentowania łącznie z drugim członkiem zarządu, może być ustanowiony pełnomocnikiem do poszczególnych spraw (uchwała SN z 23.08.2006 r., III CZP 68/06, OSNC 2007/6, poz. 82).

Określenie sprawy w treści pełnomocnictwa może polegać na oznaczeniu stron i przedmiotu postępowania, na wskazaniu sygnatury akt, jak też na jakimkolwiek innym oznaczeniu, które pozwala na identyfikację sprawy w jej technicznoprosesowym znaczeniu (postanowienie SN z 3.02.2012 r., I CZ 147/11, OSNC-ZD 2013/B, poz. 38).

Pełnomocnikiem procesowym w sprawach o dokonanie wpisu w księdze wieczystej może być wyłącznie osoba spełniająca wymagania przewidziane w art. 87 k.p.c., także wtedy, gdy wniosek o wpis został zamieszczony przez notariusza w akcie notarialnym na podstawie art. 92 § 4 pr. not. (uchwała SN z 22.05.2013 r., III CZP 17/13, OSNC 2013/11, poz. 123).

! W niektórych sprawach nie wystarcza pełnomocnictwo ogólne, lecz konieczne jest udzielenie **pełnomocnictwa do danej sprawy** (np. w sprawach małżeńskich – art. 426 k.p.c. oraz w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi – art. 458 § 1 k.p.c.). W sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych wymagane jest także pełnomocnictwo szczególne do odbioru należności zasądzonych na rzecz pracownika lub ubezpieczonego; pełnomocnictwo takie może być udzielone po powstaniu tytułu egzekucyjnego (art. 465 § 2 k.p.c.). **Pełnomocnictwo do niektórych tylko czynności procesowych** powinno wskazywać, do jakich czynności procesowych zostało udzielone.

N! Wobec powstałych w praktyce wątpliwości, czy pełnomocnictwem do niektórych czynności procesowych objęte jest ustanowienie pełnomocnictwa do doręczeń, dodany został – na podstawie ustawy z 9.03.2023 r. – § 2 do art. 88 k.p.c., zgodnie z którym pełnomocnictwo do niektórych tylko czynności procesowych może obejmować wyłącznie upoważnienie do odbioru pism sądowych. Pełnomocnictwa takiego można udzielić każdej osobie fizycznej (pełnomocnik do doręczeń). Przepis ten dotyczy wyłącznie doręczeń dokonywanych za pośrednictwem operatora pocztowego, nie dotyczy natomiast doręczeń za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, o którym mowa w art. 131¹ k.p.c. (doręczenie elektroniczne). Szerzej zob. rozdz. VII pkt 8.

4.2. Zakres pełnomocnictwa

! Pełnomocnictwo procesowe upoważnia do działania w imieniu **mocodawcy w całym postępowaniu rozpoznawczym oraz zabezpieczającym i egzekucyjnym**.

§ Z mocy samego prawa pełnomocnictwo procesowe obejmuje umocowanie w granicach określonych w art. 91 k.p.c., gdy osoby uczestniczące w akcie umocowania złożyły oświadczenie o udzieleniu i przyjęciu pełnomocnictwa bez oznaczenia jego

zakresu. Mocodawca może ograniczyć lub rozszerzyć zakres pełnomocnictwa. Ocena zakresu, czasu trwania i skutków umocowania następuje według treści pełnomocnictwa, a więc przy zastosowaniu dyrektyw językowo-logicznych oraz przepisów prawa cywilnego procesowego (w szczególności art. 91 pkt 1 k.p.c., zgodnie z którym pełnomocnictwo procesowe obejmuje z samego prawa umocowanie do wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych, nie wyłączając powództwa wzajemnego, skargi kasacyjnej, skargi o wznowienie postępowania i postępowania wywołanego ich wniesieniem).

Nie ma uzasadnienia dla rozszerzającej wykładni skutków pełnomocnictwa procesowego wyznaczonych zakresem określonym w art. 91 k.p.c., zwłaszcza gdy pozew i treść pełnomocnictwa są redagowane przez zawodowego pełnomocnika. Od zawodowego pełnomocnika należy wymagać profesjonalizmu w formułowaniu pozwu i pełnomocnictwa w tych przypadkach, gdy pozew, który jest kwalifikowanym pismem procesowym, a jego wniesienie czynnością procesową, ma obejmować także czynność prawną o charakterze materialnym. Wówczas w pozwie należy wyraźnie wyodrębnić elementy wskazujące także na, przykładowo, odwołanie darowizny i okoliczności faktyczne, na których jest ono oparte. Dokument pełnomocnictwa powinien zawierać jednoznaczne umocowanie do dokonania także czynności o skutku materialnoprawnym (wyrok SN z 25.09.2019 r., III CSK 189/17, LEX nr 2734425).

Przed dodaniem do art. 91 pkt 1 k.p.c. – na podstawie ustawy z 9.03.2023 r. – słów „skargi kasacyjnej” źródłem rozbieżnych poglądów doktryny oraz niejednolitej praktyki sądowej dotyczącej stosowania art. 91 k.p.c., określającego zakres pełnomocnictwa procesowego, było różne rozumienie terminu „sprawa”, który występuje w tym przepisie, a także odmienne zapastrywania na charakter i istotę środków zaskarżenia, spośród których w art. 91 k.p.c. wymieniona była tylko skarga o wznowienie postępowania.

W judykaturze kwestię tę rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale (7) – mającej moc zasady prawnej – z 5.06.2008 r., III CZP 142/07 (OSNC 2008/11, poz. 122), w której stwierdził, że pełnomocnictwo procesowe nie obejmuje z samego prawa umocowania do wniesienia skargi kasacyjnej i udziału w postępowaniu kasacyjnym. W uchwale tej Sąd Najwyższy, objaśniając pojęcie sprawy, uznał, że chodzi tu o sprawę w znaczeniu technicznop procesowym; w tym sensie stanowi ją zespół czynności procesowych stron i sądu rozpoczętych wniesieniem pozwu lub wniosku, podejmowanych w celu merytorycznego rozstrzygnięcia o zasadności żądania objętego treścią pozwu lub wniosku, a więc w zasadzie zakończonych wydaniem prawomocnego wyroku lub postanowienia co do istoty sprawy. Uzyskanie przez orzeczenie rozstrzygające istotę sprawy przymiotu prawomocności oznacza zakończenie sprawy poddanej pod osąd (por. też uzasadnienie uchwały SN (7) z 6.10.2000 r., III CZP 31/00, OSNC 2001/2, poz. 22). W konsekwencji z chwilą uprawomocnienia się takiego orzeczenia dochodzi także do wyczerpania kompetencji pełnomocnika procesowego strony.

 W świetle tej uchwały, mającej moc zasady prawnej, zawodowy pełnomocnik, który reprezentował mocodawcę przed sądami pierwszej lub drugiej instancji, składając skargę kasacyjną, powinien dołączyć do niej pełnomocnictwo do podejmowania czynności procesowych przed Sądem Najwyższym, chyba że z treści pełnomocnictwa złożonego wcześniej (w sądzie pierwszej lub drugiej instancji) wynika, że został umocowany także do działania przed Sądem Najwyższym.

 W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy uznał, że także w sprawie o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia umocowanie adwokata lub radcy prawnego do reprezentowania strony skarżącej nie może wynikać z treści pełnomocnictwa udzielonego temu pełnomocnikowi w sprawie zakończonej prawomocnym orzeczeniem kwestionowanym w skardze (postanowienie SN z 23.03.2007 r., V CZ 18/07, LEX nr 274243).

 Po zmianie treści pkt 1 w art. 91 k.p.c., polegającej na dodaniu słów „skargi kasacyjnej”, wspomniana uchwała z 5.06.2008 r., III CZP 142/07, i późniejsze zgodne z nią orzecznictwo straciły na aktualności. Obecnie, pomimo prawomocnego rozpoznania sprawy, umocowanie pełnomocnika ustanowionego w sprawie obejmuje także czynność sporządzenia i wniesienia skargi kasacyjnej oraz podejmowania czynności procesowych na tym etapie postępowania.

 Jeżeli pełnomocnictwo zawiera upoważnienie do występowania przed sądami, bez określenia, o jakie sądy chodzi, to takie sformułowanie użyte w pełnomocnictwie powinno być rozumiane jako umocowanie do występowania również przed Sądem Najwyższym (postanowienie SN z 13.02.2018 r., II PZ 32/17, LEX nr 2455721).

Wskazanie w dokumencie, że jest to umocowanie do reprezentacji „**we wszystkich instancjach**”, wskazuje na te sądy, które działają w toku instancji. Sąd Najwyższy, rozstrzygający skargę kasacyjną, nie działa jako sąd trzeciej instancji, a więc jako kolejny sąd badający prawidłowość ciągle nieprawomocnego rozstrzygnięcia (postanowienie SN z 27.10.2017 r., IV CZ 64/17, LEX nr 2408328).

 Użycie takiego sformułowania w istocie ogranicza pełnomocnictwo do dwóch instancji. W takim przypadku za dopuszczalne, mieszczące się z mocy samego prawa w zakresie pełnomocnictwa procesowego, uznać należy dokonywanie czynności przez umocowanego w sprawie pełnomocnika – w sensie czasowym – już po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, ale – w sensie merytorycznym – dotyczących wcześniejszych jego faz.

 Przykładowo pełnomocnik może w ramach umocowania określonego w art. 91 k.p.c. złożyć już po prawomocnym zakończeniu sprawy wnioski o wydanie odpisu wcześniej wydanego orzeczenia, wnioski o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia albo wnioski o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej.

 Brak w zakresie pełnomocnictwa powstały wskutek sporządzenia skargi kasacyjnej przez adwokata nieumocowanego do jej wniesienia (sytuacja wynikająca z ograniczenia pełnomocnictwa do dwóch instancji) nie może być uzupełniony przez zatwierdzenie tej czynności procesowej przez stronę (por. postanowienie SN z 7.03.2000 r., IV CZ 12/00, OSNC 2000/9, poz. 165).

 W art. 91 k.p.c. przewidziano, że zakresem pełnomocnictwa została objęta **skarga o wznowienie postępowania**. Takie uregulowanie jest zrozumiałe i uzasadnione ze względu na istotę i charakter tego środka prawnego (szerzej por. uzasadnienie przywołanej uchwały SN (7) z 6.10.2000 r., III CZP 31/00).

 Pełnomocnictwo procesowe wynikające z ustanowienia dla strony adwokata w postępowaniu kasacyjnym nie obejmuje umocowania do reprezentowania strony w sprawie wywołanej skargą o wznowienie postępowania (postanowienie SN z 18.11.2009 r., II CZ 52/09, OSNC-ZD 2010/C, poz. 75).

 Zgodnie z art. 92 k.p.c. zakres, czas trwania i skutki umocowania szerszego niż pełnomocnictwo procesowe, jak również umocowanie do poszczególnych czynności procesowych, ocenia się według treści pełnomocnictwa oraz przepisów prawa cywilnego.

 Przewidziany w art. 91 k.p.c. **zakres umocowania z mocy ustawy nie uprawnia pełnomocnika procesowego do złożenia materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu**. Oświadczenie woli mocodawcy o udzieleniu pełnomocnictwa do złożenia takiego oświadczenia jednak może być złożone w sposób dorozumiany (wyrok SN z 20.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005/10, poz. 176; zob. też uchwały SN z 14.10.1993 r., III CZP 141/93, OSNC 1994/5, poz. 2, i z 27.03.2001 r., III CZP 54/00, OSNC 2001/10, poz. 145, a także wyrok SN z 15.02.2019 r., II CSK 723/17, LEX nr 2621120).

Jeżeli po wezwaniu do udziału w sprawie w charakterze pozwanych nowych podmiotów postępowanie przeciwko dotychczasowemu pozwanemu zostało umorzone, to w celu skutecznej reprezentacji w dalszym postępowaniu pełnomocnik powoda powinien zostać umocowany do działania przeciwko nowym pozwany. Brak takiego umocowania powoduje nieważność postępowania (wyrok SN z 6.12.2007 r., IV CSK 277/07, OSNC-ZD 2008/C, poz. 93).

4.3. Forma pełnomocnictwa, podpis na pełnomocnictwie, uwierzytelnianie pełnomocnictwa i dokumentów

 Pojęcie pełnomocnictwa ma dwojakie znaczenie. Po pierwsze, oznacza pochodzące od mocodawcy umocowanie pełnomocnika do działania w imieniu mocodawcy. Po drugie, oznacza dokument obejmujący (potwierdzający) to umocowanie.

Trzeba zatem odróżnić kwestię udzielenia pełnomocnictwa (nie jest konieczne zachowanie formy pisemnej) od kwestii wykazania pełnomocnictwa przed sądem (ustawa wymaga formy pisemnej).

Dokument pełnomocnictwa nie ma więc znaczenia konstytutywnego. Znaczenie takie ma samo udzielenie umocowania procesowego, które następuje w drodze czynności materialnoprawnej (postanowienie SN z 23.03.2006 r., II CZ 11/06, LEX nr 196611).

Przy pierwszej czynności (z reguły jest to wniesienie pozwu lub wniosku) pełnomocnik obowiązany jest dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wiarygodny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej. Zaniechanie dołączenia odpisu dokumentu pełnomocnictwa dla strony przeciwnej uzasadnia zastosowanie art. 130 k.p.c. (postanowienie SN z 24.10.2018 r., II CZ 58/18, LEX nr 2578425).

Szczególna forma pełnomocnictwa polegająca na tym, że powinno ono być sporządzone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym, przewidziana jest dla:

- 1) pełnomocnictwa od wykonawcy testamentu udzielonego w celu złożenia przez pełnomocnika oświadczenia o odmowie przyjęcia przez wykonawcę testamentu tego obowiązku (art. 664 k.p.c.);
- 2) pełnomocnictwa do udziału w przetargu nieruchomości (art. 977 k.p.c.).

Za stronę, która nie może podpisać pełnomocnictwa, podpisuje je osoba upoważniona, z wymienieniem przyczyny, z jakiej strona sama się nie podpisała (art. 90 k.p.c.).

Przez pojęcie formy pełnomocnictwa procesowego należy rozumieć jedynie – aczkolwiek istotne i zazwyczaj konieczne, a poza tym zagrożone sankcją zwrotu lub odrzucenia złożonego pisma – wymaganie dotyczące potwierdzenia (ucieleśnienia) oświadczenia woli mocodawcy. Oznacza to, że dokument pełnomocnictwa nie ma znaczenia konstytutywnego. Takiego charakteru nie ma też wydanie tego dokumentu, skoro nie stanowi ono udzielenia pełnomocnictwa. Konstytutywne znaczenie ma zatem samo udzielenie umocowania procesowego (postanowienie SN z 23.03.2006 r., II CZ 11/06, LEX nr 196611).

W wypadku pełnomocnictwa sporządzonego na piśmie pełnomocnika i mocodawcę należy określić w sposób pozwalający na jednoznaczną identyfikację, przy czym podpis mocodawcy – własnoręczny, ale niekoniecznie czytelny – musi obejmować co najmniej nazwisko. Stanowisko takie uwzględnia wymaganie w zakresie identyfikacji mocodawcy i pełnomocnika oraz nie nakłada – niemającego oparcia w przepisach – obowiązku podpisywania pełnomocnictwa w sposób czytelny. Jest oczywiste, że wątpliwości mogą dotyczyć zarówno podpisu czytelnego, jak i niemającego takiej cechy (por. postanowienie SN z 17.08.2000 r., II CKN 894/00, Biul. SN 2000/10, s. 14).

Trzeba odróżnić pojęcie parafy od skrótu podpisu. **Parafa** w ścisłym tego słowa znaczeniu – jeśli chodzi o formę – oznacza znak ręczny składający się z inicjałów. Z kolei **skrótu podpisu** to podpis skrócony przez pominięcie niektórych liter w celu uczynienia go krótszym. Parafę odróżnia od podpisu przede wszystkim funkcja. Parafa stanowi sposób sygnowania dokumentu mający świadczyć o tym, że jest on przygotowany do złożenia podpisu. Nawet wówczas, gdy parafujący zamiast inicjałów zamieści na dokumencie swój pełny podpis, jego znak zachowa jedynie znaczenie przygotowania dokumentu do złożenia na nim podpisu (por. uchwała SN (7) z 30.12.1993 r., III CZP 146/93, OSNCP 1994/5, poz. 94).

Odtworzony mechanicznie na piśmie procesowym wzór podpisu nie czyni zadość wymaganiu przewidzianemu w art. 126 § 1 pkt 6 k.p.c.

W toku sprawy pełnomocnictwo może być udzielone ustnie na posiedzeniu sądu przez oświadczenie złożone przez stronę i wciągnięte do protokołu.

Odnosnie do **pełnomocnictwa w elektronicznym postępowaniu upominawczym** zob. rozdz. XVII pkt 2.3.2.

Zgodnie z art. 89 § 1 k.p.c. pełnomocnik jest obowiązany przy pierwszej czynności procesowej dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzitelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej. Adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, a także radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej mogą sami uwierzytelnić odpis udzielonego im pełnomocnictwa oraz odpisy innych dokumentów wykazujących ich umocowanie. Złożenie dokumentu wykazującego umocowanie lub jego uwierzytelnionego odpisu nie jest wymagane, jeżeli stwierdzenie przez sąd umocowania jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną. Natomiast art. 89 § 1¹ k.p.c. stanowi, że przepisu art. 89 § 1 k.p.c. nie stosuje się do czynności procesowej dokonanej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. W takim przypadku pełnomocnik powołuje się na pełnomocnictwo, wskazując jego zakres oraz okoliczności wymienione w art. 87 k.p.c.

Straciła na aktualności uchwała SN (7) z 23.01.2009 r., III CZP 118/08 (OSNC 2009/6, poz. 76), w której stwierdzono, że adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy będący dalszym pełnomocnikiem nie może uwierzytelnić odpisu pełnomocnictwa podstawowego, ponieważ w przepisach Prawa o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych, ustawy o rzecznikach patentowych, ustawy z 8.07.2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz.U. z 2016 r. poz. 1313 ze zm.) – zmienionych ustawą z 23.10.2009 r. o zmianie ustaw w zakresie uwierzytelniania dokumentów (Dz.U. Nr 216, poz. 1676 ze sprost.) – adwokatowi, radcy prawnemu, rzecznikowi patentowemu, radcy Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (obecnie Prokuraturii Generalnej RP) zostało przyznane prawo do sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów

za zgodność z okazanym oryginałem „w zakresie określonym odrębnymi przepisami”. Poświadczenie powinno zawierać podpis wymienionych pełnomocników, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, a na żądanie – również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawiera cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia), wskazani pełnomocnicy stwierdzają to w poświadczeniu.

§ W Kodeksie postępowania cywilnego przepisy odrębne zawarte są w art. 129. Stanowią one, że strona powołująca się w piśmie na dokument obowiązana jest na żądanie przeciwnika złożyć oryginał dokumentu w sądzie jeszcze przed rozprawą (§ 1). Zamiast oryginału dokumentu strona może złożyć odpis dokumentu, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej RP (§ 2). Zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej RP ma charakter dokumentu urzędowego (§ 3). Jeżeli jest to uzasadnione okolicznościami sprawy, sąd, na wniosek strony albo z urzędu, zażąda od strony składającej odpis dokumentu, o którym mowa w § 2, przedłożenia oryginału tego dokumentu (§ 4). Elektroniczne poświadczenie odpisu dokumentu przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej RP następuje z chwilą wprowadzenia przez tego pełnomocnika dokumentu do systemu teleinformatycznego (§ 2¹).

AT Sąd Najwyższy w uchwale z 30.11.2011 r., III CZP 70/11 (OSNC 2012/6, poz. 73), stwierdził, że sposób sporządzania przez radcę prawnego poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem, określony w art. 6 ust. 3 zdanie drugie u.r.pr., ma zastosowanie również do uwierzytelniania odpisu pełnomocnictwa (art. 89 § 1 k.p.c.). Oznacza to, że poświadczenie powinno zawierać podpis radcy prawnego, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, a na żądanie – również godzinę dokonania czynności. W uzasadnieniu uchwały podkreślono, że poświadczeniu, o którym mowa w art. 89 k.p.c., nie nadano jednak charakteru dokumentu urzędowego, co jest zrozumiałe, zważywszy, że poświadczenie dokumentu pełnomocnictwa i dalszych dokumentów wykazujących umocowanie przez osobę, której to umocowanie dotyczy, niesie w sobie niebezpieczeństwo braku bezstronności. Tymczasem czynności o podwyższonym stopniu wiarygodności, a do takich należy sporządzenie dokumentów urzędowych, powinny być wykonywane przez osoby, których czynności te w żaden sposób nie dotyczą (por. art. 84 pr. not.). Różny charakter prawny nadany poświadczeniu w przepisach art. 129 § 2 i 3 oraz w art. 89 § 1 k.p.c. nie uprawnia jednak do wniosku, że tylko w pierwszym wypadku poświadczenie stanowi realizację uprawnienia przewidzianego w art. 6 ust. 3 u.r.pr., natomiast do uwierzytelniania pełnomocnictw i innych dokumentów wykazujących umocowanie nie ma on zastosowania. W obydwu wypadkach podejmowana przez radcę prawnego czynność ma tożsamy charakter – stwierdzenie, że odpis lub kopia są identyczne z oryginałem – i dokonywana jest na

potrzeby postępowania cywilnego. W konsekwencji należy przyjąć – podkreślił Sąd Najwyższy – że przewidziane w art. 6 ust. 3 u.r.pr. reguły określające konieczną treść dokumentu poświadczenia odnoszą się do wszystkich wypadków, w których radca prawny ma prawo do poświadczania odpisów dokumentów.

4.4. Prostowanie, odwoływanie oraz zatwierdzanie oświadczeń i czynności pełnomocnika

§ Czynność dokonana przez pełnomocnika w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla zainteresowanego, co oznacza, że wiąże mocodawcę od chwili dokonania (art. 95 § 2 k.c.).

Zasada ta nie dotyczy sytuacji, w której mocodawca stawający jednocześnie z pełnomocnikiem niezwłocznie sprostował lub odwołał oświadczenie pełnomocnika (art. 93 k.p.c.). Przepis ten należy więc traktować jako wyjątek od zasady przewidzianej w art. 95 § 2 k.c.

⚖ Strona może też odwoływać oświadczenia i wnioski swego pełnomocnika zawarte w jego piśmie procesowym. Określenie „niezwłocznie” oznacza wówczas najbliższe po wniesieniu pisma posiedzenie sądowe. Odwołanie oświadczenia na podstawie art. 93 k.p.c. nie może stanowić uzasadnienia (podstawy) środka odwoławczego od orzeczenia, które zostało wydane na skutek czynności dyspozycyjnych podjętych przez pełnomocnika strony (por. postanowienie SN z 17.08.2000 r., II CKN 888/00, OSNC 2001/1, poz. 17).

W nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego – pod wpływem krytyki poglądów wyrażonych w uchwałach SN z 20.12.1968 r., III CZP 93/68 (OSNCP 1969/7–8, poz. 129), oraz z 18.09.1992 r., III CZP 112/92 (OSNCP 1993/5, poz. 75) – przeważa stanowisko, że występowanie w sprawie w charakterze pełnomocnika strony osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania ze skutkami przewidzianymi w art. 379 pkt 2 k.p.c., w związku z czym uchybienie to nie może być usunięte w drodze zatwierdzenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę (uchwała SN z 28.07.2004 r., III CZP 32/04, OSNC 2006/1, poz. 2; wyrok SN z 20.08.2001 r., I PKN 586/00, OSNP 2003/14, poz. 335). Pogląd ten potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07 (OSNC 2008/12, poz. 133).

4.5. Wygaśnięcie i wypowiedzenie pełnomocnictwa

- !** Pełnomocnictwo procesowe wygasa w razie:
- 1) osiągnięcia celu, dla którego zostało udzielone (np. zakończenie sprawy);
 - 2) śmierci mocodawcy, a gdy jest nim strona niebędąca osobą fizyczną – utraty zdolności sądowej (ustania); pełnomocnik ma obowiązek działać do czasu zawieszenia postępowania (art. 96 i 174 § 1 pkt 1 k.p.c.);

- 3) śmierci pełnomocnika (art. 175 k.p.c. i art. 101 § 2 k.c.);
- 4) utraty przez pełnomocnika zdolności procesowej albo utraty kwalifikacji (np. skreślenie z listy adwokatów);
- 5) wypowiedzenia pełnomocnictwa przez mocodawcę (z chwilą dowiedzenia się o tym pełnomocnik nie może działać w imieniu mocodawcy) lub pełnomocnika (adwokat lub radca prawny ma obowiązek działać za stronę jeszcze przez dwa tygodnie, chyba że zostanie z tego obowiązku zwolniony przez mocodawcę).

 Sąd Najwyższy w postanowieniu z 12.04.2013 r., IV CZ 20/13 (OSNC-ZD 2014/A, poz. 19), stwierdził, że w razie doręczenia odpisu wyroku z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi po zawiadomieniu sądu o wypowiedzeniu pełnomocnictwa doręczenie to jest nieskuteczne, choćby wysłanie odpisu wyroku z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi nastąpiło przed zawiadomieniem sądu o wypowiedzeniu pełnomocnictwa.

 Śmierć pełnomocnika wywołuje różne skutki w zależności od tego, czy zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych jest, czy nie jest obowiązkowe. Takie rozróżnienie jest konieczne w świetle art. 175¹ k.p.c.

 Śmierć pełnomocnika procesowego powoduje wygaśnięcie pełnomocnictwa. Kodeks postępowania cywilnego przyjmuje jako zasadę, że wygaśnięcie pełnomocnictwa procesowego w toku postępowania nie może stanowić przeszkody do rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy. W art. 174 k.p.c. określone są przyczyny zawieszenia postępowania, lecz nie zalicza się do nich śmierci pełnomocnika (wyrok SN z 3.04.2000 r., I CKN 572/98, OSNC 2000/10, poz. 184).

 Wychodząc z tego założenia, należy stwierdzić, że w razie śmierci pełnomocnika ustanowionego przez stronę w sprawie, w której zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych nie jest obowiązkowe, postępowanie toczy się nadal, a sąd na podstawie art. 175 w zw. z art. 214 k.p.c. odroczy posiedzenie, jeżeli śmierć pełnomocnika zostanie ujawniona na tym posiedzeniu pod nieobecność strony procesowej. Odroczenie przez sąd posiedzenia ma na celu wezwanie strony procesowej do wzięcia osobistego udziału w sprawie i równoczesne zawiadomienie jej o zdarzeniu powodującym w przypadku śmierci pełnomocnika wygaśnięcie pełnomocnictwa. W przypadku wygaśnięcia pełnomocnictwa strona procesowa decyduje, czy będzie działała osobiście, czy też ustanowi nowego pełnomocnika. Jeżeli zaś strona stawiała się na posiedzenie sądowe, wówczas – mimo ujawnienia faktu śmierci pełnomocnika – odroczenie posiedzenia nie jest konieczne, gdyż, co należy podkreślić, określony w art. 175 k.p.c. obowiązek sądu wezwania strony odnosi się tylko do wezwania strony nieobecnej na posiedzeniu sądowym. Trzeba jednak z całą mocą podkreślić, że jeśli strona złoży wniosek o odroczenie rozprawy, to sąd powinien ten wniosek – jako uzasadniony ważną przyczyną – uwzględnić (art. 156 k.p.c.).

Zupełnie inaczej – ze względu na szczególną regulację przyjętą w art. 175¹ k.p.c. – należy określić **skutki śmierci pełnomocnika, który zastępował stronę w sprawie, w której zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych jest obowiązkowe**. W takiej sytuacji śmierć adwokata lub radcy prawnego stanowi podstawę obligatoryjnego zawieszenia postępowania z urzędu (art. 175¹ k.p.c.). Zawieszając postępowanie, sąd powinien wyznaczyć odpowiedni termin do wskazania innego adwokata lub radcy prawnego i po upływie tego terminu podjąć postępowanie.

Np. „Postanowienie... Sąd postanowił zawiesić postępowanie”. „Zarządzenie wykonawcze – wobec śmierci adwokata Jana Walczaka wyznaczyć powodowi 2 tygodnie do wskazania innego adwokata, a po upływie wyznaczonego terminu przedstawić akta sprawy w celu podjęcia zawieszonego postępowania”.

! Jeżeli w sprawie, w której obowiązuje przymus adwokacko-radcowski, zmarł adwokat (radca prawny) ustanowiony z urzędu, sąd powinien także zawiesić postępowanie (art. 175¹ k.p.c.), powiadomić stronę o śmierci pełnomocnika (art. 175 w zw. z art. 175¹ *in fine* k.p.c.) oraz zwrócić się do właściwego organu samorządu zawodowego, do którego należał zmarły, o wskazanie w wyznaczonym terminie innego adwokata (radcy prawnego). Tak samo powinien postąpić sąd w przypadku skreślenia zastępcy procesowego z listy adwokatów lub radców prawnych, utraty możliwości wykonywania zawodu albo utraty zdolności procesowej (art. 175¹ k.p.c.).

⚖ Śmierć pełnomocnika procesowego (adwokata – członka zespołu adwokackiego) nie wywołuje skutków przewidzianych dla sytuacji związanej z zawieszeniem postępowania, w tym – wobec braku wyraźnego przepisu – skutków określonych w art. 179 § 2 i 3 k.p.c. (postanowienie SN z 30.11.1999 r., I CZ 105/99, OSP 2000/12, poz. 185).

Śmierć pełnomocnika procesowego nie stanowi przyczyny zawieszenia postępowania cywilnego, może natomiast stanowić ważną przyczynę odroczenia posiedzenia sądowego (wyrok SN z 3.04.2000 r., I CKN 572/98, OSNC 2000/10, poz. 184).

§ **Wypowiedzenie pełnomocnictwa** procesowego odnosi skutek prawny w stosunku do sądu z chwilą zawiadomienia go o tym (doręczenie pełnomocnikowi korespondencji sądowej po wypowiedzeniu, a przed powiadomieniem o tym sądu, będzie skuteczne), natomiast w stosunku do przeciwnika i innych uczestników – z chwilą doręczenia im tego zawiadomienia przez sąd (art. 94 § 1 k.p.c.).

! Okoliczność, że w czasie biegu terminu do wniesienia środka odwoławczego mocodawca wypowiedział pełnomocnictwo procesowe, o czym sąd został zawiadomiony po upływie tego terminu, nie stwarza obowiązku doręczenia stronie odpisu orzeczenia z pouczeniem o sposobie jego zaskarżenia.

Wybrane orzeczenia

1. Nieważność postępowania zachodzi także wówczas, gdy sąd przed wydaniem wyroku nie został powiadomiony o śmierci strony (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Na podstawie art. 96 k.p.c. wszystkie działania podjęte przez pełnomocnika po śmierci strony są bezprawne, z wyjątkiem czynności zmierzających do zawieszenia postępowania (wyrok SN z 11.12.2001 r., II UKN 657/00, OSNP 2003/18, poz. 448).
2. Doręczenie odpisu wyroku sądu pierwszej instancji z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi strony po zawiadomieniu sądu przez mocodawcę o wypowiedzeniu pełnomocnictwa (art. 94 § 1 k.p.c.) jest nieskuteczne i nie powoduje rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia apelacji (postanowienie SN z 2.07.2002 r., I PZ 58/02, OSNP 2004/10, poz. 173).
3. Z chwilą ogłoszenia upadłości mocodawcy wygasa udzielone przez niego pełnomocnictwo prawa materialnego i procesowego (postanowienie SN z 7.11.2003 r., I CZ 127/03, OSP 2004/10, poz. 123).
4. Jeżeli po utracie przez spółkę jawną zdolności procesowej w wyniku jej wykreślenia z rejestru (art. 84 § 2 k.s.h.) nie pojawia się kwestia następstwa prawnego takiej spółki i tym samym – potrzeba zawieszenia postępowania, to z chwilą utraty zdolności procesowej przez tę spółkę gaśnie ustanowione przez nią wcześniej pełnomocnictwo procesowe i nie ma podstaw do stosowania art. 96 zdanie drugie k.p.c. (postanowienie SN z 12.05.2006 r., V CZ 30/06, LEX nr 200923).
5. Adresatem wypowiedzenia pełnomocnictwa procesowego jest pełnomocnik, jednak jego skuteczność zależy od zawiadomienia sądu, a następnie – przeciwnika i innych uczestników postępowania (postanowienie SN z 13.09.2017 r., IV CZ 50/17, LEX nr 2390752).

5. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa

5.1. Materialnoprawna i procesowa konstrukcja reprezentacji Skarbu Państwa

Skarb Państwa z mocy art. 33 k.c. jest osobą prawną. Według art. 34 k.c. Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nienależącego do innych państwowych osób prawnych.

Przepisy ustaw, powołujące do życia osoby prawne lub regulujące działalność jednostki organizacyjnej innej niż osoba prawna, określają organ lub osoby upoważnione do działania.

Reguła ta nie może dotyczyć szczególnej osoby prawnej, jaką jest Skarb Państwa, skoro nie ma ona siedziby ani organów, a przede wszystkim inna jest jej materialnoprawna konstrukcja. Kodeks cywilny nie zawiera uregulowań w zakresie pojęcia reprezentacji Skarbu Państwa; brak w Kodeksie cywilnym przepisów, w których zawarte

byłoby stwierdzenie, że Skarb Państwa występuje w stosunkach cywilnoprawnych przez jednostki organizacyjne Skarbu Państwa (*stationes fisci*). Skarb Państwa jako osoba prawna działa w sferze dominium (wykonuje zadania o charakterze gospodarczym) i imperium (jako władza działająca na podstawie prawa konstytucyjnego i ustaw o charakterze ustrojowym, niebędących normami prawa cywilnego). Skarb Państwa, będąc substratem państwa, jest jednolitą i scaloną instytucją, stanowiącą jeden podmiot, nie-mający odrębnych organów.

W związku z tym w doktrynie przedstawione zostało stanowisko, według którego reprezentowanie Skarbu Państwa w zakresie czynności materialnoprawnych należy wprowadzać z dwóch źródeł:

- 1) po pierwsze – z konstrukcji art. 67 § 2 k.p.c., w którym przyjęto, że za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej;
- 2) po drugie – z przepisów dotyczących przedmiotu i zakresu działania poszczególnych państwowych jednostek organizacyjnych.

Z punktu widzenia reprezentacji materialnoprawnej Skarbu Państwa istotne są rozwiązania zawarte w:

- 1) art. 34 i 44¹ k.c., zgodnie z którymi Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nienależącego do innych państwowych osób prawnych (art. 34 k.c.); własność i inne prawa majątkowe, stanowiące mienie państwowe, przysługują Skarbowi Państwa albo innym państwowym osobom prawnym; uprawnienia majątkowe Skarbu Państwa względem państwowych osób prawnych określają odrębne przepisy, w szczególności regulujące ich ustrój (art. 44¹ § 1 i 2 k.c.);
- 2) art. 6 u.z.z.m.p., który określa kategorie podmiotów uprawnionych do wykonywania materialnoprawnej reprezentacji Skarbu Państwa.

Podmiotami, o których mowa w art. 6 u.z.z.m.p., są: organy państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie (art. 6 ust. 2 i 5 u.z.z.m.p.), organy władzy publicznej – zgodnie z ich właściwością i w zakresie określonym w przepisach odrębnych (art. 6 ust. 1 i 4 u.z.z.m.p.), inne podmioty niebędące organami władzy publicznej ani organami państwowych jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej (art. 6 ust. 1 u.z.z.m.p.).

Z punktu widzenia procesowej konstrukcji reprezentacji Skarbu Państwa podstawowe znaczenie ma art. 67 § 2 zdanie pierwsze k.p.c., który stanowi, że do podejmowania czynności procesowych w imieniu Skarbu Państwa uprawniony jest odpowiedni organ tej państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie (tzw. *statio fisci*) lub odpowiedni organ jednostki nadrzędnej. W zakresie

określonym odrębną ustawą za Skarb Państwa czynności procesowe podejmuje Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej (art. 67 § 2 zdanie drugie k.p.c.). Zakres ten został określony w ustawie z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis art. 7 tej ustawy stanowi, że Prokuratoria Generalna wykonuje zastępstwo Skarbu Państwa reprezentowanego przez organy i podmioty, o których mowa w art. 6 u.z.z.m.p. Na skutek przyjętego w art. 7 u.PGRP unormowania (dotyczącego reprezentacji procesowej), które odsyła do art. 6 u.z.z.m.p., wskazującego reprezentantów materialnoprawnych Skarbu Państwa, osiągnięta została spójność między zasadami reprezentacji materialnoprawnej i procesowej Skarbu Państwa, na co trafnie zwrócono uwagę w doktrynie (szerzej M. Dziurda, *Procesowa reprezentacja Skarbu Państwa a reprezentacja materialnoprawna*, „*Studia Iuridica*” 2018/75, *passim*; M. Dziurda [w:] *Prokuratoria Generalna RP. Komentarz*, red. L. Bosek, M. Dziurda, Warszawa 2019, s. 97).

Z przytoczonych uregulowań wynika, że na gruncie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa organami „państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie” (art. 67 § 2 zdanie pierwsze k.p.c.) są:

- 1) organy państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, o których mowa w art. 6 ust. 2 i 5 u.z.z.m.p.,
- 2) organy władzy publicznej – zgodnie z ich właściwością i w zakresie określonym w przepisach odrębnych, o których mowa w art. 6 ust. 1 i 4 u.z.z.m.p. (organy władzy publicznej wykonują swoje działania przy pomocy państwowej jednostki organizacyjnej, tj. urzędu). Do organów władzy publicznej należą nie tylko organy państwowe, lecz także samorządowe. Szczególne zadania w tym zakresie spełnia starosta (szerzej G. Bieniek, H. Pietrkowski, *Reprezentacja Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013),
- 3) inne podmioty, niebędące organami władzy publicznej ani organami państwowych jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej. Uprawnienia takich innych podmiotów do podejmowania za Skarb Państwa czynności w postępowaniu sądowym wynikają z przepisów szczególnych w stosunku do art. 67 § 2 k.p.c. (tak trafnie M. Dziurda, *Zastępstwo Skarbu Państwa przez Prokuraturę Generalną Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniu cywilnym*, PPC 2017/3, s. 363 i n.).

Z przytoczonych regulacji wynika, że procesowego pojęcia *statio fisci* nie można ograniczać do państwowych jednostek organizacyjnych. Należy przyjąć, że w postępowaniu sądowym Skarb Państwa może być reprezentowany także przez jednostki samorządu terytorialnego, których organy podejmują czynności procesowe. Oznacza to, że art. 67 § 2 k.p.c. nie jest jedynym przepisem, który reguluje sposób reprezentacji Skarbu Państwa przed sądem. Okoliczność, że Skarb Państwa nie ma organów, oznacza, że nie może mieć do niego zastosowania art. 67 § 1 k.p.c., zgodnie z którym osoby prawne dokonują czynności procesowych przez organy uprawnione do działania w ich imieniu. Z kolei reguła przewidziana w art. 67 § 2 k.p.c., według której za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej, miała

i nadal ma zastosowanie do jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, działających w formie jednostek budżetowych. Współcześnie jednostek takich jest coraz mniej, w trwających od 1989 r. procesach prywatyzacji i komunalizacji zostały one bowiem sprywatyzowane, skomunalizowane bądź zlikwidowane albo uzyskały osobowość prawną, czego najlepszym przykładem są dawne państwowe szpitale.

W celu określenia państwowych jednostek organizacyjnych i wskazania ich organów, które za Skarb Państwa mogą podejmować przed sądami czynności procesowe, niezbędne jest zdefiniowanie takich pojęć jak: „organy władzy publicznej”, „organy administracji rządowej”, „organy kontroli państwowej i ochrony prawa” (zob. M. Dziurda, *Reprezentacja Skarbu Państwa w procesie cywilnym*, Kraków 2005, s. 58–73). Zagadnienie to jest istotne chociażby z tego względu, że nie należą do rzadkości spory kompetencyjne między poszczególnymi państwowymi jednostkami organizacyjnymi co do tego, która z nich jest właściwa w zakresie reprezentacji Skarbu Państwa, czyli „z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie” (art. 67 § 2 k.p.c.). Ze szczególnym nasileniem występuje to przy wszelkich reformach, których następstwem są zmiany kompetencyjne państwowych jednostek organizacyjnych (szerzej zob. *Metodyka...*, rozdz. X pkt 4, s. 183–187).

 Wskazanie państwowej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, z której działalnością wiąże się dochodzenie roszczenia, należy do powoda występującego z roszczeniem przeciwko Skarbowi Państwa. Za ugruntowane należy uznać stanowisko, że prawidłowe oznaczenie strony, którą jest Skarb Państwa, powinno zawierać określenie „Skarb Państwa” i wskazywać właściwą – w rozumieniu art. 67 § 2 k.p.c. – państwową jednostkę organizacyjną. Wskazanie w pozwie kilku państwowych jednostek organizacyjnych nie zmienia faktu, że stroną pozwaną jest Skarb Państwa, a nie wskazane jednostki (por. orzeczenie SN z 10.01.1962 r., 4 CR 373/62, NP 1962/12, s. 1680, oraz wyrok SN z 11.05.1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999/12, poz. 205).

 Niekiedy określona jednostka jest od strony strukturalnej jednostką organizacyjną Skarbu Państwa, od strony zaś funkcjonalnej – przedsiębiorcą wykonującym także zadania z zakresu administracji publicznej. W świetle uregulowania przyjętego w art. 67 § 2 i po skreśleniu art. 479⁷ k.p.c. podmiot taki będzie zawsze występował tylko jako *statio fisci* Skarbu Państwa. Pamiętać ponadto należy o art. 460 § 1 k.p.c., w świetle którego w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, jeśli państwowa jednostka organizacyjna występuje w charakterze pracodawcy, to podejmuje czynności procesowe w postępowaniu sądowym jako samodzielny podmiot, a nie reprezentant Skarbu Państwa.

 Jeśli zatem, przykładowo, Sąd Okręgowy w Łodzi (budżetowa jednostka organizacyjna Skarbu Państwa) ponosi odpowiedzialność w stosunku do osoby wezwanej w charakterze świadka oraz w stosunku do pracownika sądu za szkodę wyrządzoną wypadkiem

wskutek niezabezpieczenia na korytarzu sądowym prac porządkowych, to w sprawie z powództwa osoby, która uległa wypadkowi jako świadek wezwany do sądu, pozwanym będzie Skarb Państwa – Sąd Okręgowy w Łodzi, natomiast w sprawie z powództwa poszkodowanego wypadkiem pracownika sądu pozwanym będzie Sąd Okręgowy w Łodzi (pracodawca).

5.2. Oznaczenie Skarbu Państwa jako strony w postępowaniu sądowym

 Materialnoprawna konstrukcja jednolitości Skarbu Państwa jako osoby prawnej wywołuje w sferze przepisów proceduralnych ten skutek, że określenie w pozwie jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa (*statio fisci*) nie wpływa na oznaczenie osoby pozwanego (powoda), którym zawsze pozostaje Skarb Państwa.

 Stanowisku temu Sąd Najwyższy dawał wielokrotnie wyraz w publikowanych orzeczeniach (np. wyroki SN z 13.04.1983 r., IV CR 66/83, OSNCP 1984/1, poz. 5, i z 11.05.1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999/12, poz. 205).

 Jeśli Skarb Państwa jest powodem lub pozwanym (wnioskodawcą lub uczestnikiem postępowania nieprocesowego), to powinien być reprezentowany przez wskazany jeden lub nawet kilka podmiotów, z których działalnością wiąże się roszczenie będące przedmiotem postępowania sądowego. Należyta reprezentacja strony w postępowaniu cywilnym wymaga, aby sąd wyjaśnił i ustalił, która z państwowych jednostek organizacyjnych jest właściwą *statio fisci*.

 Dał temu wyraz Sąd Najwyższy w wyroku z 22.09.1967 r., I CR 188/67 (PUG 1968/6, s. 222), stwierdzając, że wadliwe określenie przez powoda państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone od Skarbu Państwa roszczenie (tzw. *statio fisci*), nie może prowadzić do oddalenia powództwa, lecz czyni niezbędnym ustalenie właściwej jednostki organizacyjnej i wezwanie jej do udziału w sprawie.

Podobnie w wyroku z 15.10.1971 r., I CR 393/71 (PUG 1972/8–9, s. 300), Sąd Najwyższy stwierdził, że konieczne jest ustalenie, której z takich jednostek (jako tzw. *stationes fisci*) odpowiedzialność ta dotyczy, gdyż ustalenie takie potrzebne jest do obciążenia zasądzoną należnością odpowiedniego budżetu, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia zasad rozrachunku gospodarczego i dyscypliny finansowej.

 Okoliczność, że sąd z urzędu czuwa nad tym, aby Skarb Państwa był w postępowaniu sądowym reprezentowany w sposób prawidłowy, nie oznacza, że powód, pozywając Skarb Państwa, może nie wskazać *statio fisci*. Jeżeli **powód nie wskaże w pozwie żadnej jednostki reprezentującej Skarb Państwa**, jest to brak formalny

w rozumieniu art. 130 k.p.c., uzasadniający zastosowanie tego przepisu. Sąd może sprostować oznaczenie *statio fisci* Skarbu Państwa. Sprostowanie z istoty swojej może dotyczyć tylko nieścisłości lub niedokładności w oznaczeniu jednostki reprezentującej Skarb Państwa. Sprostowanie jest zatem możliwe, jeśli w nazwie danej jednostki zachodzą pewne niedokładności, nie może natomiast prowadzić do zastąpienia wskazanej jednostki zupełnie inną państwową jednostką organizacyjną. Skoro oznaczoną w pozwie stroną jest Skarb Państwa jako osoba prawna, to niewłaściwe wskazanie państwowej jednostki organizacyjnej jest tylko mylnym oznaczeniem w zakresie reprezentacji; tym samym brak jest podstaw do oddalenia z tego powodu powództwa.

W orzeczeniu z 30.01.1957 r., 1 CR 931/55 (OSPiKA 1958/1, poz. 26), Sąd Najwyższy zawarł wskazania co do postępowania sądu w razie ustalenia, że Skarb Państwa nie jest reprezentowany przez właściwą jednostkę organizacyjną, uznając, że w takiej sytuacji sąd powinien postąpić zgodnie z art. 60, 61 i 207 d.k.p.c. (obecnie art. 69, 70 i 199 § 2 k.p.c.).

W sytuacji gdy **powód, pozywając prawidłowo Skarb Państwa, wadliwie określa podmiot, z którego działalnością wiąże się dochodzone roszczenie**, a w sprawie powinien występować inny podmiot, uzupełnienie braku w zakresie prawidłowego określenia strony pozwanej nie powinno nastąpić w trybie wezwania do wzięcia udziału w sprawie (art. 194 § 3 k.p.c.), lecz w płaszczyźnie właściwej reprezentacji (art. 67 § 2 k.p.c.), przy czym sąd powinien z urzędu czuwać nad tym, aby Skarb Państwa był w postępowaniu sądowym reprezentowany w sposób prawidłowy (wyrok SN z 11.01.1974 r., II CR 685/73, OSNCP 1975/1, poz. 10).

Poprawności tego stanowiska nie można zakwestionować, zważywszy, że przepisy o podmiotowym przekształceniu procesu cywilnego odnoszą się do różnych osób, a nie do różnych *stationes fisci* tej samej osoby prawnej. Tym obowiązkiem sąd obciążony jest także wtedy, gdy Skarb Państwa występuje w roli powoda. Wymaganie określenia w procesie właściwego podmiotu reprezentującego Skarb Państwa bowiem wynika nie tylko z konieczności oznaczenia właściwości miejscowej sądu (art. 29 k.p.c.) i skonkretyzowania tego podmiotu w orzeczeniu dla celów egzekucji sądowej (art. 1060 k.p.c.), lecz przede wszystkim służy zapewnieniu należytej reprezentacji Skarbu Państwa (art. 67 § 2 k.p.c.), niezależnie od tego, po której stronie procesowej występuje. Skoro występowanie w sprawie właściwego podmiotu Skarbu Państwa należy do kwestii związanej z reprezentacją prawidłowo wskazanego powoda lub pozwanego, to uzupełnienie braku w zakresie właściwego określenia (oznaczenia) Skarbu Państwa jako powoda lub pozwanego (wnioskodawcy, uczestnika postępowania nieprocesowego) powinno nastąpić nie w trybie wezwania do wzięcia udziału w sprawie (art. 194 § 3 k.p.c.), lecz w zakresie właściwej reprezentacji (art. 67 § 2 k.p.c.). Działaniem takim sąd nie doprowadza do podmiotowej zmiany powództwa, lecz tylko do prawidłowego określenia (uściślenia) strony procesowej.

 Sąd nie jest władny oznaczyć Skarbu Państwa jako strony powodowej, gdy żądanie oparte jest na twierdzeniu, że podmiot wskazany jako strona powodowa jest podmiotem odrębnym od Skarbu Państwa (uchwała SN z 19.04.2001 r., III CZP 10/01, OSNC 2001/10, poz. 147).

 Za taką tezę przemawiają nie tylko przyjęte w Kodeksie postępowania cywilnego uregulowania dotyczące zdolności sądowej, lecz także zasada zakazująca sądowi narzucania komukolwiek roli powoda. Podmiot, który sobie przypisuje status strony powodowej, powinien zatem wykazać, że ma zdolność sądową pozwalającą na przeprowadzenie z jego udziałem, jako strony procesowej, ważnego procesu. Gdy nie jest w stanie wykazać tego przymiotu, powinien jako stronę powodową określić Skarb Państwa, a siebie oznaczyć tylko jako podmiot reprezentujący Skarb Państwa. Jeśli tego nie uczyni, sąd powinien odrzucić pozew na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.

 W wyroku z 9.01.2009 r., I CSK 304/08 (OSNC-ZD 2009/D, poz. 96), Sąd Najwyższy stwierdził, że w świetle art. 67 § 2 i art. 68 k.p.c. organ państwowej jednostki organizacyjnej podejmujący czynności za Skarb Państwa obowiązany jest wykazać przy pierwszej czynności procesowej swoje umocowanie stosownym dokumentem, jakim jest akt powołania lub inny akt równorzędny potwierdzający powierzenie określonej osobie pełnienia funkcji organu państwowej jednostki organizacyjnej.

 Wadliwość w zakresie reprezentacji Skarbu Państwa jest nie tylko uchybieniem procesowym, lecz także w wyjątkowych sytuacjach może być uznana za przyczynę nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. Jeżeli tak, to mając na względzie fakt, że sąd bierze z urzędu pod rozagę nieważność postępowania (por. art. 378 § 1 i art. 398¹³ § 1 k.p.c.), nie można zwolnić sądu orzekającego z obowiązku czuwania z urzędu nad właściwą reprezentacją Skarbu Państwa w procesie cywilnym. Decydujący argument wynika z art. 202 k.p.c. Przepis ten wyraźnie stwierdza, że brak należytej reprezentacji strony, rozumiany m.in. jako niedziałanie za stronę – także za Skarb Państwa – organu uprawnionego lub osób upoważnionych do działania za ten organ (w odniesieniu do Skarbu Państwa – niedziałanie organu państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie), sąd bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy.

W sprawach, w których zastępstwo procesowe wykonuje Prokuratoria Generalna, w razie wątpliwości co do kwestii, który z podmiotów lub organów powinien reprezentować Skarb Państwa, a zwłaszcza w sytuacji powstania tzw. sporu kompetencyjnego, polegającego na kwestionowaniu przez organy państwowych jednostek organizacyjnych ich kompetencji w zakresie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa, **prezes Prokuratury Generalnej z urzędu lub na wniosek sądu wskazuje, który organ jest właściwy do podejmowania czynności procesowych za Skarb Państwa (art. 24 u.PGRP)**. Zob. uwagi niżej w pkt 5.3.4.

5.3. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną RP

5.3.1. Rodzaje zastępstwa

§ Organy i podmioty, reprezentujące Skarb Państwa, o których mowa w art. 6 u.z.z.m.p., nazwane zostały w art. 7 ust. 1 u.PGRP „podmiotami reprezentującymi Skarb Państwa” i one reprezentują Skarb Państwa przed sądami. **Prokuratoria Generalna nie zastępuje tych podmiotów, lecz jako instytucjonalny pełnomocnik procesowy zastępuje Skarb Państwa jako osobę prawną będącą stroną postępowania sądowego.** Podmiotem reprezentującym Skarb Państwa nadal pozostaje wskazane w pozwie *statio fisci*, np. organ władzy publicznej, organ państwowej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, jednostka samorządu terytorialnego (np. starosta), której powierzono wykonywanie zadań z zakresu administracji publicznej na podstawie ustawy lub porozumienia.

Np. W sprawach, w których Prokuratoria Generalna wykonuje zastępstwo procesowe, oznaczenie strony powinno oprócz określenia „Skarb Państwa” zawierać nazwę właściwego od strony materialnoprawnej podmiotu (*statio fisci*) reprezentującego Skarb Państwa, np. „Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki”. Innymi słowy, sposób oznaczenia Skarbu Państwa jako strony procesowej, za którą czynności procesowe podejmuje Prokuratoria Generalna, powinien być taki sam jak w sprawach z udziałem Skarbu Państwa, w których Prokuratoria Generalna zastępstwa procesowego nie wykonuje. Nie jest prawidłowe oznaczanie w pozwie strony przez wpisanie Prokuratorii Generalnej w miejsce podmiotu reprezentującego Skarb Państwa („Skarb Państwa – Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej”). Nie ma też potrzeby zaznaczenia, że Skarb Państwa jest zastępowany przez Prokuratorię Generalną (np. „Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki, zastępowany przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej”).

Skoro przy oznaczeniu jako strony innej osoby prawnej nie wskazuje się pełnomocnika, tak samo nie ma podstaw do wskazywania w pozwie (orzeczeniu sądowym) instytucjonalnego pełnomocnika procesowego Skarbu Państwa, jakim jest Prokuratoria Generalna (zob. H. Pietrkowski [w:] G. Bieniek, H. Pietrkowski, *Reprezentacja Skarbu Państwa...*, s. 137). Wyjątkiem jest wniosek i treść orzeczenia sądowego dotyczącego kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, ale to wynika z wyraźnego przepisu art. 32 u.PGRP.

§ Zastępstwo procesowe wykonywane przez Prokuratorię Generalną – pomijając zastępstwo przed sądami administracyjnymi oraz zastępstwo Rzeczypospolitej Polskiej przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi w stosunkach międzynarodowych, a także przed Trybunałem Konstytucyjnym – przewidziane jest w **trzech grupach spraw**, rozpoznawanych przed:

- 1) sądami powszechnymi i polubownymi, w których Skarb Państwa jest reprezentowany przez organy i podmioty zwane „podmiotami reprezentującymi Skarb Państwa” (art. 7 ust. 1 u.PGRP),
- 2) sądami powszechnymi i polubownymi, w których zastępstwo dotyczy innych niż Skarb Państwa osób prawnych, osób prawnych z udziałem Skarbu Państwa oraz osób prawnych z udziałem państwowych osób prawnych (art. 12 ust. 1 u.PGRP),
- 3) Sądem Najwyższym.

Ad 1. W ramach pierwszej grupy spraw zastępstwo procesowe Skarbu Państwa można podzielić na **obowiązkowe względne i fakultatywne**.

§ Zastępstwo procesowe **obowiązkowe względne** wykonywane jest w czterech kategoriach spraw: 1) w sprawach rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy; 2) w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia – jeżeli wartość przedmiotu sprawy przekracza kwotę 1 000 000 zł; 3) w sprawach rozpoznawanych przez sądy polubowne, niezależnie od tego, czy miejsce postępowania przed tym sądem znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, czy poza jej granicami lub nie jest oznaczone; 4) w sprawach o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej.

Względny charakter zastępstwa obowiązkowego w tych sprawach wynika z tego, że Prokuratoria Generalna może przekazać na podstawie art. 8 ust. 1 u.PGRP wykonywanie zastępstwa podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa, jeżeli ze względu na charakter sprawy zastępstwo Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną nie jest konieczne.

⚖ Naruszenie zastępstwa obowiązkowego wywołuje skutek w postaci nieważności postępowania z powodu nienależytego umocowania pełnomocnika (postanowienie SN z 12.09.2019 r., IV CZ 65/19, LEX nr 2740951).

§ **Fakultatywny** charakter zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną w pierwszej grupie spraw wynika z przyjętego w art. 7 ust. 5 i 6 u.PGRP uregulowania, zgodnie z którym Prokuratoria Generalna może przejąć zastępstwo Skarbu Państwa w każdej sprawie, jeżeli wymaga tego ochrona ważnych praw lub interesów Skarbu Państwa. Przejęcie zastępstwa Skarbu Państwa może nastąpić w każdym stadium postępowania. Stanowisko Prokuratorii Generalnej w przedmiocie przejęcia albo odmowy przejęcia zastępstwa Skarbu Państwa jest wiążące. Prokuratoria Generalna zawiadamia sąd o przejęciu zastępstwa Skarbu Państwa. Do zawiadomienia Prokuratoria Generalna załącza jego odpisy dla stron lub uczestników postępowania.

Zasady przejmowania przez Prokuratorię Generalną zastępstwa Skarbu Państwa oraz **zasady przekazywania** wykonywania tego zastępstwa podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa zostały określone w art. 7 ust. 5 i 6 oraz art. 8 u.PGRP.

Ad 2. W drugiej grupie spraw, w których stroną jest państwowa osoba prawna (art. 12 ust. 1 pkt 1 u.PGRP), osoba prawna z udziałem Skarbu Państwa (art. 12 ust. 1 pkt 2 u.PGRP) lub osoba prawna z udziałem państwowej osoby prawnej (art. 12 ust. 1 pkt 3 u.PGRP), zastępstwo procesowe takich osób jest wykonywane przez Prokuratorię Generalną przed: 1) sądami powszechnymi – w sprawach cywilnych rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy, 2) sądami polubownymi – w sprawach – w których wartość przedmiotu sprawy przekracza kwotę 5 000 000 zł.

S Prezes Rady Ministrów na podstawie art. 12 ust. 3 u.PGRP wydał rozporządzenie z 11.05.2017 r. w sprawie osób prawnych zastępowanych przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej oraz opłat ponoszonych za usługi prawne świadczone przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, a także opłat za przeprowadzenie postępowania przed Sądem Polubownym przy Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 890 ze zm.). W załącznikach do tego rozporządzenia podana jest lista osób prawnych, których zastępstwo wykonuje Prokuratoria Generalna. Zastępstwo w przypadku państwowych osób prawnych jest obowiązkowe, natomiast w przypadku osób prawnych z udziałem Skarbu Państwa oraz osób prawnych z udziałem państwowych osób prawnych jest wykonywane za zgodą, która ma charakter generalny.

Ad 3. W trzeciej grupie spraw, a więc rozpoznawanych przed Sądem Najwyższym, zastępstwo procesowe wykonywane przez Prokuratorię Generalną jest **obowiązkowe i ma charakter wyłączny**. Zgodnie z art. 8 ust. 6 u.PGRP w przypadku przekazania podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa wykonywania zastępstwa zastępstwo przed Sądem Najwyższym wykonuje Prokuratoria Generalna.

5.3.2. Współdziałanie podmiotów i organów reprezentujących Skarb Państwa z Prokuratorią Generalną

! Prokuratoria Generalna, będąc instytucjonalnym pełnomocnikiem Skarbu Państwa, powinna posiadać wiedzę konieczną do podejmowania działań wchodzących w zakres zastępstwa procesowego, które jest wykonywane, powinno lub może być wykonywane. W związku z tym **przepisy ustawy nakładają na podmioty reprezentujące Skarb Państwa obowiązek współdziałania z Prokuratorią Generalną**. Współdziałaniem objęte są informacje niezbędne do wykonywania zastępstwa, informacje konieczne do wszczęcia postępowania sądowego lub czynności procesowych. Zakres i tryb udzielania Prokuratorii Generalnej informacji niezbędnych do wykonywania zastępstwa procesowego jest uzależniony od charakteru zastępstwa procesowego.

S We wszystkich sprawach objętych zastępstwem procesowym Skarbu Państwa podmiot reprezentujący Skarb Państwa składa wnioski w przedmiocie wszczęcia postępowania, przedstawia stanowisko w sprawie, a ponadto przekazuje wszelkie

informacje i dokumenty niezbędne do wykonywania przez Prokuratorię Generalną zastępstwa procesowego (art. 30 ust. 1 u.PGRP). Prokuratoria Generalna nie jest związana tymi wnioskami, z wyjątkiem wniosków w przedmiocie wszczęcia postępowania, cofnięcia pozwu lub wniosku, uznania roszczenia lub wniosku, zrzeczenia się roszczenia, ograniczenia roszczenia lub zawarcia ugody sądowej, a zatem czynności, które ograniczają roszczenia albo prowadzą do rezygnacji z roszczeń przysługujących podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa (art. 30 ust. 2 u.PGRP). Jeżeli podmiot reprezentujący Skarb Państwa, pomimo żądania Prokuratorii Generalnej, nie składa w określonym terminie wniosków w przedmiocie wszczęcia postępowania ani co do czynności procesowych w sprawie, Prokuratoria Generalna jest zobowiązana podjąć te czynności według swego uznania, zawiadamiając o tym podmiot reprezentujący Skarb Państwa, chyba że podjęcie takich czynności nie jest konieczne do zachowania terminów wynikających z przepisów prawa albo ustalonych przez sąd, trybunał lub inny organ orzekający (art. 30 ust. 3 u.PGRP).

W sprawie, w której zastępstwo procesowe Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną jest **obowiązkowe**, podmiot reprezentujący Skarb Państwa jest zobligowany na podstawie art. 29 ust. 1 u.PGRP do niezwłocznego zawiadomienia Prokuratorii Generalnej o stanie prawnym lub faktycznym związanym z działalnością tego podmiotu oraz przekazania informacji i dokumentów, w świetle których uzasadnione jest wszczęcie w imieniu Skarbu Państwa postępowania sądowego. W przypadku gdy zastępstwo Prokuratorii Generalnej jest **wyłączne**, podmiot reprezentujący Skarb Państwa, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o zaistnieniu okoliczności, które czynią dopuszczalnym podjęcie czynności przed Sądem Najwyższym, przekazuje Prokuratorii Generalnej informacje i dokumenty zgromadzone w sprawie wraz ze swoim stanowiskiem co do potrzeby podjęcia czynności przed Sądem Najwyższym (art. 29 ust. 2 u.PGRP).

 Okolicznością taką jest wydanie przez sąd drugiej instancji niekorzystnego dla Skarbu Państwa orzeczenia podlegającego zaskarżeniu do Sądu Najwyższego skargą kasacyjną, zażaleniem, skargą o stwierdzenie niezgodności prawomocnego orzeczenia z prawem. Jest nią także doręczenie podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa odpisu środka zaskarżenia wniesionego przez stronę przeciwną, umożliwi to bowiem Prokuratorii Generalnej udzielenie odpowiedzi na skargę kasacyjną lub inny wniesiony środek zaskarżenia. Okolicznością taką jest również przedstawienie Sądowi Najwyższemu przez sąd drugiej instancji zagadnienia prawnego na podstawie art. 390 k.p.c. Powiadomienie o tym Prokuratorii Generalnej stworzy możliwość przedstawienia stanowiska prawnego w imieniu występującego w sprawie Skarbu Państwa.

 Wobec tego, że zakresem przymusu adwokacko-radcowskiego, przewidzianego w art. 87¹ k.p.c., nie jest objęty – jak przyjmuje się w judykaturze – wniosek o doręczenie stronie orzeczenia wraz z uzasadnieniem na podstawie art. 387 § 3 k.p.c., należy przyjąć, że tzw. zapowiedzi skargi kasacyjnej może dokonać samodzielnie, i niekoniecznie przez adwokata lub radcę prawnego, podmiot reprezentujący Skarb Państwa.

§ Z mającego charakter ustrojowy art. 4 ust. 1 pkt 1 u.PGRP wynika także norma o charakterze procesowym przyznająca zdolność postulacyjną przed Sądem Najwyższym wyłącznie Prokuratorii Generalnej i pozbawiająca jednocześnie tej zdolności adwokatów i radców prawnych. Przepis art. 87¹ § 3 k.p.c. należy zatem interpretować w ten sposób, że **w sprawach, w których obowiązuje wyłączone zastępstwo Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną, nie jest dopuszczalne zastępowanie go przez jakikolwiek inny podmiot**. Obejmuje to także czynności związane z postępowaniem przed Sądem Najwyższym, podejmowane przed sądem niższej instancji, takie jak wniesienie skargi kasacyjnej. Stanowisko podmiotu współdziałającego co do potrzeby podjęcia czynności przed Sądem Najwyższym odnosi się w szczególności do treści orzeczenia sądu drugiej instancji, skargi kasacyjnej wniesionej przez inną stronę (uczestnika) postępowania albo zagadnienia prawnego przedstawionego Sądowi Najwyższemu. Do stanowiska dołącza się całość materiałów zgromadzonych w sprawie (akta podręczne).

Czynności zastępstwa przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi wykonują wyłącznie radcowie Prokuratorii Generalnej, mogą je wykonywać również Prezes i wiceprezesi Prokuratorii Generalnej. Tylko wyjątkowo, a mianowicie w sprawach wymagających znajomości prawa obcego albo procedur lub instytucji międzynarodowych, Prokuratoria Generalna może powierzyć zastępstwo procesowe przed sądami, trybunałami lub innymi organami orzekającymi adwokatowi, radcy prawnemu lub innej osobie uprawnionej do występowania w charakterze pełnomocnika procesowego, zawierając z taką osobą umowę cywilnoprawną, bez konieczności stosowania przepisów ustawy z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1605 ze zm.) (art. 34 u.PGRP).

§ Dokumentem upoważniającym radcę Prokuratorii Generalnej do wykonywania czynności zastępstwa jest **legitymacja służbowa** (art. 33 u.PGRP). Należy przyjąć, że uregulowanie przewidziane w art. 33 ust. 2 u.PGRP jest szczególne w stosunku do art. 126 § 3 k.p.c. Oznacza to, że **radca Prokuratorii Generalnej**, podejmując czynności procesowe, **nie składa pełnomocnictwa procesowego**.

⚖ Sąd Najwyższy w wyroku z 2.02.2011 r., II CSK 368/10 (LEX nr 785877), uznał, że naruszenie *art. 8 ust. 1 u.PG* (obecnie art. 7 ust. 2 u.PGRP) w zw. z art. 67 § 2 k.p.c. nie powoduje nieważności postępowania z przyczyny określonej w art. 379 pkt 2 k.p.c. W uzasadnieniu tego orzeczenia wskazano, że niezapewnienie udziału w sprawie Prokuratorii Generalnej, jako obligatoryjnego zastępcy procesowego Skarbu Państwa, może być oceniane jedynie przez pryzmat przesłanki nieważności postępowania określonej w art. 379 pkt 5 k.p.c., tj. pozbawienia strony możliwości obrony swoich praw. Wystąpienie tej ostatniej przyczyny nieważności postępowania zależy jednak od oceny konkretnych okoliczności postępowania (por. wyrok SN z 13.12.2005 r., IV CK 244/05, LEX nr 399735).

➡ Poszukując argumentów wspierających pogląd zaprezentowany przez Sąd Najwyższy w powołanym wyroku z 2.02.2011 r., II CSK 368/10, należałoby podnieść, że nieważność postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 2 *in fine* k.p.c. (pełnomocnik strony nie był należycie umocowany), zachodzi, gdy wada dotyczy umocowania pełnomocnika, nie zaś przypadku, gdy właściwie umocowany pełnomocnik nie powinien – zważywszy na obowiązkowe, aczkolwiek niemające charakteru wyłącznego, zastępstwo procesowe wykonywane przez Prokuraturę Generalną – reprezentować strony, tj. Skarbu Państwa.

⚖ Sąd Najwyższy w powyższym wyroku wskazał, że przepisy o nieważności postępowania mają charakter szczególny, podlegają więc ścisłej wykładni. Z tej przyczyny naruszenia art. 8 ust. 1 u.PG (obecnie art. 7 ust. 2 u.PGRP) w zw. z art. 67 § 1 k.p.c. nie można zakwalifikować jako nieważności postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 2 k.p.c. W tej sprawie podmiot, będący materialnoprawnym reprezentantem Skarbu Państwa, był reprezentowany przez pełnomocnika właściwie umocowanego przez ten podmiot, a zatem przesłanka nieważności postępowania w postaci nienależycie umocowanego pełnomocnika strony – można twierdzić – nie została spełniona. Zważyć ponadto trzeba, że w postępowaniu, w którym zastępstwo procesowe Prokuratury Generalnej ma charakter obligatoryjny, nie jest wykluczone przekazanie sprawy do prowadzenia podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa (wtedy podmiot taki może reprezentować Skarb Państwa nawet przed Sądem Najwyższym – art. 8b ust. 1 i 5 u.PG (obecnie art. 7 ust. 2 u.PGRP)).

➡ Można bronić stanowiska przeciwnego, wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z 10.01.2013 r., IV CSK 403/12 (OSP 2013/11, poz. 111), przyjmując, że w opisanej sytuacji mamy do czynienia z wadliwie umocowanym pełnomocnikiem. Prezentując taki pogląd, należałoby przyjąć założenie, że w przypadku obowiązkowego pełnomocnictwa procesowego wykonywanego przez Prokuraturę Generalną RP właściwie umocowanego pełnomocnika podmiotu reprezentującego Skarb Państwa należy traktować jako osobę, która nie może być pełnomocnikiem, co oznacza, że nie mógłby przez analogię mieć zastosowania art. 97 § 2 k.p.c., na podstawie którego istnieje możliwość zażalenia czynności podjętych przez osobę wadliwie umocowaną. Pamiętać bowiem należy, że sanowane mogą być tylko czynności procesowe dokonane przez osobę, która może być pełnomocnikiem (por. uzasadnienie uchwały SN (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008/12, poz. 133). Przyjmując jednak możliwość stosowania *per analogiam* art. 97 § 2 k.p.c., należałoby uznać, że zatwierdzenia czynności dokonywałaby Prokuratura Generalna RP, nie zaś materialnoprawny reprezentant Skarbu Państwa.

5.3.3. Koszty zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną

§ **Koszty postępowania** w sprawie, w której Prokuratoria Generalna wykonuje zastępstwo procesowe Skarbu Państwa, **ponosi podmiot reprezentujący Skarb Państwa**, którego dotyczy przedmiot tego postępowania, z wyjątkiem kosztów zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną (art. 32 ust. 1 i 2 u.PGRP). Wobec tego, że Skarb Państwa nie ma obowiązku uiszczania opłat, podmiot reprezentujący Skarb Państwa ponosi w toku postępowania tylko wydatki, a ponadto w razie przegranej sprawy poniesie koszty postępowania strony przeciwnej – zgodnie z zasadami rozliczania kosztów, zawartymi w art. 98–110 i 520 k.p.c. (art. 32 ust. 3 i 4 u.PGRP). Według art. 32 ust. 3 i 4 u.PGRP koszty zastępstwa procesowego zasądzone lub przyznane Skarbowi Państwa w sprawie, w której zastępstwo Skarbu Państwa lub zastępstwo Rzeczypospolitej Polskiej wykonuje Prokuratoria Generalna, przysługują Skarbowi Państwa – Prokuratorii Generalnej. Koszty te są egzekwowane przez Skarb Państwa – Prokuratorię Generalną na podstawie tytułu egzekucyjnego zaopatrzonego w klauzulę wykonalności wydaną na rzecz Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach zastępstwa procesowego.

⇒ Na podstawie tego uregulowania oraz art. 99 k.p.c., który stanowi, że Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Prokuratorię Generalną RP „zwraca się koszty w wysokości należnej według przepisów o wynagrodzeniu adwokata”, należy uznać, że: po pierwsze – gdy Skarb Państwa jako strona przegrywająca zobowiązany jest ponieść wszelkie koszty postępowania, to wszelkie koszty – w tym koszty zastępstwa procesowego – powinny być zasądzone od podmiotu reprezentującego Skarb Państwa, nigdy zaś od Prokuratorii Generalnej; po drugie – gdy Skarbowi Państwa jako stronie przegrywającej należy się zwrot kosztów postępowania, to koszty zastępstwa procesowego powinny być zasądzone nie na rzecz podmiotu reprezentującego Skarb Państwa, lecz na rzecz Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej, pozostałe zaś koszty przysługują podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa. W rozstrzygnięciu (tenorze) wyroku Prokuratoria Generalna może zatem zostać wskazana jedynie w zakresie kosztów zastępstwa procesowego zasądzonych na rzecz Skarbu Państwa (art. 32 u.PGRP).

5.3.4. Wskazanie przez Prezesa Prokuratorii Generalnej organu właściwego do reprezentowania Skarbu Państwa

⇒ Wobec tego, że regulacje dotyczące reprezentacji Skarbu Państwa pozostały poza ustawą o Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, odpowiedzi na pytanie, która z jednostek w konkretnej sprawie powinna reprezentować Skarb Państwa, nadal należy poszukiwać w przepisach dotyczących przedmiotu i zakresu ich działania. Jednostki te określone zostały w ustawie jako „podmioty reprezentujące Skarb Państwa” (art. 7 ust. 1 u.PGRP). Pojęciem tym objęte są na przykład: organy władzy publicznej,

państwowe jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, organy jednostek samorządu terytorialnego i inne podmioty, którym powierzono wykonywanie zadań publicznych na podstawie ustaw lub porozumień, organy administracji rządowej i inne podmioty uprawnione na podstawie odrębnych przepisów do reprezentowania Skarbu Państwa.

S W razie wątpliwości co do kwestii, który z podmiotów lub organów powinien reprezentować Skarb Państwa, a zwłaszcza w sytuacji powstania tzw. sporu kompetencyjnego polegającego na kwestionowaniu przez organy państwowych jednostek organizacyjnych ich kompetencji w zakresie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa, **prezes Prokuratorii Generalnej z urzędu lub na wniosek sądu wskazuje, który organ jest właściwy do podejmowania czynności procesowych za Skarb Państwa (art. 24 u.PGRP).**

Wybrane orzeczenia

1. Oddalenie powództwa przeciwko Skarbowi Państwa, reprezentowanemu przez określoną jednostkę organizacyjną, powoduje skutek powagi rzeczy osądzonej w stosunku do jakiegokolwiek innej jednostki organizacyjnej (wyrok SA w Warszawie z 17.10.1996 r., I ACr 846/96, OSA 1998/9, poz. 41).
2. Jeżeli w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji Skarb Państwa reprezentowany był tylko przez część jednostek organizacyjnych, z których działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, to pominięcie pozostałych jednostek nie może być podstawą do uznania nieważności postępowania z przyczyn wymienionych w art. 379 pkt 2 i 5 k.p.c. (wyrok SN z 14.04.1999 r., III CKN 1239/98, OSNC 1999/11, poz. 191).
3. Stosownie do art. 33 i 34 k.c. Skarb Państwa stanowi jednolity podmiot; niezależnie od wielości wskazanych w pozwie i orzeczeniu sądowym państwowych jednostek organizacyjnych (art. 67 § 2 k.p.c.) stroną jest zawsze Skarb Państwa, a nie wskazane jednostki (wyrok SN z 11.05.1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999/12, poz. 205).
4. Gdy stroną w procesie jest Skarb Państwa, prawidłowe oznaczenie strony pozwanej powinno zawierać określenie „Skarb Państwa” i wskazywać właściwą państwową jednostkę organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie. Obowiązek właściwego oznaczenia strony pozwanej spoczywa na powodzie, jednakże w praktyce za ukształtowany uważany jest pogląd, iż sąd orzekający powinien czuwać nad tym, by Skarb Państwa był reprezentowany w procesie przez właściwą jednostkę. Sąd musi w ramach podstawy faktycznej powództwa wyjaśnić i ustalić powiązanie między strukturą organizacyjną i zakresem działania danej jednostki a dochodzonym roszczeniem. Skarb Państwa, mając osobowość prawną (art. 33 k.c. i art. 64 § 1 k.p.c.), ma zdolność sądową, czyli zdolność do samodzielnego występowania w procesie. Jednakże czynności za Skarb Państwa dokonuje organ właściwej jednostki organizacyjnej. W związku z tym trzeba ustalić umocowanie organu właściwej jednostki do reprezentowania Skarbu Państwa (wyrok SN z 22.02.2001 r., III CKN 295/00, LEX nr 52382).

5. Sąd nie jest władny oznaczyć Skarbu Państwa jako strony powodowej wówczas, gdy żądanie oparte zostało na twierdzeniu, że jednostka wskazana jako strona powodowa jest podmiotem odrębnym od Skarbu Państwa (uchwała SN z 19.04.2001 r., III CZP 10/01, OSNC 2001/10, poz. 147).
6. Jeżeli pozew został skierowany przeciwko jednostce organizacyjnej bez oznaczenia, że jest to *statio fisci*, a następnie w toku postępowania dochodzi do takiego oznaczenia, to nie ma żadnej zmiany w zakresie reprezentacji. Organ pozwanej jednostki organizacyjnej bowiem – z mocy art. 67 § 2 k.p.c. – uprawniony jest do reprezentowania Skarbu Państwa. Przekształcenie podmiotowe na podstawie art. 194 § 1 k.p.c. może nastąpić przed sądem pierwszej instancji. Na mocy wyrażonego art. 391 § 1 k.p.c. jest ono wyłączone w postępowaniu apelacyjnym (postanowienie SN z 6.06.2001 r., V CZ 34/01, LEX nr 53102).
7. Za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego i Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego odpowiedzialność ponosi Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (wyrok SN z 29.11.2001 r., V CKN 1725/00, OSNC 2002/9, poz. 114).
8. Reprezentantem pozwanego Skarbu Państwa po 1.01.1998 r. powinien być organ administracji rządowej, który w drodze przekształcenia zlikwidował dotychczasową jednostkę Skarbu Państwa i utworzył – z wyodrębnionego organizacyjnie zespołu osób i środków majątkowych stanowiących podstawę istnienia tej jednostki – samodzielną, odrębną od Skarbu Państwa, osobę prawną (wyrok SN z 20.03.2002 r., V CKN 909/00, Prok. i Pr. 2003/2, poz. 39).
9. Starosta nie może skutecznie przypisywać sobie statusu strony (uczestnika postępowania) w postępowaniu sądowym. Starosta, aby nie narazić się na odrzucenie pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.), powinien jako stronę powodową wskazać Skarb Państwa, a siebie oznaczyć tylko jako *statio fisci* Skarbu Państwa, wykazując, że dochodzi roszczenia w ramach zadań z zakresu administracji rządowej (postanowienie SN z 3.10.2002 r., I CKN 448/01, OSP 2003/7–8, poz. 99).
10. W sprawach o zwrot mienia, którego przepadek lub konfiskatę orzeczono na rzecz Skarbu Państwa, w wypadku stwierdzenia nieważności tego orzeczenia zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy z 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1693 ze zm.), Skarb Państwa jest reprezentowany przez państwową jednostkę organizacyjną, w której władaniu jest mienie podlegające zwrotowi. Jeżeli nie sposób ustalić takiej jednostki lub jednostka, której to mienie przekazano do dysponowania w wyniku orzeczenia sądu o przeпадku mienia lub konfiskacie nie jest już w jego posiadaniu z przyczyn faktycznych lub prawnych, w sprawie o zapłatę równowartości tego mienia Skarb Państwa reprezentuje ta jednostka, której mienie przekazano do dysponowania w wyniku orzeczenia sądu. Jeżeli brak takiej jednostki lub jednostki, która przejęła jej zadanie, w sprawie o zasądzenie równowartości mienia Skarb Państwa jest reprezentowany przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa (wyrok SN z 22.01.2003 r., II CKN 1103/00, LEX nr 78875).

11. Za szkodę wyrządzoną przed 1.01.1999 r. przez funkcjonariuszy administracji (zarządów) dróg publicznych odpowiada Skarb Państwa, a nie obecni zarządcy (jednostki samorządu terytorialnego) (wyrok SN z 19.03.2003 r., I CKN 104/01, OSNC 2004/6, poz. 91).
12. W świetle art. 67 § 2 i art. 68 k.p.c. organ państwowej jednostki organizacyjnej podejmujący czynności za Skarb Państwa obowiązany jest wykazać swoje umocowanie stosownym dokumentem przy pierwszej czynności procesowej. Stosownym dokumentem wykazującym to umocowanie jest akt powołania lub inny akt równorzędny potwierdzający powierzenie określonej osobie pełnienia funkcji organu państwowej jednostki organizacyjnej (wyrok SN z 9.01.2009 r., I CSK 304/08, OSNC-ZD 2009/D, poz. 96).

Rozdział II

SPRAWNOŚĆ POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO. NADUŻYCIE PRAWA PROCESOWEGO

1. Obowiązek sądu przeciwdziałania przewlekłości postępowania. Ciężar wspierania postępowania przez strony

§ Tylko czynności właściwe i odpowiednie na określonym etapie postępowania, sprawnie podejmowane przez sąd, z należytą starannością, mogą zapewnić obywatelowi prawo do rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie (art. 6 EKPC), a według art. 45 Konstytucji RP – prawo do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Zgodnie z art. 6 § 1 k.p.c. sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. Szybkość działania w celu sprawnego rozpoznania sprawy nie może jednak, co wynika z wyraźnego zastrzeżenia zawartego w art. 6 § 1 k.p.c., wpływać niekorzystnie na wyjaśnienie sprawy.

N! W świetle tego uregulowania na organach procesowych, jakimi są przewodniczący i sąd, ciąży obowiązki określone w przepisach procedury cywilnej. Rozwiązania zawarte w przepisach poświęconych organizacji postępowania sądowego mają zapewnić, przez właściwą koncentrację materiału procesowego, sprawny przebieg postępowania sądowego (zob. rozdz. III). Celowi temu ma służyć także nowe uregulowanie przyjęte w – dodanym przez ustawę z 9.03.2023 r. – § 3 art. 224 k.p.c.

! We współczesnym procesie cywilnym okoliczność, że na sądzie spoczywa odpowiedzialność za koncentrację materiału procesowego, nie uwalnia strony od ciężaru wspierania postępowania sądowego. Strona – zgodnie z zasadą *vigilantibus iura sunt scripta* – jest zobowiązana do dbałości o swoją sprawę.

Np. Doświadczenie sędziowskie wskazuje, że zbyt duże ułatwienia i pomoc ze strony sądu sprzyjają powstawaniu zjawiska demobilizacji stron i braku troski o własne interesy, natomiast rygorystyczne egzekwowanie od stron i ich pełnomocników, zwłaszcza zawodowych, ciężających na nich obowiązków procesowych stanowi skuteczny sposób zwalczania apatii procesowej, prowadzącej z reguły do przewlekłości postępowania.

⇒ Tę oczywistą prawdę coraz częściej dostrzegają przedstawiciele nauki prawa procesowego, trafnie wskazując, z odwołaniem się do doktryny państw Unii Europejskiej, że proces cywilny typu opiekuńczego *a priori* nie może być procesem sprawnym i dobrze zorganizowanym, tylko bowiem tam, gdzie strony odpowiadają za przebieg procesu, nie dochodzi do jego przewlekłości. Strony procesu, a zwłaszcza ich zawodowi pełnomocnicy, powinni pamiętać, że ustanawianie terminów, stawianie wymagań formalnych czy wreszcie dyscyplinowanie stron i organów procesowych należą do istoty postępowania sądowego i stanowią jego immanentną cechę. Dochodzenie przez powoda swych racji oraz obrona podejmowana przez pozwanego muszą odbywać się według reguł przyjętych w prawie procesowym. Takie rozwiązanie stwarza jednolitą pozycję stron postępowania oraz taki sam zakres przysługujących im środków procesowych, realizuje więc najistotniejszą regułę procesu kontradiktoryjnego oraz prawo do sprawiedliwego i rzetelnego procesu.

§ Zasada aktywności stron, której wyrazem jest art. 3 k.p.c., ma na względzie przede wszystkim ochronę praw przysługujących stronie, trudno więc byłoby wyprowadzić z niej obowiązek takiego zachowania stron, które zapewniłoby koncentrację materiału procesowego i sprzyjałoby sprawnemu rozpatrzeniu sprawy. Artykuł 3 k.p.c., który stanowi, że strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody, a przede wszystkim dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, nie zawiera normy prawnej, z której dla stron wynikałby obowiązek wspierania postępowania sądowego. Ustawodawca, mając świadomość dużego znaczenia, jakie dla koncentracji materiału procesowego i zapewnienia szybkości postępowania mają działania stron, nałożył na strony i uczestników postępowania obowiązek przytaczania wszystkich faktów i dowodów bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko (art. 6 § 2 k.p.c.). Normatywne ujęcie tej powinności procesowej sprawia, że sąd nie jest osamotniony w działaniach mających na celu koncentrację materiału procesowego. Wsparcie stron w tym zakresie kwalifikowane jest jako ciężar wspierania postępowania przez strony. W praktyce jest ono realizowane przez ciężar przytoczenia faktów i dowodów (art. 126 § 1 pkt 5, art. 187 § 1 pkt 2 i art. 210 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.), ciężar ustosunkowania się do twierdzeń strony przeciwnej (art. 210 § 2 k.p.c.) oraz ciężar dowodu w znaczeniu formalnym (art. 126 § 1 pkt 3, art. 210 § 1 zdanie pierwsze i art. 232 zdanie pierwsze k.p.c.). Por. rozdz. III pkt 2.3.13–2.3.15.

2. Nadużycie prawa procesowego

2.1. Przeciwdziałanie nadużyciu prawa procesowego w orzecznictwie przed uchwaleniem art. 4¹ k.p.c.

 Praktyka sądowa dostarcza przykładów takich zachowań stron, które pod pozorem korzystania z przysługujących uprawnień procesowych podejmowane są nie w celu uzyskania ochrony prawnej, lecz – najczęściej – w celu destabilizowania przebiegu postępowania sądowego i odwołania rozstrzygnięcia sprawy.

 Sąd Najwyższy, interpretując art. 3 k.p.c. jeszcze przed dodaniem do Kodeksu postępowania cywilnego art. 4¹, uznał – w postanowieniu z 13.06.2017 r., III SPP 24/17 (LEX nr 2329016) – że nadużycie prawa procesowego mieści się w zakresie pojęciowym postępowania sprzecznego z dobrymi obyczajami, o którym mowa w art. 3 k.p.c. (obowiązek dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami). W tamtym okresie zastosował określoną sankcję, odwołując się do stwierdzonego nadużycia przez stronę (uczestnika postępowania) uprawnień procesowych w następujących orzeczeniach:

 W uchwale z 11.12.2013 r., III CZP 78/13 (OSNC 2014/9, poz. 87), Sąd Najwyższy stwierdził, że nie ma podstaw do odroczenia rozprawy z powodu nieobecności strony spowodowanej długotrwałą chorobą, jeżeli w okolicznościach sprawy wniosek o jej odroczenie stanowi nadużycie praw procesowych. W uzasadnieniu tego wyroku został wyrażony pogląd, że zasada rzetelnego procesu nie ma charakteru jednostronnego, obowiązuje bowiem także strony, co wynika z art. 3 k.p.c. Sąd Najwyższy wywiódł przy tym, że choć wymieniony przepis nie został obwarowany żadną sankcją, to jednak jeżeli strona nie wywiązuje się z nałożonego na nią „ciężaru procesowego”, powinna się liczyć z niekorzystnymi skutkami procesowymi. Jako przykład naruszenia zasad rzetelnego procesu przez stronę Sąd Najwyższy wskazał czynności przewidziane przez ustawę i formalnie dopuszczalne, ale w okolicznościach sprawy wykorzystywane w sposób nieodpowiadający ich rzeczywistemu celowi, a w szczególności w sposób naruszający prawo drugiej strony do uzyskania efektywnej ochrony prawnej. Sąd rozpoznający sprawę powinien przeciwdziałać takim czynnościom, uwzględniając obiektywne kryteria oceny wynikające z porównania celu uprawnienia procesowego przysługującego stronie ze sposobem wykorzystania go w określonych okolicznościach w konkretny sposób.

 Sąd może oddalić wniosek o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu, w którym dłużnik złożył oświadczenie o poddaniu się egzekucji świadczeń alimentacyjnych, jeżeli z treści aktu oraz oświadczenia dłużnika w sposób oczywisty wynika, że zostało ono złożone w celu obejścia prawa. Przesądając, że dopuszczalne jest nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu obejmującemu oświadczenie dłużnika o poddaniu się egzekucji świadczeń alimentacyjnych, Sąd Najwyższy zastrzegł, że w sytuacjach wyjątkowych albo w okolicznościach nadzwyczajnych uzasadnione jest

odejście od zasady, iż w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności nie bada się kwestii merytorycznych związanych z istnieniem obowiązku świadczenia. Chodzi w szczególności o przypadki, w których dłużnik – wykorzystując ustalony w art. 1025 k.p.c. porządek zaspokajania wierzyciela z kwoty uzyskanej z egzekucji – poddaje się egzekucji w akcie notarialnym wyłącznie w celu pozbawienia możliwości zaspokojenia innych wierzycieli, usytuowanych w dalszej kolejności. Brak reakcji sądu klauzulowego w takiej sytuacji oznaczałby sprowadzenie go do roli organu „pieczętującego” nadużywanie przez stronę przysługujących jej praw procesowych (uchwała SN z 4.12.2013 r., III CZP 85/13, OSNC 2014/3, poz. 28).

Wielokrotne zgłaszanie w toku sprawy wniosków o wyłączenie sędziego (sędziów) może w konkretnych okolicznościach sprawy stanowić nadużycie praw procesowych, prowadzące do uznania kolejnego wniosku za bezskuteczny (wyrok SN z 25.11.2015 r., II CSK 752/14, LEX nr 1943239; por. też postanowienie SN z 16.06.2016 r., V CSK 649/15, OSNC 2017/3, poz. 37).

Złożenie wniosku o zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu przerwania biegu przedawnienia stanowi – jako czynność procesowa sprzeczna z dobrymi obyczajami – nadużycie prawa procesowego (art. 3 k.p.c.) (wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, LEX nr 2525421).

2.2. Definicja oraz przejawy nadużycia prawa procesowego

W doktrynie przez nadużycie prawa procesowego rozumie się każdy przypadek takiego skorzystania przez stronę (uczestnika postępowania) z postępowania cywilnego, które służy innym celom niż uzyskanie ochrony praw podmiotowych. Korzystanie z prawa procesowego to z kolei wszelkie działania lub zaniechania, które mają wpływ na bieg lub wynik postępowania sądowego. Do nadużycia prawa procesowego najczęściej dochodzi przez podjęcie określonej czynności procesowej. Czynności (zachowania) stron mające cechy nadużycia prawa procesowego są podejmowane na podstawie i w granicach prawa procesowego (np. uprawnienia do wytoczenia powództwa, do wniesienia zażalenia), nie zmierzają jednak do osiągnięcia celu, w którym odpowiednie instytucje procesowe zostały ustanowione.

Cel obowiązywania danej instytucji procesowej stanowi zatem punkt wyjścia przy określeniu istoty nadużycia uprawnienia procesowego. Innymi słowy, sąd czy też zawodowy pełnomocnik, podnosząc zarzut nadużycia przez przeciwnika procesowego prawa procesowego, dokonuje oceny w tym zakresie przez pryzmat ustalenia celu, który strona chce osiągnąć przez podjęcie danej czynności procesowej. Nadużycie prawa procesowego może polegać nie tylko na skorzystaniu z danej instytucji procesowej, która nie służy osiągnięciu celu, dla którego została ustanowiona. Może być nim (nadużyciem) także inne zachowanie mające wpływ na przebieg postępowania sądowego

(np. wielokrotne niestawiennictwo na rozprawę z powodu przewlekłej choroby, usprawiedliwane zwolnieniami lekarskimi wystawianymi akurat na dzień wyznaczonej rozprawy).

 W tak ujętej definicji nadużycia prawa procesowego brakuje sankcji procesowej, co w nauce prawa procesowego tłumaczy się tym, że w przypadku tego rodzaju nadużycia chodzi o naruszenie zasady prawnej (nieskodyfikowanej), nie zaś reguły postępowania. Skoro zakaz nadużywania przez strony (uczestników postępowania) praw procesowych jest nieskodyfikowaną zasadą prawa, to – jak wskazuje się w literaturze – rozważania nad możliwością zastosowania ogólnej sankcji za naruszenie tej zasady są bezprzedmiotowe. W grę wchodzi jedynie sankcje przewidziane w przepisach regulujących postępowanie sądowe.

 Wyjątkiem jest art. 103 k.p.c., który w § 1 stanowi, że: „Niezależnie od wyniku sprawy sąd może włożyć na stronę lub interwenienta obowiązek zwrotu kosztów, wywołanych ich niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem”, a według § 2 tego artykułu dotyczy to „zwłaszcza kosztów powstałych wskutek uchylenia się od wyjaśnień lub złożenia wyjaśnień niezgodnych z prawdą, zatajenia lub opóźnionego powołania dowodów, a także oczywiście nieuzasadnionej odmowy poddania się mediacji”.

 Konkludując, tylko w razie nadużycia praw procesowych wyrażonych w normach stanowiących reguły postępowania podmiot naruszający te reguły powinien liczyć się z konsekwencjami procesowymi.

 Ustawodawca, mając zapewne na względzie takie rozumienie nadużycia prawa procesowego, nie zdefiniował tego pojęcia i nie posługiwał się – aż do uchwalenia noweli z 4.07.2019 r. – terminem „nadużycie prawa procesowego”. We wspomnianej nowelizacji pojęcie to zostało jednak zdefiniowane w dodanym art. 4¹ k.p.c., który stanowi: „Z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono (nadużycie prawa procesowego)”. Termin „nadużycie prawa procesowego” ponadto pojawił się w art. 226² § 1 i 2 k.p.c., który określa sankcje za jego nadużycie.

 Mimo zdefiniowania i wprowadzenia do Kodeksu pojęcia nadużycia prawa procesowego ustawodawca nie określił jednolitej sankcji za nadużycie prawa procesowego, którą mogłaby być narzucająca się *prima facie* sankcja bezskuteczności czynności podjętej z nadużyciem prawa procesowego (por. postanowienie SN z 21.07.2015 r., III UZ 3/15, LEX nr 1925809, oraz wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, LEX nr 2525421).

 Ustawodawca uznał, nie bez racji, za niemożliwe określenie jednolitej sankcji dla każdego przypadku, w którym będzie miała zastosowanie klauzula generalna przyjęta w art. 4¹ k.p.c. Przyznając zasadność takiego założenia, nie można zapominać, że nie tylko czynność procesowa podjęta przez stronę może być oceniona jako nadużycie prawa procesowego i przez to uznana za bezskuteczną. Za nadużycie prawa

procesowego może być uznane także inne zachowanie strony, do którego sankcja bezskuteczności byłaby niemożliwa do zastosowania. Z tych względów **sankcje – pozostałe do dyspozycji sądu – określone w art. 226² § 2 pkt 1, 2, 3 lit. a i b k.p.c. – mają różny charakter**. Przyjąć należy, że wymierzenie **grzywny**, o czym mowa w pkt 1, podlega ograniczeniu przewidzianemu w art. 163 § 1 k.p.c. Przepisy określające pozostałe sankcje wymienione w pkt 2 oraz 3 lit. a i b nie budzą wątpliwości. Wysokość kosztów, którymi strona nadużywająca prawa procesowego może zostać dodatkowo obciążona, niezależnie od wyniku sprawy, nie powinna przekraczać kwoty maksymalnej, jaką byłaby obciążona w razie przegrania procesu (pkt 2); w przypadku sankcji polegającej na obciążeniu kosztami procesu podwyższonymi odpowiednio do spowodowanego nadużyciem zwiększenia nakładu pracy strony przeciwnej na prowadzenie sprawy koszty te mogą być podwyższone co najwyżej dwukrotnie (pkt 3 lit. a), natomiast stopa odsetek, o których mowa w pkt 3 lit. b, może zostać podwyższona maksymalnie dwukrotnie.

§ W przepisach dodanych do Kodeksu postępowania cywilnego przez nowelę z 4.07.2019 r. ustawodawca wskazał **czynności, których podjęcie grozi odpowiedzialnymi sankcjami**. Czynności te stanowią przejaw nadużycia procesowego, a polegają na złożeniu:

- 1) jako pozwu pisma niezawierającego żądania rozpoznania sprawy sądowej,
- 2) powództwa oczywiście bezzasadnego,
- 3) wielu wniosków o wyłączenie sędziego,
- 4) kolejnych zażaleń w tym samym lub zbliżonym przedmiocie,
- 5) wielu wniosków o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wyroku,
- 6) kolejnych wniosków o ustanowienie adwokata (radcy prawnego) z urzędu.

Ad 1. W doktrynie za ugruntowany uchodzi pogląd, że pozew jest formą żądania (powództwa) skierowanego do sądu. **W przypadku pisma niezawierającego żądania rozpoznania sprawy sądowej**, choćby nazwane zostało pozwem, należy je – zgodnie z art. 186¹ k.p.c. – zwrócić wnoszącemu „bez żadnych dalszych czynności”. Wskazane w tym przepisie zastrzeżenie „chyba że wyjątkowe okoliczności uzasadniają nadanie mu biegu” nie może oznaczać, że pismu takiemu zostanie nadany bieg procesowy w sądzie. Jeśli pismo nie jest pozwem, to żadne „wyjątkowe okoliczności” nie mogą uzasadniać nadania takiemu pismu biegu, mającego na celu uczynienie z tego pisma pozwu. Jeśli pismo będące pozwem (zawierające żądanie) dotknięte jest brakami formalnymi uniemożliwiającymi nadanie mu dalszego biegu, przewodniczący lub referendarz sądowy przeprowadzają na podstawie odpowiednio art. 130 lub 130⁵ k.p.c. postępowanie, w ramach którego dostrzeżone braki mogą być usunięte (zob. rozdz. IX pkt 1 i 2).

➡ Przez „wyjątkowe okoliczności”, o których mowa w art. 186¹ k.p.c., należy rozumieć podane w piśmie niebędącym pozwem i jego załącznikach takie okoliczności, które usprawiedliwiają nadanie pismu biegu w sądzie w ramach skargowego postępowania administracyjnego albo mogą stanowić podstawę wszczęcia z urzędu sprawy w sądowym postępowaniu nieprocesowym lub egzekucyjnym. Za wątpliwy

uznać należy pogląd, że przez nadanie pismu biegu z powodu wyjątkowych okoliczności należy rozumieć przesłanie pisma organowi administracji publicznej lub samorządowej czy też jakiegokolwiek organizacji pozasądowej. Bieg pisma oznacza bieg w sądowych jednostkach organizacyjnych. Przemawia za tym chociażby okoliczność, że w razie bezzasadnego zwrotu pisma wnoszącemu przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 1 k.p.c.), natomiast w przypadku przekazania pisma organowi pozasądowemu wnoszący pismo pozbawiony jest możliwości takiego zaskarżenia. Wobec tego, że zwrot pisma wniesionego jako pozew, z którego nie wynika żądanie rozpoznania sprawy, jest przedmiotem – co *expressis verbis* wynika z art. 394 § 1 pkt 1 k.p.c. – zarządzenia przewodniczącego, na które przysługuje zażalenie, nie może budzić wątpliwości, że takiego zarządzenia nie może wydać asystent sędziego na podstawie art. 47² k.p.c.

Ad 2. Za **powództwo oczywiście bezzasadne** należy uważać takie, którego ocena na podstawie treści pozwu (sformułowanego żądania i jego uzasadnienia), złożonych załączników, faktów powszechnie znanych lub znanych sądowi z urzędu pozwala stwierdzić, bez głębszej analizy prawnej, że będzie musiało być oddalone. W literaturze wskazuje się na powództwa spekulacyjne, pozorne, jako oczywiście bezzasadne. Ich celem nie jest poddanie rzeczywistego sporu cywilnoprawnego pod osąd sądu, lecz zainicjowanie swego rodzaju spektaklu sądowego na potrzeby osobiste, gospodarcze, polityczne podmiotu wytaczającego takie powództwo. Do tej kategorii powództw należy zaliczyć zgłoszenie żądań wynikających z zobowiązań o charakterze moralnym czy też towarzyskim.

Np. W przypadku zgłoszonych roszczeń z zobowiązań niezupełnych, np. wynikających z gier lub zakładów, które nie są prowadzone na podstawie stosownego zezwolenia organu państwowego (art. 413 k.c.), ocena, że powództwo jest oczywiście bezzasadne, musi wynikać z treści pozwu, co wydaje się mało prawdopodobne, ponieważ powód w pozwie nie będzie informował, że roszczenie przysługuje mu z gry lub zakładu nielegalnego.

! Powództwa oczywiście bezzasadnego nie można utożsamiać z powództwem bezzasadnym.

Np. Bezzasadność powództwa może wynikać z braku legitymacji procesowej czy też interesu prawnego przy powództwie o ustalenie, a także z braku roszczenia. W przywołanych przykładach bezzasadność powództwa sąd stwierdza po dokonaniu merytorycznej oceny wskazanych przesłanek (legitymacja procesowa, interes prawny) czy też merytorycznej oceny w zakresie przysługiwania roszczenia. Nie można kwalifikować powództwa jako oczywiście bezzasadnego, gdy z powodu zaistnienia negatywnej formalnej przesłanki procesowej pozew podlega odrzuceniu (art. 199 k.p.c.).

Powództwo oczywiście bezzasadne sąd wyrokiem oddala na posiedzeniu niejawnym, bez uprzedniego sprawdzania wartości przedmiotu sporu, wezwania do uiszczenia opłaty, bez doręczania odpisu pozwu pozwanemu. Wyrok z uzasadnieniem podlega doręczeniu powodowi z urzędu.